

**ACADEMIA DE ADMINISTRARE PUBLICĂ DE PE
LÂNGĂ PREȘEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA**

STELA SPÎNU

**PROCESE CULTURALE EUROPENE:
IMPLICAȚII PENTRU REPUBLICA MOLDOVA**

Curs de lecții

CHIȘINĂU 2013

**ACADEMIA DE ADMINISTRARE PUBLICĂ DE PE
LÂNGĂ PREȘEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA**

STELA SPÎNU

**PROCESE CULTURALE EUROPENE:
IMPLICAȚII PENTRU REPUBLICA MOLDOVA**

Curs de lecții

CHIȘINĂU 2013

CZU 008:[327(478):061.1EU](075)

S73

Stela SPÎNU

Procese culturale europene: implicații pentru Republica Moldova

Lucrarea a fost aprobată pentru editare prin decizia Senatului Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, proces-verbal nr. 2/7 din 26 noiembrie 2012.

Lucrarea este destinată studenților și masteranzilor de la specialitățile ”Relații internaționale”, ”Politologie”, „Teoria și practica administrației publice”, ”Științe umanitare și arte”.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Spînu, Stela

Procese culturale europene: implicații pentru Republica Moldova.

Curs de lecții /Stela Spînu; Acad. de Administrare Publică de pe lângă Președintele Rep. Moldova. Ch.: AAP, 2013. 202 p. 100 ex.

ISBN 978-9975-4437-6-0

008:[327(478):061.1EU](075)

S73

CUPRINS

Introducere	6
 Tema I. Conceptul de cultură: interpretațiune clasică și contemporană	
1. Esența și conținutul termenilor de cultură și civilizație	8
2. Componentele culturii	18
3. Dinamica culturii	20
 Tema II. Unitatea culturală în spațiul comunitar european	
1. Identitate personală și identitate culturală în context european	28
2. Drepturi corespunzătoare identității culturale	32
3. Premisele care au determinat unitatea culturală europeană	35
 Tema III. Diversitatea etnico-lingvistică și culturală în UE	
1. Diversitatea etnico-lingvistică în spațiul unitar european	43
2. De la diversitate etnico-lingvistică la pluralism cultural	51
3. Autonomia culturală în sprijinul diversității	53
 Tema IV. Pluralismul religios contemporan în contextul integrării europene	
1. Religia - element definitoriu al culturilor	60
2. Diversitatea religiilor în UE	63
3. Influența islamului în statele UE	67
 Tema V. Comunicarea interculturală în sprijinul diversității UE	
1. Conexiunea dintre cultură și comunicare	71
2. Comunicare interculturală & dialog intercultural	78
3. Relația dintre dialogul intercultural și cel interreligios	87

Tema VI. Multilingvismul - instrument de dialog intercultural

1. Dimensiunea culturală a multilingvismului	97
2. Statutul limbilor oficiale și minoritare în UE	103
3. Multilingvismul în sprijinul dialogului intercultural	118

Tema VII. UE - actor important la fundamentarea politicii culturale la nivel european

1. Definirea conceptului de politică culturală	128
2. <i>Convenția culturală europeană</i> -o completare a <i>Convenției europene a drepturilor omului</i>	130
3. Politici culturale ale UE	132

Tema VIII. Promovarea patrimoniului cultural al UE

1. Patrimoniu cultural. Reflecții generale asupra conceptului	142
2. Programele UE în domeniul culturii și promovării dialogului intercultural	144
3. Educația interculturală în spațiul comunitar european	157

Tema IX. Evoluția politicii culturale a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale

1. Evoluții și efecte sociale ale politicii culturale	161
2. Cadrul legal de reglementare a culturii	164
3. Viața culturală a Republicii Moldova: realități și perspective	175

Tema X. Integrarea Republicii Moldova în viața culturală europeană

1. Cooperarea culturală a Republicii Moldova cu UE	181
2. Programe culturale europene comune	190

Bibliografie	194
---------------------	-----

*Sunt în lume multe lucruri care ne separă,
dar există și unul care ne apropie: **cultura!***

(Eugen Ionescu)

INTRODUCERE

Termenul cultură însumează totalitatea valorilor, normelor, semnificațiilor, acțiunilor intenționate și a atitudinilor comportamentale, precum și suporturile materiale, care le asigură difuzare și dinamism, dar și persoanele implicate și organizațiile ce-și propun scopuri spirituale, morale, artistice etc. Jean Monnet, considerat arhitectul Unității Europene, susținea: „dacă ar fi să reîncep, aș începe prin cultură și aceasta întrucât cultura este cea care dă liantul european și poate menține o unitate durabilă într-o atât de vastă diversitate”. În acest context, procesele culturale sunt concepute ca o varietate de procese sociale, care vizează schimbările sau mutațiile obiective și subiective, cantitative și calitative din cadrul culturii, concepute ca fenomen sistemic multidimensional și polifuncțional.

Cursul de lecții „Procese culturale europene: implicații pentru Republica Moldova” se încadrează în disciplina ”Culturi și civilizații europene”, luând în discuție probleme ce țin de valorile comune ale Europei și ale europenilor, integrare europeană și politici culturale promovate, conexiunea dintre cultură și

comunicare, religia ca element definitoriu al culturilor, evoluția politicii culturale a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale, Republica Moldova în cadrul proceselor culturale europene.

Lucrarea propune o viziune interdisciplinară asupra temei vizate în titlu, investigația fiind efectuată din perspectiva culturologiei, a științelor politice, lingvistice și sociologice. Suportul metodologic și teoretico-științific al lucrării este constituit din investigații mai vechi și mai noi, ale căror contribuții științifice sunt recunoscute și apreciate.

Prezentul curs de lecții este destinat studenților și masteranzilor de la specialitățile ”Relații internaționale”, „Relații economice internaționale”, ”Politologie”, „Teoria și practica administrației publice”, servind drept sursă de completare a cunoștințelor privind dimensiunea pluralismului cultural și a dialogului intercultural în spațiul unitar european.

TEMA I. Conceptul de cultură: interpretațiune clasică și contemporană

1. Esența și conținutul termenilor de cultură și civilizație
2. Componentele culturii
3. Dinamica culturii

1. Esența și conținutul termenilor de cultură și civilizație

Omul, afirma sociologul și filozoful francez Edgar Morin, este o ființă culturală prin natură, pentru că este o ființă naturală prin cultură. Cultura, în opinia lui Andre Malraux, reprezintă suma tuturor formelor de artă, iubire, gândire, care, pe parcursul secolelor, l-au ajutat pe om să fie tot mai puțin înrobite. Respectiv, prin cultură omul supraviețuiește, în cultură omul se regăsește și progresează spiritual. Un popor fără cultură e un popor ușor de manipulat, a concluzionat filozoful german Emmanuel Kant.

Cuvântul *cultură* are o vechime mare în limbă, derivând din latinescul *colere* „a cultiva”, „a onora”. Prin evoluție semantică, acesta își extinde aria de circulație, fiind înregistrat în operele mai multor personalități celebre, printre care se enumeră Marcus Tullius Cicero (106 – 43 î. Hr.) și Quintus Horatius Flaccus (8 decembrie 65 î. Hr. – 27 noiembrie 8 î. Hr.). Lui Cicero îi aparțin expresiile *culture avinci* – *cultura agrorum*, pe

când poetul roman Horatius scria despre necesitatea *cultivării sufletului* la contemporanii săi.

Prin analogie cu expresia *cultivarea sufletului*, a fost introdusă în circuitul științific sintagma *cultivarea spiritului*. Filozoful, poetul, dramaturgul și diplomatul român Lucian Blaga, în studiul „Trilogia culturii”, susține că odată cu omul a apărut în cadrul naturii ceva radical nou, simultan cu omul s-a ivit în cosmos subiectul creator în accepția deplină a termenului. Deci omul, spre deosebire de celelalte ființe, necesită în cultivarea spiritului.

Actualmente, conceptul de cultură înregistrează diverse interpretări, dar o definiție exhaustivă, completă, unanim acceptată nu există. Numărul mare de descrieri funcționale, atribuite culturii, poate fi explicat atât prin caracterul ultralarg al sferei culturale, cât și prin multiplele unghiuri de vedere prin care ea este studiată.

Autorul uneia dintre primele definiții date noțiunii de cultură este englezul Edward Burnett Tylor (1832-1917). În opinia antropologului, cultura este un ansamblu complex, ce include cunoașterea, credințele, arta, morala, dreptul, tradițiile și orice alte producții și modalități de viață, create de omul ce trăiește în societate.

Conform UNESCO, cultura este indispensabilă de societate, caracterizând-o și contribuind la progresul acesteia. Cităm „cultura reprezintă ansamblul de trăsături distinctive,

spirituale și materiale, intelectuale și afective, ce caracterizează o societate sau un grup social. Ea înglobează, pe lângă arte și litere, modurile de viață, drepturile fundamentale ale ființei umane, sistemele de valori, tradițiile și credințele”.

D. Cruceru, în lucrarea „Cultură. Ideologie. Valoare”, semnalează: ”cultura include un sistem de valori, în care realitatea culturală este o mișcare perpetuă creatoare, având în centru omul în calitate de creator, purtător și beneficiar al valorilor. Nucleul tuturor faptelor culturale se găsește în viața spirituală a oamenilor, dar întrucât oamenii trăiesc în comunități, nu poate fi decât o viață socială. Faptul cultural ca atare devine în acțiune o realitate socială complexă, ce nu poate fi limitată strict la o anumită perioadă de timp, întrucât semnificația sa depășește aria cronologică respectivă, necesitând o raportare și corelare istorică amplă, în consens cu evoluția generală a societății și a gândirii umane”.

O prezentare complexă a noțiunii de cultură, prin prisma unei pluralități de definiții, este realizată în lucrarea colectivă ”Cultură. Termeni și personalități”. Definițiile sunt structurate în următoarele categorii:

- ✓ *enumerativ-descriptive* (cea mai cunoscută fiind „cultura (sau civilizația), luată în sensul său etnografic larg, este acel complex care cuprinde cunoașterea, credința, arta, morala, dreptul, obiceiul și toate celelalte capacități, dobândite de om în calitate de membru al societății”);

- ✓ *genetice* („cultura este tot ceea ce în mediu este datorat omului”);
- ✓ *normative* („cultura constă din modele implicite și explicite, raționale, iraționale și non-raționale, care există la un moment dat ca ghiduri potențiale”);
- ✓ *cu caracter istoric* („cultura este modul de viață a unei comunități, moștenirea socială pe care individul o preia de la grupul său”);
- ✓ *cu caracter funcțional* („cultura este un tot integral, ce constă din bunuri de consum, drepturi constituționale, acordate diverselor grupări sociale, idei și meșteșuguri, credințe și obiceiuri”);
- ✓ *cu caracter comportamental* („cultura este configurația generală a comportamentelor învățate și a rezultatelor acestora, ale căror elemente componente sunt împărtășite și transmise de către membrii unei societăți”);
- ✓ *cu caracter simbolic* („orice cultură poate fi considerată ca un ansamblu de sisteme simbolice de prim rang, în care se situează regulile patrimoniale, raporturile economice, arta, știința, religia”).

Prin urmare, cultura reprezintă un ansamblu de elemente (valori, norme, semnificații, acțiuni intenționate și atitudini comportamentale) împreună cu totalitatea suporturilor materiale, care le asigură difuzarea și dinamismul, precum și multitudinea indivizilor implicați și a organizațiilor ce-și propun scopuri

spirituale, morale, artistice etc. Acest ansamblu variat este completat cu alte sisteme, care conțin componente culturale precum limbajul, artele, etica, dreptul, religia etc. În opinia culturologilor, cea mai importantă componentă a culturii rămâne a fi *creația*, produs valoros al muncii creatoare.

Lucian Blaga, reflectând asupra mecanismului apariției și răspândirii primelor culturi și civilizații, afirma: „Prin sistematice, insistente canalizări, presupunând o remarcabilă artă inginerescă, o parte a deșertului sirian fusese făcută atât de fertilă, între Eufrat și Tigris, încât memoria ancestrală leagă până astăzi, de aceste ținuturi, amintirea unui rai pierdut. Fertilitatea a făcut cu puțință o paralelă înflorire a unei mari culturi, care a influențat enorm toate culturile din Asia anterioară și direct sau indirect cultura greacă, care apare vreo două-trei mii de ani mai târziu”.

Pe linia celor relatate, vom face o distincție noțională între sintagmele *cultură națională* și *cultură universală*. *Cultura națională* desemnează ansamblul valorilor reprezentative, întemeiate istoric și existente la un moment dat în cadrul comunității etnice, ajunsă în stadiul de națiune. Ea cuprinde, în structura ei, atât elemente de generalitate umană, cât și tradiția valorică a propriei etnii, teme și problematici dominante în epocă, tehnici de creație și de cercetare proprii sau împrumutate, toate formând o unitate organică, din care se înalță valori originale noi, cu care cultura universală își îmbogățește tezaurul propriu. Cultura națională este un produs al națiunii, care însumează valori

materiale și spirituale, unanim recunoscute și apreciate, realizând funcțiile social-generale ale unei națiuni. Ea evoluează în urma schimbărilor în sistemul socio-cultural și politic, reflectându-se asupra formelor culturale, cum ar fi arta, religia, filozofia, știința. În societățile moderne, sistemul culturii naționale cuprinde trei categorii distincte, cu modele proprii de organizare și cu modalități specifice de a-și elabora mesajul:

- ✓ cultura populară sau folclorică, rezultată a dialogului dintre om și mediu;
- ✓ cultura înaltă sau conceptualizată, care funcționează numai cu ajutorul specialiștilor și rezistă în timp exclusiv datorită potențialului său creator;
- ✓ cultura de masă sau mass-media, produs al industrializării și urbanizării societății contemporane.

În cadrul unei culturi generale a unei societăți apar ansambluri specifice de trăsături și complexe culturale caracteristice unor anumite grupuri, care sunt denumite *subculturi*. În unele situații, trăsăturile și complexe culturale specifice unor grupuri nu numai că se deosebesc de cultura dominantă, dar și se opun acesteia, formând *contraculturile*. Totuși, chiar și cele mai extremiste contraculturi împărtășesc norme și valori ale culturii dominante.

La rândul său, *cultura universală* reprezintă o asociere a culturilor naționale, care s-au universalizat prin originalitatea general-umană sau regională și noutate, preluând tot ceea ce ar

putea servi ca model și sursă pentru generațiile viitoare. Cultura universală și culturile naționale se presupun reciproc, între ele existând un raport de la general la particular: orice cultură națională tinde, prin creațiile ei, să se ridice la universalitate, iar cultura națională dă diversitate celei universale. Nici o cultură nu e o insulă, atenționează Thomas Sowell, acestea se influențează reciproc și sunt în stare de flux constant, împins de forțe exterioare și interioare.

Parte indispensabilă a *culturii* este *civilizația*, cuvânt derivat din latinescul *civilis*, *civilitas*, desemnând ”calitățile generale ale individului în relațiile cu ceilalți cetățeni”. În circuitul științific, cuvântul *civilizație* a fost introdus în 1766, de filozoful francez Nicolas-Antoine Boulanger, prin intermediul lucrării „L'Antiquite devoilee par ses usages”.

Despre o distincție netă, de esență și natură, dintre glosemele cultură și civilizație se vorbea încă din secolul al XVIII-lea. Astfel *francezii* includeau cultura în noțiunea de civilizație; în *spațiul german*, termenul cultură desemna complexul de valori spirituale, iar termenul civilizație - valorile materiale, legate de cuceririle tehnice, valorile de confort, cei mai mulți gânditori considerând acest raport ca fiind de opoziție netă; în *teoriile anglo-saxone*, cuvântul civilizație era utilizat cu un sens sinonim celui de cultură; în *Statele Unite*, unde tradiția gândirii antropologice este puternică, cei doi termeni au fost

utilizați multă vreme cu aceeași semnificație, numind în mod global „modul de viață” al unui popor.

Referindu-se la relațiile persistente între termenii cultură și civilizație, Ovidiu Drâmba, în lucrarea „Istoria culturii și civilizației”, susține: „Civilizație înseamnă totalitatea mijloacelor cu ajutorul cărora omul se adaptează mediului (fizic și social), reușind să-l supună și să-l transforme, să-l organizeze și să i se integreze. Tot ceea ce aparține orizontului satisfacerii nevoilor materiale, confortului și securității înseamnă *civilizație*. În sfera ei, prin excelență de natură utilitară, intră capitolele: alimentația, locuința, îmbrăcămintea (nu însă și podoabele), construcțiile publice și mijloacele de comunicație, tehnologia, activitățile economice și administrative, organizarea socială, politică, militară și juridică. De asemenea, educația și învățământul, dar în măsura în care aceste procese răspund exigențelor vieții practice”.

Civilizația, în opinia lui Tudor Vianu, nu este, de fapt, decât o cultură definită prin sfera ei, o cultură socială parțială, din punctul de vedere a unei singure valori, și anume din punctul de vedere al valorii tehnico-economice. Civilizația nu este o entitate care s-ar opune culturii, este numai una dintre aspectele ei. Cultura și civilizația sunt un tot întreg, cultura incluzând civilizația, adică tot ceea ce a creat omul. Civilizația, deseori, poate depăși cultura în timp.

Referindu-se la raporturile existente între conceptele de cultură și civilizație, culturologul G. Radu reține din prima

noțiune elementul material, spiritual și de comportament, iar din cea de civilizație – elementul de comportament, dar și pe cel de treaptă superioară de progres pe scara istoriei. Civilizația presupune o conviețuire a valorilor, în sensul că valorile vechi permit înlocuirea cu altele noi.

În opinia lui E. Lovinescu, drumul de la cultură spre civilizație nu este ireversibil; devenind condițiile vieții noastre, aceste bunuri materiale intră în deprindere și se prefac cu timpul, prin adaptarea la unitatea noastră temperamentală, în valori sufletești; cu alte cuvinte, civilizația se transformă în cultură.

Raportul dintre cultură și civilizație presupune dualismul: subiect-obiect, susține culturologul I. Biriș. Cultura și civilizația nu pot ființa decât în perimetrul acestui dualism, cu observația că dualitatea subiect-obiect nu leagă între ele neapărat realități total diferite. Această dualitate presupune o unitate internă, cultura fiind un fel de „drum al sufletului către sine”. În efortul său de ridicare peste condiția dată, subiectul uman își eliberează tensiunile sub un impuls interior de formare și afirmare, iar în acest act creator apare cultura. Orice plăsmuiri ale spiritului uman (începând de la artă, datini și până la știință, obiecte făcute cu un scop determinat, religie, drept și norme sociale) nu sunt decât „stații” pe drumul culturii. Pentru că, în ultimă instanță, cultura nu este altceva decât această desfășurare a eu-lui creator (ca subiect ori comunitate umană) de la unitate la multiplicitate. Cultura este

drumul de la unitatea închisă, prin intermediul multiplicității desfășurate, către unitatea desfășurată.

Prin urmare, termenii de civilizație și cultură sunt indispensabili. În opinia culturologilor, civilizația nu poate fi investigată în afara culturii, ele nu pot fi opuse în mod principial, dar nici identificate. Ambele sunt obiectivări ale conștiinței colective, dar care se disting una de alta, mai ales prin funcționalitate. Cultură poate fi considerată doar civilizația virtuală, iar civilizația e cultura în acțiune, „o cultură depozitară”.

În plan diacronic, cele mai însemnate civilizații, care au marcat progresul cultural universal sunt *civilizația egipteană* (limitată la valea inferioară și mijlocie a Nilului), *civilizația babiloniană* sau *a Orientului Mijlociu* (mesopotamiană), *civilizația cretană* (iradiază din Creta în arhipelagurile Mării Egee, până la Cipru), *civilizația indiană* (originară din nordul subcontinentului indian, în marele arc Indo-Gangetic), *civilizația elenică* sau *greco-romană* (înflorește în Grecia și în insulele Mării Egee, pe ruinele civilizației cretane), *civilizația bizantină* sau *creștin-ortodoxă*, *civilizația occidentală* (datorată contactului germanilor cu civilizația greco-romană), *civilizația arabă* sau *islamică* (creată din întâlnirea nomazilor arabi cu civilizația babiloniană), *civilizația chineză* sau *extrem-orientală* (acoperă China și vecinii săi, mongolii și tibetanii, Coreea, Japonia și Peninsula Indochineză), *civilizația mexicană* (dezvoltată în partea sudică a Mexicului și într-o parte din Guatamala și Honduras).

2. Componentele culturii

Componentele culturii sunt simbolul, limba, normele, tradițiile și valorile. *Simbolul* poate fi un semn, un obiect, o imagine etc., care reprezintă indirect (în mod convențional sau în virtutea unei corespondențe analogice) o idee, o însușire, un sentiment. *Limba* reprezintă mijlocul de comunicare a unei comunități umane, dezvoltând o structură fonetică, gramaticală și lexicală proprie. *Normele* conțin o sumă de reguli, recunoscute de majoritatea unei colectivități ca obligatorii. *Tradițiile* includ un ansamblu de concepții, obiceiuri, datini și credințe, care se statornicesc istoricește în cadrul unor grupuri sociale sau naționale și care se transmit (prin viu grai) din generație în generație, constituind pentru fiecare grup social trăsătura lui specifică.

Valorile reprezintă însușiri ale unor lucruri, fapte, idei, fenomene de a corespunde necesităților sociale și idealurilor generate de acestea. Valoarea este un concept fundamental al culturii, susține Ioan Deac. Valorile culturale derivă din problematici și teme de reflecție, specific umane și sunt parte a culturii sau a mediului cultural. Valorile au un caracter evaluativ, normativ și formativ, ele furnizează membrilor unei comunități nu doar conținuturi informative despre cum este societatea în care trăiesc, ci mai oferă și modul de apreciere a felului de a fi al societății, adică le spune membrilor acesteia cum și ce este apreciat a fi bine, cum și ce este apreciat a fi rău, le furnizează

elemente de apreciere a ceea ce este drept sau nedrept, adevărat sau fals, pozitiv sau negativ, plăcut sau neplăcut, elementele de reper, de identificare, de codare a normelor, astfel încât indivizii să se recunoască între ei, adică să se identifice ca aparținând acelorași valori, după modul în care le apreciază, după modul în care recunosc norma. În același context, valorile, după Tudor Vianu, sunt generale ca și conceptele, dar ele sunt generale într-alt fel. Conceptele sunt generale, prin raport, cu lucrurile particulare pe care le subsumează. Valorile sunt generale prin raport cu cunoștințele care prin actele lor deziderative le cuprind. Există concepte generale pentru că există lucruri însumabile. Există valori generale pentru că pot exista acte deziderative identice. Generalitatea valorilor nu presupune deci multiplicitatea unor lucruri, parțial deosebite și parțial asemănătoare, ci multiplicitatea unor acte de dorință în întregime.

Valorile, susține scriitorul, istoricul și publicistul român Ovidiu Pecica, sunt principii care stau la baza acțiunilor persoanelor, orientându-le. Valoarea este un criteriu pentru o decizie personală. Valorile nu sunt aceleași nici chiar în interiorul unei comunități mari, cum ar fi populația unei țări, ele diferă în funcție de mai mulți factori, printre care nivelul de educație, vârsta, mediul de rezidență (sat sau oraș). Acestea nu sunt impuse politic, ci se formează în timp și reprezintă principii la care aderă majoritatea populației. Odată format un set de valori, acesta se poate concretiza într-un act oficial.

Numărul de valori, ce caracterizează o cultură sau alta, este nelimitat. Referindu-ne la *natura obiectului*, distingem valori economice, politice, morale, artistice, științifice, filozofice, religioase; *după criteriul stabilității* deosebim valori perene și valori cu sfera restrânsă de recunoaștere; după *gradul de impact cu societatea* delimităm valori sociale și valori individuale.

Valorile pe care se bazează UE sunt fundamentate pe trei concepte: libertate, solidaritate și respect reciproc.

3. Dinamica culturii

Cultura este un produs al societății, prin urmare are un caracter dinamic, iar schimbările care se produc în societate se reflectă, materializându-se în cultură.

În opinia teoreticienilor, cultura există într-un context de relații sociale și se află cu aceasta într-o interacțiune genetică și funcțională, ea trebuind să fie analizată în corelație cu celelalte elemente ale societății. Ca orice fenomen social determinat, cultura are un caracter istoric, este rezultatul viu în continuă mișcare și transformare a oamenilor prin munci fizice și intelectuale, pe diferite trepte de dezvoltare a societății. În acest sens, fiecărui tip de societate îi este propriu un anumit tip de cultură, în sensul că fiecare își constituie, dependent de cerințele istorico-concrete ale practicii sociale, propriul sistem de valori. Cu toate acestea cultura nu se dezvoltă simetric, întrucât ea este un fenomen (subsistem) relativ autonom în cadrul sistemului

social global, care își are legile sale proprii de mișcare și dezvoltare.

În literatura de specialitate, progresul culturii este interpretat drept rezultat al unității continuității și discontinuității. Discontinuitatea reprezintă întreruperile în succesiunea elementelor care structurează sistemul culturii, în dinamica lor spațio-temporală și evidențiază neomogenitatea și variabilitatea structurală a diferitelor lui forme de organizare. Momentul de discontinuitate desemnează elementele noi, modificările care au loc la nivelul ansamblului cultural. El rezidă în faptul că acțiunea umană, cu necesitățile ei concrete, modifică cultura, o reînnoiește pentru a o pune de acord cu noi necesități. Discontinuitatea vizează procesul de creare a noilor valori, prin aceasta arătând că fiecărei epoci și fiecărui tip de societate îi este propriu un anumit tip de cultură.

Formele particulare de existență ale continuității și discontinuității în cultură sunt *tradiția* și *inovația*, termeni polari, ce nu pot fi separați decât din considerente metodologice. O expresie pregnantă a continuității culturii popoarelor, o concretizare a profilului spiritual al acestora o constituie tradiția culturală. *Tradiția culturală* desemnează ansamblul de concepții, obiceiuri, credințe, datini, atitudini, cunoștințe, elemente culturale, care corespund formelor sistematizate ale conștiinței colective (cum ar fi arta, literatura, știința, filozofia) și constituie o trăsătură specifică a unei comunități umane într-o succintă

exprimare, care se transmite din generație în generație. Prin intermediul tradițiilor culturale se transmit cunoștințele, moravurile, întreaga experiență acumulată în cultura anterioară, ce dă posibilitatea apariției inovațiilor, care sprijinindu-se pe valorile culturale anterior acumulate, sunt creatoare de noi valori culturale. Expresia pregnantă a discontinuității culturii o constituie *inovația culturală*, care desemnează tot ceea ce se creează nou și se adaugă la tradiție. Astfel, tradiția și inovația se împletesc, se presupun și se influențează reciproc. Dar cultura nu se dezvoltă numai prin continuitate și discontinuitate istorică, ci și prin preluări în plan sincron, adică o cultură a unei comunități etnice se află într-un permanent schimb de valori cu alte culturi ale altor comunități. De-a lungul istoriei sale, fiecare comunitate etnică preia valori create de alte popoare și dăruiește altor etnii valorile create de ea. Cultura unei comunități se inspiră, preia și predă valori altor culturi, altor comunități. De aceea, în analiza dezvoltării culturii trebuie să avem în vedere și raportul dintre general și particular, care în domeniul culturii îmbracă forma raportului dintre universal și național. *Universal* reprezintă ceea ce există comun într-o epocă istorică, în toate culturile popoarelor lumii, vizând contribuția adusă de fiecare popor la soluționarea marilor probleme ale umanității și acel patrimoniu comun de valori, în care omenirea își regăsește determinările sale esențiale și definitorii.

Progresul culturii este condiționat de gradul de diferențiere și conținutul cognitiv al activității productive, fie în planul existențelor materiale, fie la nivelul unor elaborări intelectuale, susține A. Tănase. Relațiile care se stabilesc între oameni și care se dezvoltă din ce în ce mai mult în mod necesar și determinant oglindesc și ele progresul culturii. Dezvoltarea acestor relații ne dă măsura progresului cultural. Cultura începe acolo unde efortul omului de a depăși și a stăpâni existența nemijlocită, de a introduce ordine rațională și organizare în fluxul experienței practice și al senzațiilor obiective se concretizează în elemente mai mult sau mai puțin stabile ale vieții umane, întruchipări materiale sau ideale pe linia mișcării progresive a societății.

În opinia lui Florian Mircea, progresul cultural este noutatea valorică într-un domeniu dat al culturii, o evoluție care nu-l lasă indiferent pe om. El se manifestă în mod parțial în cultură (mai evident în știință și tehnică), mai rar în morală (presupune triumful binelui, transpunerea în interiorul omului a comandamentelor morale, care-i dirijează acțiunea din iubire sau bunăvoință pentru ceilalți), în artă (mai ales în evoluția tehnicilor de creație), în religie.

E unanim acceptat că nu putem face investigații în domeniul culturii, decât pornind de la forma de comunitate, de care este indisolubil legată. După afirmația lui A. Bondrea, fiecărei formațiuni social-economice îi este propriu un anumit tip

de cultură. Schimbarea unei formațiuni social-economice înseamnă, de regulă, și schimbarea tipului de cultură. Cultura reflectă, în ultimă instanță, caracteristicile comunității umane, în care se constituie și pe care o reproduce. Evoluția culturii este determinată atât de gradul de dezvoltare a comunităților umane, cât și de conținutul lor calitativ, deosebit în diferite etape de dezvoltare.

Actualmente, antropologii au disociat două tipuri de evoluție: evoluție rezultată din schimbări în structurile socio-culturale (prin schimbarea persoanelor în urma îmbătrânirii și morții, acestea neafectând structura de bază și fiind realizate în termenii sistemului respectiv) și evoluție rezultată din schimbări în însuși caracterul sistemului socio-cultural.

Globalizarea este procesul care marchează contemporaneitatea, contribuind la progresul culturii, presupunând profunde transformări economice, sociale, politice, culturale și morale. În opinia cercetătorilor, globalizarea pune în pericol identitatea națională, atacă acele culturi care nu se pot apăra. Sau, cultura specifică o națiune, îi conferă unicitate. Pentru adepții tezei potrivit căreia nu există alternativă la globalizare, ceea ce rămâne de făcut este democratizarea culturii sau umanizarea ei, cum doresc antiglobaliștii. Oricum, în condițiile actuale, puterea culturală se convertește în putere politică. Imaginea unei țări conține indiscutabil și referințe la patrimoniul său cultural, iar „cultura reprezintă pivotul identității naționale”,

susține culturologul G. Gheorghiu în lucrarea ”Cultură și comunicare”.

Desigur, acțiunile de a mondializa piețele economice, schimbul de produse prin cumpărare și vânzare, plasarea de capital, totalitatea mijloacelor tehnice de comunicare a informațiilor generează trăsături culturale mondiale. Totuși, nu putem afirma despre existența unei culturi globale, deși o orientare conștientă spre omogenizarea modului de viață este evidentă. Ori, procesul globalizării se răsfrânge asupra culturii moderne. Această tendință este datorată nu doar schimbului de idei și experiențe, dar și noilor structuri culturale, care depășesc granițele naționale, contribuind la constituirea „unei piețe unice de idei”, care pe viitor va influența actul creației, un produs valoros al muncii intelectuale.

Întrebări de control

1. Definiți noțiunea de *cultură*.
2. Numiți cele mai însemnate civilizații, care au marcat progresul cultural universal?
3. Care este relația dintre cei doi termeni?
4. Numiți factorii care determină evoluția culturii?
5. Care este contribuția procesului globalizării în evoluția culturii?

Referințe bibliografice

1. Biriș I. Istorie și cultură. Cluj-Napoca: Dacia, 1996. 238 p.
2. Blaga L. Trilogia culturii: Orizont și stil; Spațiul mioritic; Geneza metaforei și sensul culturii. București: Editura Fundațiilor, 1969. 396 p.
3. Calugher V. Culturologie. Istoria și filozofia culturii. Curs de lecții. Chișinău: Valinex, 2010. 128 p.
4. Cruceru D. Cultură. Ideologie. Valoare. Elemente pentru o interpretare axiologică a culturii spirituale. București: Meridiane, 1989. 379 p.
5. Deac I. Comunicare publică, interculturală și de influențare. București: Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", 2008. 402 p.
6. Domenach Jean-Marie. Europe, le défi culturel. Paris: Ed. de la Découverte, 1990. 156 p.
7. Drâmba O. Istoria culturii și civilizației. Vol. 1. București: Editura Vestala și Saeculum I.O, 2001. 464 p.
8. Drumea E. Cultura și religia în Europa. Iași, 2010. 140 p.
9. Gheorghiu G. Cultură și comunicare. București, 2008-2009. 340 p.
10. Lovinescu E. Istoria civilizației române moderne. București: Editura Științifică, 1972. 519 p.
11. Maliță M. Zece mii de culturi. O singură civilizație. București: Nemira, 1998. 213 p.

12. Mircea F. Recesivitatea ca structură a luminii. București: Editura Eminescu, 1987.
13. Radu G. Ideea de progres cultural în lumea contemporană. Iași: Editura Junimea, 1981. 218 p.
14. Sociologie. Coordonator: Maria Bulgaru. Chișinău: Centrul Editorial al USM, 2003. 284 p.
15. Sowell T. Evoluția civilizațiilor. American Enterprise, 1991.
16. Stroe C. Filozofie. Cunoaștere. Cultură. Comunicare. București: Editura Lumina Lex, 2000. 167 p.
17. Tănase A. Introducere în filozofia culturii. București: Editura Științifică, 1968.
18. Topor R., Diaconu F. Marghescu G. Cultură: Termeni și personalități. Dicționar. București: Vivaldi, 2000. 368 p.
19. Turea L. Dimensiunea culturală a dezvoltării. Studiu elaborat în cadrul proiectului “Raportul național al dezvoltării umane 2000/2001”. Chișinău, 2002. 22p. În: <http://www.ipp.md>
20. Vianu T. Opere. Vol. 8: Studii de filozofie a culturii. București: Editura Minerva, 1979. 483p.

Tema II. Unitatea culturală în spațiul comunitar european

1. Identitate personală și identitate culturală în context european
2. Drepturi corespunzătoare identității culturale
3. Premisele care au determinat unitatea culturală europeană

1. Identitate personală și identitate culturală în context european

În opinia culturologului și lingvistului de origine germană Harald Haarmann, conceptul de identitate implică recunoașterea personală de a fi unul și același zi de zi, trecând prin toate perioadele vieții, ceea ce presupune că omul să aibă o idee despre el, însuși, și despre relațiile sale cu semenii lui, cu privire la trecut și la viitor. *Identitatea personală* constă în tot ceea ce ne definește ca și indivizi, în unicitatea noastră și în factorii care ne diferențiază de persoanele din jur. Sunt diferențiate două aspecte ale identității personale: *identitate subiectivă*, care este reprezentată de modul în care fiecare descrie ceea ce gândește despre sine și *identitate obiectivă*, care ilustrează modul în care ceilalți ne percep și ne descriu, reprezentând o combinație a trei caracteristici diferite: identitatea fizică (estetica, caracteristicile morfologice și antropologice), identitatea socială (vârsta, profesia,

nivelul cultural etc.) și identitatea psihologică (modul în care ne comportăm).

Conceptul de *identitate națională* derivă din cel de identitate personală. C. Stroe, în studiul "Filozofie. Cunoaștere. Cultură. Comunicare", susține că identitatea națională cuprinde contribuția proprie, originală, adusă de o comunitate națională în crearea valorilor materiale și spirituale, exprimată în forme specifice experienței sale de viață, între care un loc special îl ocupă limba națională, tradiția și obiceiurile. De asemenea, el vizează structura și funcțiile culturii, gradul de răspândire a culturii în rândul populației, sistemul național de organizare a culturii etc. Specificul național nu se reduce la moștenirea trecutului, la elementele culturale tradiționale, susține cercetătorul, ci cuprinde suma și sinteza manifestărilor de originalitate ale națiunii, formele concrete în care apare și se dezvoltă cultura proprie acesteia. Pe scurt, în cultură, specificul național este dat de totalitatea notelor distinctive, proprii profilului spiritual al unui popor, modul său personal de a gândi și a acționa în raport cu problemele sale proprii și cu problemele umanității.

O compusă a identității naționale rămâne a fi *identitatea culturală*. Aceasta, în opinia lui I. Diaconu, reprezintă un fenomen complex, ce include limba, religia și specificul cultural. Respectiv, identitatea culturală nu poate fi separată de identitatea lingvistică sau de cea religioasă, prima implicând un context sociolingvistic real și concret, formându-se pe baza experiențelor

lingvistice ale individului, iar cea de-a doua fiind determinată de religia practică.

Referindu-ne la identitatea culturală europeană, este evident că cele două Europe (orientală și occidentală) au rădăcini culturale comune în literatura elină, religia iudaică și dreptul roman. Europa Occidentală a parvenit la o identitate caracterizată prin pluralism politic, participare socială, respect al diversității, concurență liberă și loială, supremația legii și primordialitatea drepturilor omului. Statele Occidentului, chiar dacă mai sunt afectate de unele puseuri naționaliste, au părăsit într-o foarte mare măsură cultura independenței spre a trăi în cultura interdependenței. Pentru Răsăritul european, în schimb, independența statului națiune și caracterul absolut al suveranității sale rămân trăsături esențiale ale identității, atât la nivelul elitei politice, cât și la acela al mentalului popular. Europa Centrală și Orientală este caracterizată, încă, prin insecuritate - existențială și cultural-identitară, individuală și colectivă, națională și internațională.

Anthony D. Smith, analizând condițiile și perspectivele realizării proiectului european și a identității europene prin prisma pluralismului cultural, concludă "crearea unei super-națiuni europene sau măcar a unui super-stat european este realizabilă doar în condițiile susținerii unei *identități europene*; ideii de identitate europeană îi este contrapusă cea a identităților culturale colective, formate de-a lungul generațiilor, prin împărtășirea unor

mituri, valori, simboluri, experiențe comune”. Întrebarea pe care sociologul britanic o adresează retoric eurofililor este „Ce anume îi poate determina pe europeni să aleagă cultura „europeană” (acceptând pentru moment ipotetica ei existență) în defavoarea culturilor naționale, înrădăcinate istoric?” Continuând raționamentul, Anthony D. Smith se întreabă care sunt simbolurile, miturile, tradițiile, experiențele și memoriile comune, care sunt capabile să genereze loialitățile și adevăratele afective, chiar sacrificiul de sine, locuitorilor Europei moderne. În studiul „National Identity”, autorul demonstrează metodic că moștenirea greco-romană, dreptul roman, sistemul axiologic iudeo-creștin și unitatea lingvistică indo-europeană nu constituie mituri, simboluri, ceremonii și trăsături culturale comune, împărtășite de toate popoarele europene (deosebite lingvistic, religios, etnic), care să asigure emergența conștiinței europene, să inspire afecțiune și loialitate, nu constituie acel corpus de tradiții inventate, capabile să constrângă și să inspire, să aline, să entuziasmeze și să solidarizeze popoarele.

Meditând asupra aceluiași subiect, scriitorul francez Jean Marie-Domenach susține: „nu putem vorbi de o cultură europeană, ci de culturi ale Europei, în care se conjugă elementele comune cu cele diferențiale ale fiecărei culturi; însă putem vorbi de o civilizație europeană, ceea ce este altceva decât păstrăm distincțiile clasice”.

Politologul american Samuel Phillips Huntington, în studiul „Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale”, înregistrează mai multe discrepanțe la nivelul civilizațiilor, divizând Europa în zona creștinismului occidental și a celui răsăritean.

Este evident că integrarea în UE nu presupune pierderea identității culturale sau înlocuirea identității etnice sau naționale cu cea europeană. Uniunea oferă un cadru comun, care permite o colaborare culturală fructuoasă dintre țările membre ale UE. Astfel se creează un spațiu unitar european, în care, prin intermediul diversității etnice, religioase și lingvistice, se stimulează dinamica vieții culturale. Ori, a-ți promova propria cultură este prea puțin, a înțelege și a accepta tot ce este legat de aspirațiile culturale ale celuilalt este important într-o societate multiculturală.

2. Drepturi corespunzătoare identității culturale

În termeni juridici, construcția identității se întemeiază pe teoria generală a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, din care decurge dreptul fiecărei persoane la dezvoltarea sa fizică și intelectuală, la formarea personalității sale, cu respectarea opțiunilor sale culturale și religioase. I. Diaconu, analizând categoriile de drepturi, excerptate din documentele internaționale, corespunzătoare identității culturale, semnalează:

- dreptul la creativitate culturală,

- dreptul de acces la cultură,
- dreptul de participare la viața culturală,
- dreptul de participare la progresul științific,
- dreptul la informare,
- dreptul la educație.

Dreptul la creativitate culturală presupune libertatea cuvântului, în orice domeniu, cu mijloace artistice, dar și crearea condițiilor materiale, care să faciliteze exprimarea artistică, respectul și protecția acordate creatorilor. Pot fi incluse în acest context dreptul la protecție a intereselor morale și materiale, care decurg din producția literară și artistică, inclusiv dreptul de autor. Pe linia celor relatate, merită a fi atenționat faptul că 2009 a fost desemnat *Anul european al creativității și inovării*.

Dreptul de acces la cultură include ansamblul posibilităților concrete, aflate la îndemâna oricărei persoane, de a lua cunoștință de creația culturală sub cele mai diferite forme ale acesteia, de valorile culturale și patrimoniul cultural, național și universal, de a obține în mod liber informație culturală, dreptul de acces la muzee, biblioteci, expoziții și alte instituții culturale. Aceasta include, în sens larg, și protecția proprietății culturale, a moștenirii culturale a omenirii, ca și dreptul de a participa la contactele și schimburile culturale internaționale.

Dreptul de participare la viața culturală semnalează potențialitatea fiecărei persoane de a lua parte la toate manifestările culturale, de a se exprima liber, a comunica cu alți

participanți, a se angaja în activități creatoare și a beneficia de acestea, inclusiv dreptul de a lua parte la procesul de decizie referitor la politicile culturale și la evaluarea rezultatelor acestora, în esență o abordare activă a dreptului de acces la cultură. Unii autori includ în această categorie și libertatea de conștiință și religie.

Dreptul de a participa la progresul științific înseamnă dreptul de a dobândi o formație științifică, a avea acces la informații și a lua parte la cercetare și creație științifică, a participa la schimbul de idei și cunoștințe în acest domeniu, a beneficia de rezultatele științei și de aplicațiile acestora, a publica rezultatele creației proprii, fiind protejate drepturile morale și materiale de autor. Se pornește de la faptul că activitatea creatoare poate fi cu greu divizată în științifică și artistică, deoarece în multe cazuri noile forme și modalități de expresie sunt determinate de progresul științific și tehnologic. Accesul la informație, ca și protecția interesului moral și material al autorului, sunt la fel de importante pentru creația artistică și cea științifică.

Dreptul la informație este considerat ca o precondiție pentru exercitarea drepturilor culturale ale omului, adică accesul la informație prin toate mijloacele și difuzarea de informație artistică, asigurarea fluxului liber de idei prin cuvinte și imagini, circulația liberă a materialelor cu caracter educativ, științific și cultural, participarea la procesul de comunicare.

Dreptul la educație include, în primul rând, accesul liber la învățământul de toate gradele, dreptul de acces la orice formă de educație permanentă, dreptul părinților de a alege școala pe care s-o urmeze copiii și de a asigura educația religioasă și morală a copiilor, în conformitate cu conștiința lor, dreptul de a înființa instituții educative și școli private, cu condiția respectării standardelor minime, stabilite de statul respectiv, dreptul la orientare și la formare profesională conform aptitudinilor și voinței fiecărei persoane.

3. Premisele care au determinat unitatea culturală europeană

Esența ideii de *Europă unită* izvorăște din sentimentul identității europene, dată de unitatea culturală și intelectuală. André Philip, vorbind despre unitatea culturală europeană, numește cele trei concepte, care stau la baza acesteia: conceptul grec al individualității, conceptul roman al justiției și al cetățeanului și conceptul biblic al persoanei umane.

În plan diacronic, evoluția ideii de unitate culturală europeană a fost urmărită de prof. univ. Ioan Ciupercă. Pentru autor, noțiunea de unitate a Europei, în sensul existenței acesteia ca entitate distinctă, a fost străină lumii antice. O unitate la nivelul structurii politice a existat în Imperiul Roman. Ideea de o Europă, ca o unitate distinctă, este una postclasică, datată cu Evul Mediu, care a creat elementele unei culturi comune. Codul cavaleresc,

spre exemplu, nu ținea seama de granițele naționale. Apoi, la nivelul teologiei și al filozofiei, s-a constituit un limbaj și o terminologie comună care, evident, nu trebuie exagerate ca importanță. În literatura națională, spre exemplu, cu apariția lucrării "Chanson de Roland", se poate vorbi de apariția sentimentului național. În filozofie, existau notabile diferențe între Oxford și Paris, ca centre universitare. În secolul al XII-lea, existau, de asemenea, școli de drept distincte. În societatea feudală, de la Atlantic în mlaștinile Pripetului, se gândea și se vorbea în aceiași termeni. Biserica era într-adevăr o instituție supranațională. Aceste fapte ne arată că exista o viziune europeană comună în aceste regiuni. Această viziune nu genera vreun sens al unității politice; în Evul Mediu exista doar o unitate de civilizație, una incapabilă să ia formă politică. Istoria unității europene în timpurile moderne diferă de cea din Evul Mediu. Gânditorii medievali porneau de la ideea restaurării unității, existentă în Antichitate, una reprezentată de universalismul Romei, pe de o parte, și de concepția creștină a commonwealth-ului, pe de altă parte. După Renaștere și Reformă, gânditorii porneau de la realitatea existenței statelor naționale. Scopul demersului nu mai viza restaurarea unei unități ideale pierdute; viza, de fapt, depășirea, într-un fel sau altul, a dezavantajelor unei societăți, în care fiecare stat suveran era propriul sau ultima ratio. Acest efort de gândire a Europei unite a îmbrăcat multe forme. Una din acestea a constat în elaborarea unui cod internațional de

legi, acțiune corelată cu numelui lui Hugo de Groot, zis Grotius (1583-1684). Lucrarea sa *De jure belli ac pacis* i-a adus supranumele de “Tatăl dreptului internațional”. Între 1777 și 1863, sensul Europei ca unitate, ca ceva mai mult decât o expresie geografică, s-a prăbușit. “Cine vorbește de Europa, se înșală”, va remarca Bismarck în 1876. Două motive fundamentale explică această schimbare: creșterea naționalismului pe valul Revoluției franceze și valorile naționale, care au dislocat pe cele europene. Catolicismul a oferit un principiu unității Europei, care a înlocuit calculul rece de interese. În această privință, nobilul francez Joseph de Maistre (1753-1821) a fost personalitatea cea mai remarcabilă. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, spiritul european chemat în avanscenă împotriva hegemoniei lui Napoleon, era în eclipsă. Mai întâi, era vorba de puterea extraordinară a naționalismului care, sub Bismarck, Cavour și alții, a devenit credință de masă, datorită combinației cu avansul democrației; se ajunsese să se creadă că naționalismul era leacul bun la toate. Al doilea motiv pentru eclipsarea ideii de unitate națională rezidă în imperialismul sec. al XIX-lea. De fapt, numai Germania, Austro-Ungaria și încă vreo câteva state mici, cu interese nesemnificative în afara Europei erau realmente interesate de unitatea Europei. Referindu-se la secretul vitalității europene, prof. I. Ciupercă concludă că acesta rezidă în cultură în cel mai larg sens al cuvântului, adică în sensul a ceea ce omul face cu natura. Astfel se explică de ce analiștii

Uniunii Europene văd corect faptul că Europa va fi efectiv unită atunci când unitatea/una în diversitate va fi realizată pe planul culturii.

Reflectând asupra unității culturale a Europei, Louis Carton susținea: „Europa rămâne o comunitate a civilizațiilor. O comunitate care nu înseamnă unitate sau monolitism. Dimpotrivă, diversitatea și varietatea caracterizează civilizația comună a Europei. Ea este fondată pe o anumită concepție a individului. Dar, fiecare individ este complex și poartă în el două capacități, care uneori se completează, alteori se contrazic: inteligența, partea rațională a spiritului, aptă să analizeze, să înțeleagă, să construiască și imaginația, intuiția, parte irațională care urmează impulsuri, adesea misterioase. Complexitatea civilizației Europei este imaginea spiritului uman. Este de altfel construită pe dublul aport al tradiției păgâne, axată pe rațiunea umană și a celei creștine, fundamentată pe credință. Ca și spiritul uman, civilizația occidentală va fi constant solicitată de spirit și de rațiune. Uneori una din sursele tradiției europene va domina: Evul Mediu va fi era credinței, Renașterea va dezvolta influența rațiunii. Alteori, credința și rațiunea se vor echilibra în indivizi ca și în societate”.

În context cotidian, conceptul de Europă unită prin cultură nu poate fi complet desăvârșit, este nevoie de transformări, remodificări, pentru a ajunge la adevăratul spirit european, care poate fi redescoperit prin conștientizare, acceptare și interculturalitate, susține L. Leuștean în lucrarea ”Stadiul

dialogului interreligios și perspectivele sale în ecumenismul european”. Imaginea lumii culturale a devenit mai complexă, datorită dezvoltării sociale și procesului de transformare (schimbări lingvistice și demografice, mobilitate, relațiile cu alți oameni). Conceptul de societate multiculturală în contextul Europei, din ce în ce mai unite, are parte de multe probleme, dar și de oportunități. Societățile europene, constituite istoric, în care simbolurile naționale și atributele etnice au stat la baza identității, se văd nevoite să accepte pluralismul cultural.

Este evident că o unitate prin cultură în contextul unei Europe unite poate fi efectuată doar prin intermediul unui dialog constructiv, susține Denis de Rougemont, respectându-se specificitatea, fără pretenția de a căuta o cultură superioară, care să se impună în fața celorlalte. Iar premisele care vor determina unitatea culturală europeană rămân a fi:

- ✓ cultura greacă, politica romană și creștinismul, care au stat la baza civilizației europene;
- ✓ cadrul spiritual unitar, creat de rețeaua de școli și universități, răspândirea ideilor progresiste europene, care au depășit granițele naționale; arta europeană, inspirată din realități comune; participarea deplină, fără deosebire de naționalitate, la dezvoltarea științei și la progresul tehnic;

- ✓ patrimoniul comun, care cuprinde sisteme ale științei, perioade culturale și mișcări filozofice, curente culturale și artistice ale sec. XIX-XX.

Pe linia celor relatate prezintă interes contrapunerea a două moduri de a fi, a gândi și a trăi, persistente în spațiul *european* și în cel *american*. Istoricul francez S. Courtois afirma: „europenii nu sunt americani, nici asiatici, nici africani, iar Europa există de secole. Între europeni există o unitate ideatică, spirituală, având ca bază civilizația greco-romană, apoi cea creștină. Aceasta din urmă este prezentă pretutindeni, în Europa, ca și în bisericile ei. De două mii de ani biserica a modelat civilizația europeană”. Și scriitorul român Octavian Paler, în „Jurnalul american” (parte componentă a lucrării „Aventuri solitare”), remarcă că scopul și idealurile celor două modele de viață sunt diferite. Europa aleargă după cultură, în timp ce America aleargă după confort. Aceste două idealuri modelează viața și strădaniile a milioane de oameni. În Europa, cultura este obsesia sistemului educațional, în America - confortul este esența culturii. Autorul conchide: „Europa și America vor continua să se zvârcolească în interminabile crize nu pentru că n-ar avea cultură sau confort, ci pentru că oamenilor le lipsește conținutul de caracter necesar pentru fericire”.

Întrebări de control

1. Definiți conceptele de identitate personală și identitate culturală.
2. Descrieți evoluția ideii de unitate culturală europeană.
3. Numiți premisele care au determinat unitatea culturală europeană.
4. Ce i-ar putea determina pe europeni să aleagă cultura „europeană” (acceptând pentru moment ipotetica ei existență) în defavoarea culturilor naționale, înrădăcinate istoric?

Referințe bibliografice

1. Beacco Jean-Claude, Byram Michael. Guide pour l'elaboration des politiques linguistiques educatives en Europe. Strasbourg, 2003.
2. Carp R. (coord.), Nevaci M., Nicolae M., Runceanu C., Saramandu N. Multilingvism și dialog intercultural în Uniunea Europeana: o viziune românească. București: Institutul European din România, 2008. 114 p.
3. Ciupercă I. Istoria Europei și a ideii de Europa: suport de curs. Iași: Centrul de Studii Europene, 2009. 53 p.
4. Courtois S. Memorie și istorie. În: Suplimentul „Aldine” al „României libere”, nr. 344, 30 noiembrie 2002, p. 10-11.

5. Diaconu I. Minoritățile. Identitate. Egalitate. București: Ed. General Partner, 1998. 184p.
6. Huntington Samuel. Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. București: Ed. Antet, 1998. 528 p.
7. Leuștean Lucian N. Stadiul dialogului interreligios și perspectivele sale în ecumenismul european. În: Journal for the Study of Religions and Ideology, Vara, nr. 2, 2002.
8. Nedelcu A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Ed. Polirom, 2008. 208 p.
9. Parekh Bhikhu. National Culture and Multiculturalism. În: K. Thompson (ed.) Media and Cultural Regulation. London, 1997.
10. Poledna R., Ruegg F., Rus C. Interculturalitate. Cercetări și perspective românești. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2002. 204 p.
11. Smith A. National Identity. Penguin Book, London, 1995. 226 p.
12. Stroe C. Filozofie. Cunoaștere. Cultură. Comunicare. București: Editura Lumina Lex, 2000. 167 p.
13. <http://www.europa.eu>
14. <http://www.adum.info>.

TEMA III. Diversitatea etnico-lingvistică și culturală în UE

1. Diversitatea etnico-lingvistică în spațiul unitar european
2. De la diversitate etnico-lingvistică la pluralism cultural
3. Autonomia culturală în sprijinul diversității

1. Diversitatea etnico-lingvistică în spațiul unitar european

Conform datelor Eurostat, publicate de Biroul de statistică al Uniunii Europene în data de 27.07.2010, la 1 ianuarie 2010 populația UE a fost estimată la 501,1 mil. Pornindu-se de la realitățile create, motto-ul Uniunii Europene a devenit expresia „Unitate în diversitate”, folosită inițial în 2000, oficial fiind utilizată în *Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa*, încheiat în 2004. Respectiv, europenii sunt uniți în promovarea păcii și a prosperității, iar diversitatea culturală, de tradiții și limbi a Europei constituie un element pozitiv pentru acest continent.

În prezent, *diversitatea etnică* a UE este prezentată de populațiile indigene (care se regăseau pe actualul teritoriu al Europei înainte de popularea acestuia prin succesive valuri migratoare), de imigranți (grupuri care au decis să părăsească țara de origine, în principal, din motive politice sau economice) și de minorități naționale (grupuri etnic diferențiate de populația

majoritară, rămase pe teritoriul ocupat de aceasta prin noua definire a granițelor).

Referindu-ne la *diversitatea lingvistică*, consemnăm că pentru majoritatea cetățenilor europeni limba face parte integrantă din identitatea națională și constituie cea mai directă expresie a propriei culturi. Identitatea lingvistică îi reprezintă, îi face să se simtă stăpâni la ei acasă și îi susține întru promovarea valorilor naționale.

Pe linia celor relatate, vom prezenta diversitatea peisajului etno-lingvistic al mai multor state europene, cum ar fi Belgia, Italia, Olanda, Grecia, Ciprul, Lituania, Polonia, Cehia, Bulgaria, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, Austria, Irlanda, Letonia, Estonia, Finlanda.

Regatul Belgiei este un stat federal, constituit din trei comunități (valonă, flamandă, germană) și patru regiuni lingvistice, dintre care trei sunt monolingve (franceză, germană, neerlandeză) și una bilingvă (franceză - neerlandeză). Flandra este situată în jumătatea de nord a țării, are 58% din populația țării, limba vorbită este olandeza. Valonia este așezată în jumătatea de sud a țării, are 32% din populația țării, limba uzitată este franceza. Regiunea Capitalei Bruxelles concentrează 10% din populație și este o enclavă majoritar francofonă, situată în Regiunea Flamandă, dar în apropiere de Regiunea Valonă. La frontieră cu Germania este o mică comunitate germanofonă. În 1930, Flandra și Valonia primesc statutul legal de regiuni unilingve. În prezent,

Flandra are un puternic simț al identității naționale. Începând cu 1896, olandeza (numită și flamandă) devine limbă oficială. Ca și în alte țări din aceeași regiune, în sistemul școlar al comunității flamande din Belgia se înregistrează o concentrare a populației minoritare la nivelul școlilor speciale și o reprezentare slabă la nivelul învățământului superior. De asemenea, semnalează A. Nedelcu, statisticile subliniază performanțele scăzute ale elevilor minoritari, incluși în școala de masă.

Republica Italiană reprezintă o omogenitate etnică și lingvistică. Teritoriile autonome etnice ale Italiei sunt Tirolul de Sud și Friuli-Venezia Giulia. Alte grupuri minoritare, cu limbi oficiale parțiale, sunt cele franceze în Valle d'Aosta, cele sarde în Sardinia, cele ladine în Dolomiți și cele friuliene în regiunea Friuli-Veneția Giulia. Există și alte câteva minorități locale mici, ca cele vorbitoare de limbă occitană în sudul văii Piemontului, de limbă catalană în orașele Alghero și Sardinia, de limbă albaneză în anumite sate din Calabria și Sicilia și de dialecte grecești vechi în satele din Calabria. O mică minoritate, stabilită în Italia, sunt ladinii. Cea mai mare parte a acestora locuiesc în nordul Italiei, în principal, în Valle Gardena și Valle Badia. Până la primul război mondial, ladina, un dialect al retoromanei, a fost predată în școli primare, iar de la 1921 această practică a fost interzisă. Ladinii continuă să identifice cauza lor cu cea a vorbitorilor de limbă germană din Tirolul de Sud. Alte minorități, cum ar fi grecii, croații și albanezii, care locuiesc în sudul Italiei, sunt ignorați de

Statul Italian. Grecii sunt descendenți ai bizantinilor, care au pătruns în Italia între sec. VI–X. Deși în Italia a existat un interes pentru cultura greacă, începând cu 1955, greaca nu mai este utilizată în școli sau biserici și generația mai tânără vorbește numai limba italiană. Vorbitori de croată se găsesc numai în trei sate din Molise, din sudul Italiei. Ei sunt descendenții refugiaților care au scăpat de invaziile turcești. Pe parcursul ultimilor 30 de ani a existat o renaștere a interesului pentru cultura croată. Albanezii sunt mai numeroși decât grecii și croații, constituind până la un sfert de milion. Ei locuiesc în Calabria, Abruzzo, Basilicate, Molise, Campania, Puglia și Sicilia. Vorbitorii de limbă slovenă din Italia s-au stabilit în regiunea Trieste după cel de-al doilea război mondial. Această zonă a fost subiectul unui litigiu între Italia și Iugoslavia până în 1975. În baza Tratatului de la Osimo (1975), guvernul italian a adoptat o serie de legi cu privire la drepturile limbii slovene. Sardinii sunt locuitori indigeni din Sardinia, o mare insulă din Mediterana de Vest, care a fost o regiune autonomă a Italiei, cu un statut special din anul 1948.

Contextul demografic și socio-economic al *Olandei* este complex, aici conlocuind mai multe categorii de minorități. Acestea reprezintă un rezultat al cumulării mai multor valuri succesive de emigranți, pe structura unei tipologii clasice, comune mai multor țări vest-europene. Astfel, primul val de emigranți din fostele colonii olandeze (Indonezia, Surinam, Antilele Olandeze, Insulele Caraibe), semnalat după cel de-al

doilea război mondial, a fost completat în scurt timp de fluxul mare de refugiați din țările Europei de Est (începând cu 1950), din America Latină (1960, 1970), Vietnam. Lor li se adaugă, într-o proporție suficient de mare pentru a fi relevantă statistic, persoane din țările africane, ale Europei Centrale și de Est, din lumea arabă, care au solicitat azil politic. Începând cu 1945, aproximativ 40.000 de refugiați au primit azil, grupurile semnificative fiind cele de cehi (în 1948, 1968), unguri (1956), etiopieni, vietnamezi. O contribuție esențială la diversificarea contextului etnic olandez au avut-o așa-numiții *guest workers*, atrași de expansiunea economică a țării (în special, turci și marocani). O proporție de 83% din populația de peste 15 milioane de locuitori ai Olandei este reprezentată de populații titulare, grupurile minoritare însumând 17%, dintre care 9% turci, urmați de marocani, surinamezi, indonezieni. Repartiția demografică a minorităților etnice nu este uniformă pe teritoriul țării, zonele cu cea mai mare concentrație de populație minoritară fiind în mod firesc cele din jurul orașelor puternic dezvoltate — Amsterdam, Rotterdam, Haga, Utrecht. Spre exemplu, în Utrecht trăiește mai mult de jumătate din totalul populației surinameze. O altă zonă etnică semnificativă este regiunea populației frizone (Friesland), a cărei limbă este recunoscută și vorbită oficial de aproximativ 400.000 persoane, constată A. Nedelcu. Limbă oficială a Țărilor de Jos este cea neerlandeză. Limba friziană este cooficială în Provincia Frizia (situată în nordul țării), fiind deosebită de limba

olandeză, dar similară cu engleza antică. Datele ultimului recensământ au arătat că 54% din numărul total de locuitori apreciază limba frisiană drept limbă maternă, ea fiind studiată și în școli. De asemenea, în Olanda, limbile idiș, limburgheza, neersaxona, romani sunt oficial recunoscute și protejate conform „Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare”. Cercetări cuprinzătoare au arătat că discriminare rasială sistematică nu există în Olanda, deși au fost identificate unele incidente rasiale. Însă în societatea vizată există un larg consens asupra faptului că discriminarea este cu totul inacceptabilă. O explicație posibilă a acestui consens poate fi cultura politică a societății olandeze.

Populația *Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord* constituie 61.113.205 milioane de locuitori (ca mărime a 20-a populație din lume). Referindu-ne la structura populației, consemnăm 83,6% de englezi, 8,6% scoțieni, 4,9% galezi, 2,9% irlandezi, 2% negri, 1,8% indieni, 1,3% pakistanezi. Teritoriile autonome etnice ale Regatul Unit sunt Scoția, Țara Galilor, Irlanda de Nord, Insula Man, Insula Guernsey, Insula Jersey. Diversitatea etnică a statului a condus la o varietate de limbi vorbite în țară, printre care se înscriu engleza, galeza, scoțiana, irlandeza, gujarati, bengali, urdu, hindi, punjabi etc.

În *Republica Elenă* locuiesc greci, albanezi, aromâni, bulgari, pomaci, romi și turci. Grecia nu recunoaște minoritățile etnice, ci numai pe cele religioase. Ea este, formal, o țară care respectă drepturile minorităților. În Grecia se vorbesc 24 de

idiomuri, în şirul cărora se înscriu dialectele aromân şi meglenoromân cu 200.000, respectiv 3.000 vorbitori, albaneza cu 160.000 vorbitori, turca cu 128.380 vorbitori, engleza cu 8.000 vorbitori.

Cipru este un stat insular în Marea Mediterană, cu o populaţie de circa 850.000, dintre care 80% sunt greci-ciprioţi, 15% reprezintă turci-ciprioţi, 5% – minorităţi naţionale. Limbi oficiale sunt greaca şi turca.

Polonezii reprezintă 95,63% din populaţia *Republicii Polone*. Alte naţionalităţi şi grupuri etnice, stabilite aici, sunt silezienii (173.200), germanii (152.900), bieloruşii (48.700), ucrainenii (31.000), romii (12.900), ruşii (6.100), lemcii (5.900), lituanienii (5.800). *Poloneza* este limbă oficială în Polonia, aproximativ 97% din populaţia ţării declară această limbă ca fiind limba lor maternă. Alte limbi practicate sunt bielorusa (220.000 de vorbitori), caşubiana (3.000-200.000 de vorbitori), germana (500.000 de vorbitori), lituaniana (3.000 de vorbitori), romanii (40.000 de vorbitori) şi ucraineana (150.000 de vorbitori).

Potrivit celui mai recent recensământ, populaţia *Republicii Ceha* este de 10.230.060: peste 94% cehi, 1,9% – slovaci, o jumătate de procent – polonezi, 0,34% – germani, 0,22% – ucraineni, 0,17% – vietnamezi, 0,14% – maghiari, 0,12% – ruşi şi 0,11 % – romi. Limba cehă este limbă oficială a statului. Printre alte idiomuri se enumeră romanii şi sintii cu 225.100

vorbitori, germana și polona cu câte 50.000 vorbitori, rusa cu 33.500 vorbitori, româna cu 1000 vorbitori.

Conform recensământului din 2011, populația *Bulgariei* este, în fond, de etnie bulgară (84,8%), dar conține și două minorități mari de turci (8,8%) și romi (4,9%). Restul 2% consistă din mai multe minorități mici (circa 40), incluzând armeni, tătari, greci, ruși, români, ucraineni, găgăuzi și evrei. Bulgara este singura limbă oficială, dar sunt înregistrate un șir de limbi minoritare, conform etniilor existente.

Populația *Austriei*, după estimările din aprilie 2011, este de 8.414.638. Grupurile etnice, stabilite aici, sunt slovenii (între 13.000 și 40.000), croații (circa 30.000) și maghiarii, ultimilor oferindu-se statut de minoritate etnică în 1995. Limbă oficială a statului este germana, vorbită de aproximativ 88,6% din numărul total al populației. O frecvență redusă o au limbile turcă (2,3%), sârbă (2,2%), croată (1,6%), maghiară (0,5%), bosniacă (0,4%) și slovenă (0,3%).

Majoritatea irlandezilor sunt de etnicitate celtică. În baza art. 8 din Constituția *Irlandei*, irlandeza (care este limbă națională a statului) are statut de limbă oficială, alături de engleză, care este a doua limbă oficială. Prin lege, se poate stabili folosirea exclusivă a oricăreia dintre aceste două limbi în unul sau mai multe scopuri oficiale, în întregul stat sau în orice parte a acestuia. Conform statisticilor oficiale, comunitatea de limbă română din Irlanda reprezintă 1% din populația țării.

Letonia are o populație de 57,7% letoni, 29,6% ruși, 4,1% bieloruși, 2,7% ucraineni, 2,5% polonezi, 1,4 % lituanieni. Letona este limbă oficială, fiind vorbită de aproximativ 58,2 % din numărul total al populației. Rusa este utilizată de 37,5%.

Estonia este formată din 1,4 milioane de locuitori. Aproximativ două treimi din populație este de etnicitate estonă, 468.216 vorbesc rusa, 21.230 – ucraineana, 8.841 – bielorusa, 5.155 – finlandeza, 1.249 – germana.

Finlanda este populată de 93,4 % finlandezi, 5,6 % finlandezi (vorbitori de limbă suedeză), 0,5 % ruși, 0,3 % estonieni, 0,1 % romi, 0,1 % sami. Limbile naționale ale statului sunt finlandeza și suedeza.

Conform estimărilor din 2012, *Franța* este locuită de 65.350.000 persoane. Limbă oficială a statului este franceza, care, pe alocuri, este concurată fie de una dintre cele 77 limbi regionale, fie de limbile colectivităților de emigranți, cum ar fi portugheza, italiana, araba.

Pe linia celor relatate este evident că diversitatea peisajului etnico-lingvistic, care caracterizează spațiul comunitar european, a determinat promovarea pluralismului cultural în regiune, mottou devenind expresia „Uniți prin diversitate”.

2. De la diversitate etnico-lingvistică la pluralism cultural

Inițial despre importanța promovării pluralismului cultural în condițiile diversității etnico-lingvistice s-a discutat la

cea de-a 31-a Sesiune a Conferinței Generale de la Paris, desfășurată la 2 noiembrie 2001. În cadrul acesteia a fost adoptată „Declarația universală asupra diversității culturale”, în care se afirma: “cultura este în centrul dezbaterilor contemporane despre identitate, coeziune socială și dezvoltarea unei economii bazate pe cunoaștere” și promovează “respectul pentru diversitatea culturilor, toleranța, dialogul și cooperarea, într-un climat de încredere reciprocă și înțelegere, sunt printre cele mai bune garanții ale păcii și securității internaționale”. Pentru realizarea obiectivelor propuse, a fost elaborat și implementat un Plan de Acțiune, care însuma:

- ✓ salvagardarea moștenirii lingvistice, încurajarea diversității lingvistice cu respectarea limbii materne la toate nivelurile de educație;
- ✓ încurajarea învățării mai multor limbi de la o vârstă timpurie;
- ✓ formularea de politici și strategii de păstrare și îmbogățire a moștenirii culturale și naturale, în special a moștenirii intangibile a culturii orale;
- ✓ combaterea traficului ilicit de bunuri și servicii culturale.

Ulterior, același subiect a fost abordat la Conferința Generală a Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (întrunită la Paris, în perioada 3-21 octombrie 2005), organizatorii căreia și-au propus să protejeze și să promoveze diversitatea expresiilor culturale, să creeze condiții pentru îmbogățirea

culturilor și interacțiunea liberă a acestora într-o manieră reciproc benefică, să încurajeze dialogul dintre culturi pentru a asigura în lume schimburi culturale mai largi și echilibrate, în favoarea respectului intercultural și a unei culturi a păcii etc.

În contextul realităților create, a fost conștientizat faptul că o colaborare culturală fructuoasă la nivel local, național și internațional este binevenită în spațiul comunitar european, iar atenția urmează să fie axată pe interculturalitate, singura capabilă să dezvolte interacțiunea culturală în spiritul construirii de punți între popoare. În contextul pluralismului cultural, motto-ul Uniunii Europene a devenit expresia „Unitate în diversitate”, folosit inițial în 2000, oficial fiind utilizat în Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa, încheiat în 2004.

3. Autonomia culturală în sprijinul diversității

Evenimentul definitoriu al sfârșitului sec. XX și începutul sec. XXI îl reprezintă trăirea diversității, a diferenței și a eterogenității societății, susține antropologul Margit Feischmidt. Acordarea autonomiei culturale a devenit un sprijin al diversității.

În cazul autonomiei culturale, spre deosebire de autonomia teritorială, statutul special necesar administrării problemelor proprii nu se acordă unei unități teritoriale, ci unui grup de persoane, reunit într-o formă de asociere adecvată. Această formă de autonomie este utilă atunci când grupurile etnice nu sunt majoritare în zonele în care locuiesc sau dacă

acestea nu consideră necesară solicitarea autonomiei teritoriale, indiferent din ce motiv. Important este faptul ca acea comunitate, care primește autonomia culturală, în orice formă de asociere ar fi ea, să cuprindă o parte semnificativă a grupului etnic respectiv, pentru ca organele de conducere care iau decizii în cadrul autonomiei să fie alese în mod democrat și liber. Autonomia culturală trebuie să cuprindă toate domeniile care, conform părerii grupurilor etnice, sunt esențiale pentru păstrarea, protecția și dezvoltarea identității lor, cum ar fi cultura, învățământul, informarea, inclusiv radio și TV, dreptul de a lua parte la discuții referitoare la o eventuală dublă cetățenie, alte domenii utile păstrării și exercitării drepturilor de protecție proprie necesară. Autonomia culturală mai cuprinde și dreptul de a crea și a întreține instituții, în special, în următoarele domenii: învățământ, medii scrise și electronice, cultură, activități economice.

În 11 din 27 de state ale Uniunii Europene este asigurată o formă sau alta de autonomie cu relevanță etnică. Acestea asigură autonomie culturală sau autonomie teritorială minorităților etnice. Din punct de vedere politic și administrativ, autonomia înseamnă că, în cadrul unui stat, anumite structuri administrative sau grupuri de persoane au libertatea de decizie și acțiune în unele probleme bine definite și care le privesc în mod exclusiv. Esența autonomiei constă în faptul că anumite comunități regionale sau comunități naționale și etnice pot găsi ele, însele, soluționarea cea mai plauzibilă pentru problemele care le privesc. Prin urmare,

locuitorii regiunilor neafectate sau grupurile care aparțin altor etnii nu vor putea influența evoluția destinului comunității cu statut de autonomie. Bineînțeles, în probleme care privesc statul, în ansamblu, în virtutea solidarității dintre cetățeni, comunitățile autonome vor conlucra cu populația titulară. Drept exemplu ne pot servi autonomia teritorială a comunității germane din statul federal Belgia, autonomia teritorială din Țara Bascilor, competențele autonomiei teritoriale din insula Corsica, din Franța, autonomia culturală laponă din Finlanda, autonomia provinciei Catalonia din Spania.

Pe linia celor relatate vom prezenta specificul autonomiei teritoriale a provinciei Catalonia din Spania. După aprobarea Constituției din 1978, Spania se împarte, administrativ, în 19 regiuni: 17 comunități autonome (Andaluzia, Aragon, Insulele Baleare, Insulele Canare, Castilla La Mancha, Castilla Leon, Catalunya, Comunitatea Madrid, Navarra, Comunitatea Valenciană, Extremadura, Galiția, Țara Bascilor, Asturia, Murcia, La Rioja și Cantabria) și 2 orașe autonome (Ceuta și Melilla).

Rădăcinile Cataloniei, ca teritoriu și formă de guvernământ, se trag din Evul Mediu. De-a lungul secolelor, ea a avut instituții politice și forme de guvernare proprii fiecărei epoci, în parte. În prezent, Catalonia dispune de gradul cel mai ridicat de autonomie, alături de Țara Bascilor. Aflată în nord-estul Spaniei, Catalonia ocupă 6% din teritoriul Spaniei, având 7 milioane de locuitori, aproximativ 15% din totalul populației. Prin Constituția

din 1978, Catalonia și-a recuperat dreptul la autonomie culturală și la autonomie politică. Limba catalană face parte din familia limbilor latino-iberice, alături de spaniolă, însă este apropiată și de limba franceză. Cele trei limbi oficiale ale comunității sunt catalana, spaniola și occitana. Catalana este limbă iberoromanică, cu statut de limbă cooficială și în insulele Baleare și Comunitatea Valenciană (unde este numită valenciană). Instituțiile politice ale Cataloniei sunt Parlamentul, Președintele și Consiliul Executiv. Acestea au competențe exclusive în probleme ce țin de crearea de subunități administrative, administrații publice, funcționari publici, drept civil, simboluri, cultură, patrimoniu cultural, arhive, biblioteci, muzee, edituri, învățământ primar și gimnazial, înființarea de universități și coordonarea rețelei regionale de învățământ superior, centre regionale de cercetare, biserici, serviciu de statistică, statutul și utilizarea limbilor, imigrarea și integrarea cetățenilor străini, politica de identitate, politica de tineret, posturi regionale de radio și televiziune, programe de bunăstare, norme vizând organizațiile civile care activează în regiune, comerț, case de economii, sisteme de asigurări sociale, cooperative, camere de comerț și industrie, protecția consumatorului, transport public regional, spațiu locativ, notari publici, protecția civilă, drepturi de autor, publicitate, rezervații naturale, agricultură, zootehnie, rezerve de apă, vânătoare, pescuit marin și fluvial, sport, industrie, aeroporturi regionale, drumuri regionale, jocuri de noroc, munca în folosul comunității,

urbanism, turism. Pe probleme de educație, sănătate și justiție, competențele sunt împărțite cu guvernul de la Madrid.

Cultura catalană și-a dezvoltat propria identitate pe parcursul a mai multor secole. Contribuții valoroase la consolidarea limbii și literaturii catalane aparțin lui Ramon Llull, Ramon Muntaner și Joanot Martorell. În sec. XIX, Jacint Verdaguer, Victor Català și Joan Maragall au contribuit la Renașterea culturală a catalonilor. Secolul XX a fost foarte prolific în mari talente, cum ar fi Rodoreda Mercè, Manuel de Pedrolo, Pere Calders, Jesús Moncada Estruga, Pere Gimferrer Torrens, Baltasar Porcel i Pujol, Quim Monzó, Miquel de Palol și Miquel Martí i Pol, apreciați pe plan internațional.

În prezent, alarmant este faptul că sub presiunea problemelor financiare, care domină în regiune, doua dintre cele mai mari partide din Catalonia au semnat un acord cu scopul de a pregăti un referendum pentru scindarea de Spania în 2014. Cităm afirmația liderului ERC Oriol Junqueras: „Avem viziuni comune în ceea ce privește referendumul. Va fi un referendum în 2014, doar dacă ambele partide nu vor decide să-l amâne”.

Întrebări de control

1. Descrieți diversitatea etnico-lingvistică, care caracterizează UE.
2. Relatați despre contribuția UNESCO și ONU la promovarea pluralismului cultural pe plan mondial.

3. Ce presupune statutul de *autonomie culturală*?

Referințe bibliografice

1. Carp R. (coord.), Nevaci M., Nicolae M., Runceanu C., Saramandu N. Multilingvism și dialog intercultural în Uniunea Europeana: o viziune românească. București: Institutul European din România, 2008. 114 p.
2. Ciupercă I. Istoria Europei și a ideii de Europa: suport de curs. Iași: Centrul de Studii Europene, 2009. 53 p.
3. Courtois S. Memorie și istorie. În: Suplimentul „Aldine” al „României libere”, nr. 344, 30 noiembrie 2002, p. 10-11.
4. Diaconu I. Minoritățile. Identitate. Egalitate. București: Ed. General Partner, 1998. 184p.
5. Leuștean Lucian N. Stadiul dialogului interreligios și perspectivele sale în ecumenismul european. În: Journal for the Study of Religions and Ideology, Vara, nr. 2, 2002.
6. Nedelcu A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Ed. Polirom, 2008. 208 p.
7. Parekh Bhikhu. National Culture and Multiculturalism. În: K. Thompson (ed.) Media and Cultural Regulation. London, 1997.

8. Poledna R., Ruegg F., Rus C. Interculturalitate. Cercetări și perspective românești. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2002.
9. Saramandu N., Nevaci M. Multilingvism și limbi minoritare în România. Cluj-Napoca: Qual Media, 2009. 92 p.
10. Smith A. National Identity. London: Penguin Book, 1995. 226 p.
11. Sociologie. Coordonator: Maria Bulgaru. Chișinău: Centrul Ed. al USM, 2003. 284 p.
12. Vintilă-Rădulescu I. Limbile statelor lumii. Mică enciclopedie. București: Meronia, 2007. 303 p.
13. http://europa.eu/pol/cult/index_ro.htm.
14. <http://www.adum.info>.

Tema IV. Pluralismul religios contemporan în contextul integrării europene

1. Religia - element definitoriu al culturilor
2. Diversitatea religiilor în UE
3. Influența islamului în statele UE

1. Religia - element definitoriu al culturilor

În societățile tradiționale, religia joacă un rol esențial, devenind un sprijin în evoluția spirituală a acestora. Respectiv, simbolurile și ritualurile religioase devin parte componentă a culturii artistice și materiale a societății.

În literatura de specialitate notăm un șir de definiții, acordate conceptului de religie. Carl Jung, fondatorul psihologiei analitice, definește religia ca pe „o atitudine specială a spiritului, care ar putea fi exprimată în concordanță cu folosirea originală a cuvântului *religio*, care înseamnă o atentă luare în considerare și respectare a anumitor factori dinamici, concepuți ca ”puteri”: spirite, demoni, zei, legi, idealuri sau orice nume a dat omul unor astfel de factori în lumea sa, pe care i-a găsit destul de puternici, periculoși sau utili spre a-i lua cu grijă în considerare sau destul de măreți, frumoși și plini de semnificație spre a-i idolatriza smerit și a-i iubi”.

În opinia lui S. Freud, fondator al școlii psihologice de psihanaliză, religia este o iluzie, care își derivă puterea din faptul că se potrivește cu dorințele noastre instinctuale, ea fiind

comparabilă cu o nevroză a copilăriei. Filozoful și sociologul francez David Émile Durkheim definește religia drept sistem unificat de credințe și practici cu privire la lucrările sacre, adică acele lucruri puse deoparte și interzise, credințe și fapte care unesc într-o singură comunitate morală, numită Biserica, pe toți aceia care aderă la ele”. ”Religia este baza existenței omenești”, conchide Friedrich Shlegel, critic, istoric și teoretician literar german.

Mircea Eliade, istoric al religiilor, susține: ”Religia este într-adevăr rezultatul căderii, al uitării, al pierderii stării de perfecțiune primordială. În Paradis, Adam nu cunoștea nici experiența religioasă, nici teologia, adică doctrina asupra lui Dumnezeu. Înainte de păcat nu exista religie“. Toate societățile și culturile, în diversitatea istorică a organizării lor, au operat în reprezentările lor colective cu o zonă a sacralității, pe care au folosit-o ca funcție și sistem de referință pentru sensurile conferite istoriei și vieții umane. Filozoful și profesorul român a ținut să specifice expres acest lucru: „Sacralul este un element în structura conștiinței și nu un stadiu în istoria acestei conștiințe. La nivelurile cele mai arhaice ale culturii, a trăi ca ființă umană este în sine un act religios, căci alimentația, viața sexuală și munca au o valoare sacramentală. Altfel spus, a fi sau a deveni om înseamnă a fi religios”. Mircea Eliade a subliniat necesitatea de a studia religia dintr-o perspectivă interdisciplinară, din care nu pot lipsi abordările istorice, sociologice, culturale, psihologice: „În

realitate, nu există fapt religios în stare pură. Un fapt religios este totdeauna și concomitent fapt istoric, sociologic, cultural și psihologic”. Religia este astfel integrată în ansamblul culturii, care se răsfrânge și se manifestă prin valorile religioase. În nucleul fiecărei culturi se află valorile și credințele religioase, ce interferează cu valorile estetice, morale și politice, influențând întreg ansamblul.

Religia nu poate fi separată de fenomenul cultură. Ea își poate pune amprenta asupra culturii prin modelarea instrumentelor statului, având potențialul de a promova cauze politice, cel puțin în ceea ce privește menținerea ordinii și posibilitatea de a-i predispune pe oameni să manifeste reținere și autocontrol, susține sociologul Bryan Wilson.

Meditând asupra relațiilor persistente dintre cultură și religie, Ion Florentin Dobrescu afirmă că cultura induce omul să se schimbe și să se perfecționeze conform unui model prestabilit de societate, în același timp, religia îl interpelează să se pună într-o relație specială cu Absolutul. Se poate considera că cultura și religia nu sunt nici opuse, nici paralele. Ambientul culturii este reprezentat de perfecționarea omului social și istoric ca ființă limitată, în timp ce orizontul religiei este reprezentat de căutarea sensului religios și a mântuirii în autotranscendența verticală, care merge dincolo de marginile lumii empirice, dincolo de limitele umane, a istoriei și a culturii și se concretizează în forme de expresie precum credința, rugăciunea, sacrificiul, iubirea, teama.

Finalitatea intrinsecă și intenționalitatea umană a culturii și a religiei nu coincid niciodată în mod adecvat. Atunci când s-a dorit ca ele să coincidă în mod total, religia s-a redus la nivel de cultură, iar cultura a devenit religie sau s-a ajuns la o opoziție totală, fiecare dintre ele pretinzând o autonomie absolută.

Așadar, cultura influențează religia, deoarece îi oferă spațiul, chiar dacă îi stabilește anumite limite, care se identifică cu granițele de demarcare dintre o cultură și alta. În consecință, susține I. Dumea în studiul ”Cultură și religie în Europa”, cultura conferă unei religii, chiar dacă aceasta pretinde că este universală, modalitățile concrete și tipice, în care să-și trăiască simbolurile, riturile și categoriile prin care este exprimată propria credință.

2. Diversitatea religiilor în UE

În studiul cu caracter enciclopedic „Longman Guide to Living Religions” este descris pluralismul religios, care caracterizează contemporaneitatea. Autorii enumeră peste 520 de culte, credințe, comunități și alte grupuri religioase, cele mai răspândite fiind creștinismul (1.637 miliarde – 1.923 miliarde), islamul (1.525 miliarde – 1.559 miliarde), budismul (489 miliarde – 1.512 miliarde) și hinduismul (965 milioane – 971 milioane).

În spațiul unitar european sunt recunoscute oficial și practicate următoarele religii:

- romano-catolicismul (75%), islamul (2,5%), protestantismul, mozaismul, budismul în Belgia;

- romano-catolicismul (90%), protestantismul (2%), religia musulmană (1%) și mozaica (1%) în Franța;
- protestantismul (40%), catolicismul (35%), neoprotestantismul în Germania;
- catolicismul (95%), protestantismul, ortodoxismul în Italia;
- romano-catolicismul (87%), protestantismul (13%), ortodoxismul, religia musulmană în Luxemburg;
- romano-catolicismul (36%), protestantismul reformat (20%) în Olanda;
- luteranismul (87%), romano-catolicismul (1,7%), islamismul în Danemarca;
- catolicismul (94%), anglicanismul (4%), presbiterianismul în Irlanda;
- creștinismul anglican, catolicismul, religiile metodistă (71,6%), musulmană (2,7%) și hindusă 1% în Regatul Unit;
- ortodoxismul (95%), islamismul (2%) în Grecia;
- romano-catolicismul (84%) în Portugalia;
- romano-catolicismul (90%), protestantismul, religiile musulmană și mozaică în Spania;
- catolicismul (80%), protestantismul în Austria;
- protestantismul (90%), ortodoxismul în Finlanda;
- evanghelismul luteran (94%), romano-catolicismul în Suedia;

- creștin-ortodoxismul (78%), religiile musulmană (18%) și maronită în Cipru;
- luteranismul și ortodoxismul în Estonia;
- protestantismul (66%), ortodoxismul și catolicismul în Letonia;
- catolicismul, protestantismul și ortodoxismul în Lituania;
- romano-catolicismul (93%) în Malta;
- catolicismul (95%), ortodoxismul și protestantismul în Polonia;
- catolicismul (40%), protestantismul (10%) în Cehia;
- romano-catolicismul, protestantismul, ortodoxismul în Slovacia;
- romano-catolicismul în Slovenia;
- romano-catolicismul (67,5 %), calvinismul (20%), (5%) luteranismul în Ungaria;
- creștinismul (89%), islamismul (10%), catolicismul, mozaismul în Bulgaria;
- ortodoxismul, protestantismul (3,7 %), greco-catolicismul (0,9 %) în România.

În contextul diversității religiilor în spațiul comunitar european, relevante sunt cuvintele comisarului european Jose Manuel Barroso care, în unul din discursurile sale, a pledat pentru respectul în UE a diversității atât în religie, cât și în politică. Cităm: „În tratatul constituțional și cel de reformă există

prevedere pentru un dialog deschis cu religiile, dar nu se face referire la o anumită religie. E adevărat că creștinismul se află la baza Europei, este un fapt istoric, dar nu există prevedere pentru o anumită religie. Europa e alcătuită din diversitate: avem creștinism, dar și oameni care au o altă religie sau nu au nici una și trebuie să-i respectăm pe toți. Apărăm libertatea de a avea o religie, dar și libertatea de a nu avea nici o religie. Asta este Europa: libertatea de alegere și toleranță”.

Actualmente, relevantă este experiența europeană în domeniul raporturilor dintre state și culte. Patriciu Vlaicu, doctor în drept canonic, semnalează că aceasta se caracterizează printr-o diversitate ce trebuie să fie înțeleasă, deoarece fiecare caz în parte pune în valoare contextul local și îmbogățește patrimoniul european.

Prin urmare, nici o țară nu-și poate permite să negligeze importanța Bisericilor și echilibrul pe care îl poate aduce viața religioasă într-o societate, de orice tip ar fi ea. Bisericele au în Uniunea Europeană, în ansamblul ei, și în fiecare țară în parte, o importanță cu totul particulară, susține Marcel Merle în studiul „Religion, étique et politique en Europe: essai de problematique”, deoarece ele reprezintă nucleul primordial al culturii europene. O Europă care trebuie să ia în considerare tradițiile constituționale comune, tradițiile și fenomenele culturale din Statele Membre, identitatea lor națională, la fel ca și principiul de subsidiaritate,

trebuie să respecte și să protejeze echilibrul relațiilor dintre Biserică și Stat.

3. Influența islamului în statele UE

Din timpurile cele mai vechi, cultura și civilizația europeană a fost influențată de islam, religie întemeiată în sec. VII de Profetul Mahomed și răspândită în Asia și Africa. La origine, vocabula *islam* desemna „a se supune”, pe când unitatea lexicală *muslim*, adică *musulman*, reprezintă un participiu, cu valoarea semantică de ”cel care se supune”. Cartea sacră a Islamului este *Coranul*. Centrul religios se află în orașele sfinte Mecca și Medina.

Religie monoteistă, ca și creștinismul și iudaismul, islamul s-a manifestat de la bun început ca un burete, ce va absorbi cultura și civilizația lumii antice grecești, indiene, persane și chineze, pe care le va transmite spațiului european într-un mod propriu, susține Ion Dumea în studiul ”Cultură și religie în Europa”.

În prezent, în spațiul Uniunii Europene s-au stabilit cu traiul nu mai puțin de 12,2-15 milioane de musulmani. Creșterea numerică a acestora a transformat islamul în cea de a doua religie ca număr de adepți din Europa, după creștinism. Mihai-Ștefan Dinu, în studiul ”Rolul religiei în construcția viitoarei Europe”, face o distincție între comunitățile musulmane din Balcani și comunitățile musulmane din spațiul Europei occidentale. Atunci

când ne referim la comunități musulmane din Balcani sau la Islam balcanic, susține autorul, trebuie, în mod necesar, să avem în vedere diversitatea acestor comunități. Localizate în această regiune, încă din timpul prezenței Otomane, ce a început cu secolul al XIV-lea, după un proces de islamizare, ce a durat până aproape de începutul secolului XX, aceste comunități sunt departe de a putea fi caracterizate drept omogene.

Majoritatea populației musulmane din Europa Occidentală s-a stabilit în anii 1950 prin mai multe căi:

- ✓ prin recrutarea de forță de muncă, prin programe de tipul “muncitori invitați”, răspândite în Europa până spre mijlocul anilor '70;
- ✓ prin programe de reunificare familială a celor recrutați;
- ✓ prin stabilirea urmașilor acestor familii în țara-gazdă;
- ✓ ca urmare a imigrației de tip post-colonial;
- ✓ solicitanți de azil sau refugiați din Irak, Somalia, Eritreea și Afganistan.

Pornind de la realitățile care caracterizează începutul sec. XXI, tot mai frecvent europenii își pun întrebarea: Este islamul din Europa o parte integrantă a unui mediu cultural evolutiv sau o amenințare la adresa societății europene? În acest context, credem notabil testamentul lui Robert Schuman, lăsat urmașilor săi, în care se atrage atenția absolutei necesități a unei Europe reconciliate, unite și puternice, bazată pe fraternitate creștină.

Întrebări de control

1. Definiți conceptul de religie.
2. Relatați despre relațiile persistente între cultură și religie.
3. Numiți religiile recunoscute oficial și practicate în UE.
4. Este islamul din Europa o parte integrantă a unui mediu cultural evolutiv sau o amenințare la adresa societății europene?
5. Ce avantaje/dezavantaje, pe plan religios, ar avea Republica Moldova în cazul integrării în UE?

Referințe bibliografice

1. Baconsky T., Carp R., Manolescu A., Ștefci E., Tătaru B. Pentru un creștinism al noii Europe. București: Ed. Humanitas, 2007.
2. Diaconu I. Minoritățile. Identitate. Egalitate. București: Ed. General Partner, 1998. 184 p.
3. Dinu Mihai-Ștefan. Rolul religiei în construcția viitoarei Europe. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2009. 50 p.
4. Dumea E. Cultură și religie în Europa. Iași, 2010.
5. Eliade M. Istoria credințelor și ideilor religioase. București: Universitas, 2000. 808 p.
6. Eliade M. Religiile. În: Interdisciplinaritatea și științele umane. București: Editura Politică, 1986. 515 p.

7. Huntington Samuel. Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. București: Litera Internațional, 2012. 527 p.
8. Libertatea de conștiință, gândire și religie – actualitate și perspective de reglementare, Chișinău 2011. În: www.justice.gov.md
9. Swidler L. După absolut. Viitorul dialogic al reflecției religioase. Cluj-Napoca: Editura Limes, 2003. 320 p.
10. Vattamattam Matew. Inter-Rreligious dilogue. A Fundamental Aspect in a Prophetic Evangelization. În: <http://www.history-cluj.ro/SU/anuare/2003>.
11. Vlaicu P. Locul cultelor în sistemele de drept european. În: <http://www.orthodoxero.eu/>
12. Vocabular pentru societăți plurale. Coordonator: Gabriela Colțescu. Iași: Editura Polirom, 2005. 552 p.

Tema V. Comunicarea interculturală în sprijinul diversității UE

1. Conexiunea dintre cultură și comunicare
2. Comunicare interculturală & dialog intercultural
3. Relația dintre dialogul intercultural și cel interreligios

1. Conexiunea dintre cultură și comunicare

Termenul comunicare este moștenit din latinescul *communis* „a pune în comun, a fi în relație, a împărtăși, a împărți”. În literatura de specialitate, comunicarea este interpretată ca un proces, prin care un emițător transmite o informație receptorului prin intermediul unui canal, cu scopul de a produce asupra receptorului anumite efecte. Elementele comunicării sunt emițătorul, receptorul, mesajul, decodarea, feedback-ul, canalul de comunicație și contextul comunicării.

Istoricul și filozoful american John Fiske, în studiul ”Introducere în științele comunicării”, subsumează definițiile date comunicării celor două școli: școala proces și școala semiotică. Școala proces (reprezentată de C. Shannon, W. Weaver și G. Gerbner) interpretează comunicarea ca mijloc de transmitere a mesajelor, în timp ce școala semiotică (prezentată de F. Pierce, Ferdinand de Saussure) tălmăcește comunicarea ca producție și schimb de semnificații. Ambele școli oferă definiții ale comunicării, pornind de la înțelegerea acesteia ca interacțiune prin intermediul mesajelor. Comunicarea presupune un schimb de

informații, ce are loc între indivizi, legătură care este înțeleasă diferit: *școala proces* definește interacțiunea ca fiind procesul prin care o persoană creează o legătură cu o altă persoană sau îi afectează comportamentul, starea psihică sau reacțiile emoționale, în timp ce *școala semiotică* definește interacțiunea, ca fiind ceea ce constituie individul ca membru al unei culturi specifice sau al unei societăți.

Privind atent la ceea ce se petrece într-o comunicare, Alex Mucchielli, epistemolog și specialist în științele comunicării, remarcă că prin această activitate ne asumăm o identitate pentru că întotdeauna comunicarea are finalitatea generală de exprimare a identității. Comunicând, nu poți decât să-ți afirmi ființa proprie și să-ți poziționezi „personalitatea” în raport cu a celui alt.

Finalitatea generală a comunicării a fost descrisă, într-o formă mai concretă, de sociologul american E. Goffman, care consideră că oamenii comunică pentru a putea avea identitatea dorită în situația de comunicare în care se află. Într-adevăr, orice situație de comunicare interumană pune fiecare actor în postura de a interpreta un rol destinat, în fine, să-i asigure stăpânirea situației, adică să-l facă să fie apt pentru a se face recunoscut în rolul care-i aparține.

Comunicarea este un fenomen social, care marchează o societate, o dirijează pe parcursul evoluției sale. În sec. V î. Hr., în Grecia antică, cetățenii liberi răsturnau regimurile tiranice și stabileau primele reguli de conviețuire democratică. Doar cei care

stăpâneau arta comunicării convingătoare se puteau afirma în societate, își puteau apăra interesele și erau capabili să manipuleze masele. Este semnificativ faptul că aspirația pentru însușirea acestei arte a devenit predominantă în epocă, alături de arta și știința războiului. Autorul primelor studii de teorie a comunicării a fost Corax din Siracusa. Ulterior, Tisias, fost student al lui Corax, a introdus teoriile elaborate de profesorul său în Atena. Un secol mai târziu, Platon (427–347 î. Hr.) a introdus *retorica* (știință a comunicării umane) în viața academică greacă, așezând-o alături de filozofie. În opinia acestuia, determinarea adevărului (cunoașterea) aparține filozofiei, retorica având ca scop final doar formarea sau modificarea unei opinii care, în interpretarea lui Platon, nu este cunoaștere. Filozoful grec a delimitat cinci etape în procesul comunicării umane:

- conceptualizarea (studiul cunoașterii);
- simbolizarea (studiul sensurilor cuvântului);
- clasificarea (studiul comportamentului uman și a modului de viață);
- organizarea (aplicarea acestora în practică);
- realizarea (studiul tehnicilor și instrumentelor de influențare a oamenilor).

Aristotel (384–322 î. Hr.), discipolul lui Platon, analizând sistemele de comunicare umană, vorbea despre importanța retoricii, oferindu-i un statut egal cu cel al filozofiei. Emeritul filozof a împărțit retorica în trei compartimente: *invenție*

(excerptarea problemelor), *aranjament* (structurarea logică a enunțului) și *stil* (tehnica comunicării). În opinia lui Aristotel, modurile de a convinge sunt dictate de *etos* (caracterul vorbitorului), *patos* (emoția trezită în interlocutor) sau *logos* (logica argumentului).

Ulterior, procesul comunicării a constituit obiectul de cercetare al filozofilor romani, unul dintre teoreticienii și marii practicieni ai timpului fiind Cicero (106–43 î. Hr.). În studiile sale, filozoful divide retorica în *invenție* (subiect și aranjament), *expresie* (cuvintele alese și prezentare), *memorizare*. O altă sistematizare aparține lui Quintilian, care segmentează retorica în *invenție*, *aranjament*, *expresie*, *memorizare* și *prezentare*.

În Evul Mediu, teoria comunicării umane a fost puțin elucidată în studiile științifice, deși în universitățile medievale disciplina ”Retorica” era practică. În perioada Renașterii și a Iluminismului atenția a fost redirecționată spre teoria comunicării. Actualmente, științele comunicării umane au devenit un subiect explorat de un număr tot mai impunător de cercetători. Primele lucrări fundamentale, privind comunicarea lingvistică, aparțin filologului Ferdinand de Saussure (1857–1913) și filozofului Emmanuel Levinas.

Referindu-se la cercetarea și teoretizarea comunicării în plan diacronic, Robert Craig remarcă șapte tradiții:

- tradiția retorică, care teoretizează comunicarea ca fiind artă practică a discursului;

- tradiția semiotică, ce vede comunicarea ca mediere intersubiectivă cu ajutorul semnelor;
- tradiția fenomenologică, pentru care teoretizarea comunicării este teoretizarea experienței diferenței și a dialogului;
- tradiția cibernetică, unde comunicarea este teoretizată ca proces informațional;
- tradiția socio-psihologică sau a psihologiei sociale, care teoretizează comunicarea ca proces al expresiei, interacțiunii și influenței;
- tradiția socioculturală, unde comunicarea este teoretizată ca proces simbolic, ce produce și reproduce modelele socioculturale împărtășite;
- tradiția critică, pentru care comunicarea autentică apare doar în procesul reflecției discursive.

Comunicarea este în strânsă conexiune cu cultura, ea fiind un factor constitutiv al acesteia, un element definitoriu și structural, fără de care nu putem înțelege nici o formă a culturii. Ea înseamnă un permanent schimb de informații, mesaje și semnificații între indivizi și grupuri, ceea ce dă consistență și bogăție fenomenului cultural. Este esența vieții sociale a omului, întrucât viața în comun, stocarea informațiilor și transmiterea moștenirii sociale către noile generații nu ar fi posibile fără existența multiplelor forme de semnificare și de comunicare. Cultura și comunicarea formează un cuplu ciudat, susține

esteticianul Jean Caune. Nici una nu se explică fără cealaltă. Cele două fenomene nu sunt perfect etanșe, nu se conțin și nici nu pot fi situate în planul reflexiilor paralele prin corespondență analogică.

În opinia lui A. Tănase, comunicarea constituie o altă dimensiune a faptelor de cultură. Toate demersurile culturale ale omului au loc în procesul activității sociale, sunt determinate de societate, au o finalitate într-o funcție social-umană, ce se realizează prin intermediul comunicării. Cultura, prin latura sa comunicațională, este un fenomen de natură socială. Ea nu este posibilă în toată dinamica ei în afara societății. Cultura este, prin geneza și finalitatea ei, un fenomen social, fiind moștenită prin mecanisme sociale, deprinsă și învățată, care îl conduce pe individ spre umanitate, spre valorile ei supreme. Factorul comunicațional nu este exterior culturii, ci ține de sensul și finalitatea acesteia. Cultura se dobândește, în special, prin actul fundamental al ființei umane și anume prin comunicare. „Limbajul este faptul cultural prin excelență”, susține Claude Levi-Strauss, antropolog francez, teoretician al structuralismului etnologic.

Deși sunt entități distincte, susține Ioan Oprea, limba și cultura nu se pot dezvolta independent, ambele sunt produse ale spiritului și cooperează la edificarea spiritualității fiecărei comunități. În linii mari, cultura reprezintă ansamblul aspectelor intelectuale ale unei civilizații și se concretizează în suma

conștiințelor achiziționate într-un sistem cumulativ al produselor cunoașterii, care permit dezvoltarea simțului critic, al gustului, al judecății etc.

Pe aceeași linie se înscrie afirmația lui C. Stroe, conform căreia drept indiciu că una din trăsăturile caracteristice ale culturii este comunicarea rezidă în faptul că istoria nu cunoaște culturi claustrate, închise ermetic nici măcar la colectivități sau popoare aparent izolate geografic. Comunicarea este o nevoie organică a omului, izvorâtă din firea lui, care nu poate fi, nici ontic și nici axiologic, singur. Această nevoie, având același temei, trece și asupra creațiilor sale culturale. Căci, în ultimă instanță, scopul creatorilor este comunicarea, valorile culturale create necesită să fie împărtășite altora. Creatorul se adresează întotdeauna semenilor săi, mai apropiați sau mai îndepărtați în timp, contemporaneității și posterității. Pe cale de consecință, valorile culturale se realizează, își extind sfera și își îmbogățesc conținutul, se amplifică și se desăvârșesc prin comunicare.

Conexiunea profundă dintre cultură și comunicare poate fi considerată una de natură ontologică pentru om, crede G. Gheorghiu, întrucât de la începuturile umanității și până astăzi acesta se singularizează în universul cunoscut prin capacitatea sa de a utiliza limbaje simbolice tot mai complexe, pentru a se raporta la realitate și pentru a comunica și schimba mesaje cu semenii. Această trăsătură explică, în ultimă instanță, viața în comun a oamenilor, caracterul lor de ființe sociale și raționale.

Comunicarea este factorul care întemeiază și menține societatea, ca mediu specific de existență pentru om.

Așadar, cultura nu poate exista, nici progresa în afara comunicării. Promovarea culturii, schimbul de valori culturale poate fi efectuat doar prin prisma comunicării, a dialogului intercultural. Procesele comunicării umane au stat la baza umanizării, a constituirii psihologice, culturale și spirituale a omenirii. Cultura își îndeplinește rostul prin comunicare, ultima îndeplinind o dublă funcție: informativă și formativă, cea de-a doua fiind hotărâtoare, întrucât presupune stocarea și prelucrarea informației indispensabile formării fiecărui individ, în parte, și a comunității, în întregul ei.

2. Comunicare interculturală & dialog intercultural

Primele studii privind comunicarea interculturală aparțin cercetătorilor din SUA. Inițial, guvernul american a evaluat problemele cu care diplomații se confruntau în cazul culturilor-gazdă, constatând că dificultățile înregistrate se datorau necunoașterii specificului cultural și a regulilor de comunicare ale unor culturi mai mult sau mai puțin diferite de cea americană. În consecință, în 1946, guvernul SUA a înființat Institutul pentru Serviciile Străine, în scopul pregătirii ofițerilor pentru acțiuni comune cu persoane ce aparțin altor culturi.

Edward T. Hall, împreună cu unii asociați ai săi în cercetările interculturale, antropologi ca Ray Birdwhistell, George

Trager au lucrat în cadrul institutului amintit, alături de cercetători ai unor domenii și discipline conexe, punând bazele disciplinei „Comunicarea interculturală”.

Caracterul interdisciplinar al studiilor interculturale, care reunesc contribuțiile și rezultatele unor cercetări din variate domenii ale științelor socioumane, precum antropologia, sociologia, psihologia, lingvistica, istoria, arte vizuale, etnologia, științe politice și economice, relații internaționale ș.a. s-a conturat încă din acea perioadă. Începând cu 1970, sunt constituite grupuri și asociații interesate de comunicarea interculturală, se introduc în curriculum universităților americane cursuri de studiu și pregătire interculturală, sunt elaborate lucrări specializate, care au contribuit la conturarea statutului și specificului disciplinei „Comunicare interculturală” în cadrul mai general al celor de comunicare.

Dacă, inițial, obiectul de cercetare al disciplinei a fost explorat, în special, de cercetătorii din SUA, în ultimele decenii, investigarea comunicării interculturale a trezit interes în mediile academice din Europa. Remarcabile sunt contribuțiile științifice ale lui Georges Michaud, J. R. Ladmiral, E.M. Lipinski ș.a. În prezent, acest domeniu urmează o dublă traiectorie: una teoretică (de cercetare) și una aplicativă (destinată pregătirii practicilor de comunicare interculturală).

Fiind o disciplină nouă, *comunicarea interculturală* se află într-o permanentă dezvoltare, multe dintre temele și

subiectele generale, dar și particulare, fiind departe de a fi clarificate sau sistematizate. În legătură cu acest aspect, profesorii și autorii americani Larry Samovar și Richard Porter (2003), coordonatori ai unei ample antologii de texte despre comunicarea interculturală, ce a cunoscut începând cu 1972 numeroase ediții, remarcă: „cercetarea naturii comunicării interculturale a ridicat multe întrebări, dar a produs puține teorii și mult mai puține răspunsuri. Multe cercetări au fost asociate cu alte arii decât cea a comunicării, mai ales cu antropologia, relațiile internaționale, psihologia socială, socio- și psiholingvistica. Deși subiectele de cercetare au fost numeroase, cunoștințele acumulate nu au fost sistematizate”.

Actualmente comunicarea interculturală investighează acele elemente ale culturii care influențează, în cea mai mare măsură, interacțiunea între membrii a două sau mai multe culturi, atunci când indivizii se află în situații de comunicare interpersonală. Ca situație aparte a comunicării interpersonale, cea interculturală aduce cu sine elementele a ceea ce, într-o accepție largă și din perspectivă antropologică, se numește cultură.

În procesul comunicării interculturale, în dependență de scopul urmărit și de situația creată, pot fi utilizate unul din cele două tipuri de limbaje: *limbajul verbal* sau *limbajul nonverbal*. În opinia lui Thomas Scheidel, comunicarea verbală are drept scop schimbul de informații și idei, contactul intelectual și emoțional

între interlocutori, influența. Comunicarea nonverbală reprezintă un cumul de mesaje, care nu sunt exprimate prin cuvinte și care pot fi decodificate, creând înțelegeri. Aceste semnale pot repeta, contrazice, înlocui, completa sau accentua mesajul transmis prin cuvinte. În plan comparativ, ambele forme ale comunicării, cea verbală și cea nonverbală, contribuie la crearea unui spațiu unitar cultural, în care urmează să domine comuniunea de idei, sentimente și valori.

Analizând conceptul de cultură în relație cu cel de comunicare interculturală, Edward T. Hall distinge trei niveluri ale unei culturi:

- ✓ primul nivel, pe care îl numește „conștient și tehnic”, este cel în care limbajul verbal și simbolurile, cu o semnificație precisă, au un rol important în comunicare;
- ✓ al doilea nivel este unul „ascuns”, rezervat unui număr restrâns de indivizi, dintre care cei străini de acea cultură sunt excluși;
- ✓ al treilea nivel, inconștient și implicit, este cel al culturii primare, care este compus din datele fundamentale, ce structurează modul nostru de gândire.

Ultimele două niveluri constituie „un ansamblu de reguli privind comportamentul și gândirea nonverbală, implicită, ce controlează tot ceea ce facem. Această gramatică culturală ascunsă determină maniera în care indivizii percep mediul lor, își definesc valorile, își stabilesc cadența și ritmurile fundamentale

de viață”. Utilizând termenii din informatică, Richard Hall compară primul nivel al culturii (cultura conștientă, explicită) cu hard-ul computerului. Insuccesul sau dificultatea interacțiunilor indivizilor din culturi diferite sunt determinate în mare măsură, în opinia cercetătorului, de faptul că „cea mai mare parte a relațiilor interculturale sunt trăite ca și când ar exista numai mici diferențe la nivelul soft-ului și nici una la nivelul hard-ului”. Autorul concluzionează: „nu există nici un aspect al vieții umane care să nu fie atins și influențat de cultură”.

Parte componentă a comunicării interculturale este dialogul intercultural, un produs al globalizării, prin intermediul căruia pot fi promovate valorile culturale și aplanate situațiile de conflict interetnic. Vocabula *dialog* derivă din radicalele grecești *dia* „cu” și *logos* „rostire”, având o vechime mare în limbă. Însuși conceptul de dialog a constituit obiectul de cercetare al savanților tuturor timpurilor. Încă în antichitate, filozoful grec Socrate susținea că esențială pentru om rămâne a fi capacitatea sa de a intra în relație de dialog. Iar Platon, prin intermediul dialogurilor socratice, a reușit să facă o prezentare veridică a vieții și creației distinsului său profesor Socrate. Este evident că marii filozofi greci, prin intermediul dialogului, promovau idei și concepte filozofice, încercau să reorganizeze viața spirituală a contemporanilor săi. Actualmente, interesul sporit pentru dialogul intercultural este dictat de valoarea incontestabilă a acestuia la soluționarea problemelor acute din societate.

În literatura de specialitate înregistrăm mai multe definiții pentru noțiunea de dialog intercultural. AIU (Asociația Internațională a Universităților, fondată în 1950, care grupează instituțiile superioare din 150 țări și care este partener UNESCO) consideră că ideea de dialog intercultural pornește de la „premisa recunoașterii diferențelor și multiplicității lumii în care trăim”. Aceste diferențe există nu doar în interiorul fiecărei culturi, ci și în relațiile dintre culturi. Dialogul intercultural este „un proces care încurajează identificarea limitelor care îi definesc pe indivizi și care îi face să interacționeze prin depășirea acestor limite și chiar să le pună în discuție”.

O altă definiție a dialogului intercultural o notăm în „Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe”, o rețea de schimb de informații în materie de măsuri și instrumente în domeniul politicilor culturale și de tendințe în cultură. În viziunea autorilor „Compendium-ului”, dialogul intercultural este „un proces care implică un schimb de puncte de vedere, deschis și în spiritul respectului reciproc, între indivizi și grupuri cu origini culturale diferite”. Măsurile care pot fi luate pentru atingerea acestui scop sunt în această viziune „instrumente strategice, care promovează diversitatea culturală, rezultată din interacțiunea socială”, iar „dialogul intercultural, la nivel național, trebuie să implice inițiative culturale, publice și private, care să adune indivizi și grupuri ce aparțin comunităților de imigranți și

populației majoritare, cu scopul ca aceștia să devină parte a unui proces multidirecțional de comunicare”.

Definiția dialogului intercultural o regăsim și într-un document, propus de Comisia „Biserică și societate” a KEK și Comisia Bisericilor pentru migranți în Europa (CCME), redactat ca reacție la propunerile Consiliului Europei, care a organizat pe tot parcursul anului 2007 o serie de consultări publice în vederea adoptării unei „Cărți Albe” la tema dialogului intercultural. Potrivit KEK și CCME, dialogul intercultural este „o formă de dialog, al cărui miză și subiect este cultura proprie și cultura celorlalți”. Factorii care fac posibilă această formă de dialog sunt „deschiderea către celălalt și dorința de a asculta și a împărtăși idei”. Un dialog intercultural de succes este caracterizat prin „respect, încredere, egalitate, curiozitate culturală și capacitatea de schimbare”. Gradul de succes al dialogului intercultural depinde de relațiile existente între participanți și de atmosfera dialogului intercultural, care trebuie să fie una de încredere reciprocă. În viziunea KEK și CCME, dialogul intercultural este important între cei ce împărtășesc aceleași valori spirituale și materiale, dar și între cei care au viziuni diferite asupra valorilor culturale, această ultimă formă de dialog fiind esențială pentru soluționarea conflictelor.

În prezent, dialogul nu reprezintă doar arta de a argumenta, cum era perceput anterior, ci și arta de a cugeta, a chibzui, a judeca și a-l înțelege pe interlocutor. Pentru ca un

dialog să fie productiv e cazul să fie respectate un șir de cerințe, cum ar fi: înțelegerea esenței problemei de către ambii interlocutori, toleranță, îngăduință, răbdare, paciență, puterea de a convinge, concludență, elocvență, capacitatea de a ceda în cazul când raționamentele au fost greșite.

Recent, Institutul de dialog global a identificat șapte stadii ale dialogului profund, care urmează a fi conștientizate:

- Întâlnirea radicală cu ceea ce este diferit: „sinele” ciocnindu-se de „celălalt”. În acest prim stadiu survine un anumit șoc al conștientizării Altuia, al alterității, al unui mod diferit de a vedea/imagina lumea.
- Trecerea dincolo de sine, depășirea de sine și intrarea în lumea celuilalt. Acesta este procesul de „punere în paranteze” a prejudecăților individuale.
- Locuirea și trăirea experienței lumii celuilalt („sinele” transformat în „celălalt”). Lumea celuilalt constituie pentru Sine o realitate, care alternează și un mod de viață alternativ.
- Lărgirea viziunii: „sinele” revine cu o cunoaștere nouă. Marele beneficiu al întâlnirii „sinelui” cu lumea „celuilalt” constă în conștientizarea faptului că există și alte modalități de a înțelege realitatea și începerea „demersului” de regândire, de reconsiderare a propriilor concepții. Totul este perceput acum de către Sine (identitatea, etnicitatea, religia, cultura, ideologia, lumea) într-o nouă perspectivă, într-o nouă

lumină. Nu există cale de întoarcere la fosta modalitate unilaterală de concepere.

- Trezirea dialogică: o schimbare radicală de paradigmă, transformarea interioară a „sinelui”, care se deschide pluralității lumilor și perspectivelor, iar această deschidere modifică iremediabil propria lume.
- Trezirea globală: schimbarea de paradigmă transformă relația dintre sine și sine, dintre sine și alții, dintre sine și lume, conducând identitatea la/în una matură. Trezirea globală înseamnă ridicarea la un nivel de conștiință, de la care se poate observa că culturile, religiile, ideologiile sunt situate pe un fundal comun de realitate și că diferențele radicale sunt și ele situate într-un câmp al Unității. Această „trezire globală” se desfășoară și ea pe trei paliere diferite:
 - ✓ o tot mai profundă descoperire a „sinelui”;
 - ✓ deschiderea unui dialog dinamic cu cei ce împărtășesc aceleași valori sau valori similare, acest nou tip de întâlnire desemnând un nou dialog provocator și „dramatic”;
 - ✓ atingerea unei înțelegeri noi, globaliste asupra realității.
 - ✓ Transformarea personală și globală a vieții și a comportamentului: sinele trăiește într-o nouă conștiință globală, una dialogică.

Așadar, pluralismul cultural european presupune coexistența armonioasă a numeroaselor culturi ce se tolerează, reciproc ajutându-se la promovarea noilor valori, folosind diversitatea ca pe o valoare ce îmbogățește societatea și determină respectul reciproc. Evident, pluralismul cultural necesită în stabilirea și promovarea unui dialog intercultural, care ar deține un rol definitoriu în colaborarea dintre diverse culturi și prevenirea conflictelor interetnice.

3. Relația dintre dialogul intercultural și cel interreligios

Între religie și cultură există o legătură strânsă: religia este parte a culturii, iar cultura influențează modalitățile de exprimare ale religiei. Din acest motiv, există o incontestabilă dimensiune religioasă a dialogului intercultural.

Visser Hooft, un cunosător direct al dialogului interreligios, afirma: „Martin Buber, cel care ne-a dat ceea ce este probabil cea mai profundă analiză a dialogului, a spus de la bun început că premisa unui dialog genuin nu este ca partenerii să cadă de acord asupra unei relativizări a propriilor lor convingeri, ci să se accepte ca persoane. Pentru a intra într-o relație profundă cu o altă persoană, nu se cere ca aceasta să fie de acord cu mine sau ca eu să fiu de acord cu ea, sau ca împreună să negociem un compromis, ci să mă întorc spre ea în voința de a o asculta, de a o înțelege și a căuta o îmbogățire reciprocă”.

În opinia profesorului Leonard Swidler, în cadrul dialogului interreligios pot fi distinse următoarele faze:

- prima fază este cea în care „noi uităm informațiile greșite referitoare la ceilalți și începem să ne cunoaștem reciproc, așa cum suntem cu adevărat” ;
- în cea de-a doua fază, noi începem să distingem, adică să recunoaștem, să legitimăm valorile tradiției partenerului nostru și să dorim să le integrăm în sistemul valorilor „noastre”;
- în faza a treia, care reprezintă o metamorfozare ce are loc în ambele părți, o transformare ce nu minimizează și nu atinge diferențele, partenerii ajung parcă să treacă dincolo de ele, să le depășească, și, deci, într-o oarecare măsură (dar nu total) să le ignore, pentru a putea rezolva sau evita probleme mai grave.

Trecerea aproape rituală prin cele trei faze implică nu doar adăugarea unui „alt adevăr”, a unor alte valori „din tradiția partenerului nostru, ci, în măsura în care le asimilăm în propria noastră înțelegere de sine religioasă, ele ne transformă proporțional acea înțelegere de sine. Toată această împărtășire și transformare este realizată cu integritate deplină de ambele părți, fiecare partener rămânând fidel esenței vitale a tradiției sale religioase”.

Leonard Swidler propune zece reguli fundamentale ale dialogului interreligios:

- Scopul principal al dialogului este de a înțelege, adică de a ne schimba și a spori percepția și cunoașterea realității, de a acționa, ulterior, în conformitate cu aceasta.
- Dialogul interreligios trebuie să fie un proiect bifocal, în cadrul fiecărei comunități religioase și între comunitățile religioase și cele ideologice.
- Fiecare participant trebuie să intre în dialog cu totală onestitate și sinceritate. Și invers: fiecare participant trebuie să asume aceeași totală onestitate și sinceritate de care dau dovadă partenerii lor.
- În dialogul interreligios nu trebuie să comparăm idealurile noastre cu practicile partenerilor noștri, ci, mai degrabă, să comparăm idealurile noastre cu cele ale partenerilor noștri și practicile noastre cu practicile partenerilor noștri.
- Fiecare participant trebuie să se definească pe sine. Și invers, partea interpretată trebuie să fie capabilă să se recunoască în interpretare.
- Fiecare participant trebuie să intre în dialog fără nici o presupunere rigidă, referitoare la locul în care se află merele discordiei.
- Dialogul poate avea loc doar între egali. De asemenea, nu există dialog numai dintr-o parte.
- Dialogul poate avea loc doar în cazul încrederii reciproce.
- Din momentul în care intrăm într-un dialog interreligios și interideologic, trebuie să învățăm să fim autocritici.

- Fiecare participant trebuie să încerce să trăiască „din interior” experiența religiei sau a ideologiei partenerului său.

În cadrul unui dialog corect structurat urmează a fi respectate normele etice. În opinia filozofului Matew Vattamattam, etica dialogului interreligios pretinde:

- Acceptarea egalității partenerilor de dialog, care se bazează pe faptul că toate persoanele sunt „pelerini” pe calea spre divinitate și membri ai diferitelor religii, care revelează adevărul, dar întotdeauna într-un mod imperfect.
- Transparența motivelor: pentru a intra în dialog, partenerii nu trebuie să aibă scopuri de convertire a celorlalți la propria religie și nici să nu posedă atitudini apologetice față de propria religie.
- Deschidere față de „diferit”, față de celălalt.
- Dorința de a „crește”. Dialogul nu poate avea loc în spațiul „claustrofobic” al unei comunități sau credințe „închise”. Purificarea și îmbogățirea propriei credințe/religii sunt „speranțele comune” ale participanților la dialogul interreligios.
- Angajamentul față de adevăr. Aici se pornește de la premisa că nici o religie nu deține monopolul asupra adevărului sau că nu mai există un singur adevăr „absolut”, ci există mai

multe adevăruri circumstanțiale, conjuncturale și că, de fapt, toți „pelerinii” se află în drumul spre „adevăr”.

Dialogul între religiile prezente în spațiul european are o îndelungată tradiție. Uniunea Europeană nu ar fi avut cum să ignore acest dialog și să nu trateze cultele religioase ca și parteneri a căror consultare este necesară în oricare acțiune a instituțiilor europene. Comisia Teologică Internațională ”Creștinismul și religiile” susține: „orice dialog se bazează pe convingerea deținerii adevărului din partea celor care participă la acesta. Dar, dialogul dintre religii se caracterizează și prin faptul că se folosește structura profundă a culturii de origine a fiecăruia în fața pretenției unei alte culturi de a fi deținătoarea adevărului”.

Prima dată când într-un document oficial al UE religiile au fost tratate ca partener de dialog al instituțiilor UE este dată de apariția ”Cartei Albe a Guvernării Europene”, lansată de Comisia Europeană în 2001. Potrivit acesteia „societatea joacă un rol important, permițând cetățenilor să-și exprime preocupările și furnizându-le serviciile care corespund nevoilor populației. Bisericele și comunitățile religioase aduc o contribuție specifică”.

La nivelul Comisiei Europene există un Birou al Consilierilor de Politică Europeană (BEPA), un grup ad hoc care furnizează expertiză Președintelui Comisiei și diferitelor servicii ale Comisiei. Actualul Președinte al Comisiei Europene a integrat fostul Grup al Consultanților de Politici (GOPA) în BEPA. Una dintre activitățile GOPA era de a furniza expertiză pe domeniul

implicațiilor dialogului dintre religii și UE. Această direcție de acțiune nu mai este considerată a fi prioritară pentru actualul BEPA.

În afară de cultele religioase, cunoscute în fiecare stat membru UE, există și organizații religioase la nivel european, care sunt implicate în diverse forme de dialog cu instituțiile UE. Cele mai importante dintre acestea sunt:

- Conferința Bisericilor europene (KEK), care grupează mai multe biserici creștine (anglicană, protestantă, ortodoxă, unele confesiuni catolice (în afară de cea romano-catolică);
- Conferința Episcopatelor din Comunitatea Europeană (COMECE), care grupează episcopatele romano-catolice de pe teritoriul UE.
- Unele Biserici, în afară de apartenența la KEK sau COMECE, au considerat că este necesar să aibă o formă mai intensă de dialog cu instituțiile UE, motiv pentru care au propriile lor reprezentanțe la Bruxelles, pe lângă aceste instituții. Există o Reprezentanță a Bisericii Evanghelice din Germania, Reprezentanțe ale Bisericii Ortodoxe a Greciei (din 1998), a Bisericii Ortodoxe a României (din 2006) și un Birou permanent al Patriarhiei Ecumenice (din 1995).
- Pe lângă COMECE, Biserica romano-catolică dialoghează cu instituțiile UE și prin intermediul organizației Caritas Europa, care are un birou la Bruxelles.

Nu numai Bisericele creștine se află în dialog cu instituțiile UE, ci și organizațiile care reprezintă religiile iudaică sau musulmană și au o prezență concretă la Bruxelles (Centrul Evreiesc de Informare, Centrul Rabinic European, Consiliul European al Comunităților Evreiești, Liga de Întraajutorare a Asociațiilor Musulmane din Europa, Forumul tineretului și al studenților Musulmani Europeni etc.).

Referindu-ne la educația religioasă modernă în spațiul comunitar european, constatăm că aceasta include două fapte: un dialog interreligios matur și o politică de stat modernă cu privire la religie, ceea ce ar permite preîntâmpinarea și aplanarea conflictelor religioase, care au o mare încărcătură emoțională și sunt influențate de mulți factori care trebuie identificați înainte de declanșarea procesului de soluționare. În prezent, se impun o serie de măsuri necesare pentru menținerea unui bun dialog interreligios, cum ar fi:

- monitorizarea permanentă a situației în zonele de conflict sau cu potențial conflictual și întocmirea unor prognoze privind evoluția evenimentelor;
- evaluarea impactului pe care ar putea să-l aibă un conflict asupra securității naționale, regionale și internaționale, pe termen scurt, mediu și lung;
- prezentarea concluziilor din analiza situației și propunerea de soluții autorităților investite în acest sens,

în scopul eliminării efectelor negative ale conflictelor asupra securității naționale, regionale și mondiale;

- cooperarea permanentă între actorii internaționali pentru informare reciprocă și coordonarea planurilor și a programelor de acțiune;
- accentuarea caracterului proactiv al strategiilor din toate domeniile care contribuie la edificarea securității și apărării naționale.

Prin urmare, un dialog între religii în spațiul comun european, condus cu conștiința colegialității sau a convergenței lor, ar putea duce la atenuarea tensiunilor între grupurile religioase, la cunoașterea reciprocă a acestora și la creșterea opoziției față de violența religioasă, chiar în comunitățile ei de origine.

Întrebări de control

1. Definiți, în mod personal, noțiunea de comunicare.
2. Poate fi *comunicarea* apreciată drept cea mai importantă componentă a *culturii*?
3. Care este obiectul de studiu al disciplinei ”Comunicarea interculturală”?
4. Descrieți relațiile persistente între dialogul intercultural și cel interreligios.

Referințe bibliografice

1. Caune J. Cultură și comunicare. București: Ed. Cartea Românească, 2000. 128p.
2. Cuilenburg J., Scholten O., Noomen G. Știința comunicării. București: Ed. Humanitas, 2004.
3. Fiske John. Introducere în științele comunicării. Iași: Ed. Polirom, 2003. 254p.
4. Gheorgiu G. Cultură și comunicare. București, 2008.
5. O'Sullivan T., Hartley J., Saunders D., Montgomery M., Fiske J. Concepte fundamentale din științele comunicării și studiile culturale. Iași: Editura Polirom, 2001. 337p.
6. Oprea I. Curs de filozofia limbii. Suceava: Editura Universității, 2001.
7. Pascu R. Comunicare interculturală. Sibiu: Editura Universității „L. Blaga”, 2007.
8. Stroe C. Filozofie. Cunoaștere. Cultură. Comunicare. București: Editura Lumina Lex, 2000. 167p.
9. Tănase A. Cultură și civilizație. București: Editura Politică, 1977. 360p.
10. <http://ec.europa.eu><http://wmv.unesco.org/iau/id/index.html>
11. <http://psihologiesociala.uv.ro>

Tema VI. Multilingvismul - instrument de dialog intercultural

1. Dimensiunea culturală a multilingvismului
2. Statutul limbilor oficiale și minoritare în UE
3. Multilingvismul în sprijinul dialogului intercultural

1. Dimensiunea culturală a multilingvismului

În contextul diversității etnice, politica lingvistică a Comunității se axează pe multilingvism. În opinia Mioriței Got, conceptul de multilingvism acoperă trei arii distincte:

- având ca referent general spațiul național, termenul denotă fenomenul de coexistență pe același teritoriu a două sau mai multe limbi oficiale, regionale sau minoritare;
- multilingvismul poate numi relația comunicativă între vorbitori ai unor limbi diferite;
- cu referire la existența individuală, noțiunea vizată desemnează competențe comunicative avansate, concretizate prin cunoașterea și utilizarea a două sau mai multe limbi.

Există diverse tipologii ale multilingvismului, care au în vedere criterii variate de natură sociologică, psihologică și lingvistică. Autorii studiului "Multilingvism și dialog intercultural în UE. O viziune românească" disting următoarele forme ale fenomenului:

- a) În funcție de gradul de cuprindere socială: *multilingualism social (colectiv)*, *multilingualism de grup* și *multilingualism individual*.
- b) În funcție de geneză: *multilingualism succesiv (secvențial)*, adică limba a doua este învățată după fixarea primei limbi (după 3–4 ani) și *multilingualism tardiv*, care permite identificarea unor subtipuri în funcție de vârsta la care este învățată limba a doua, a treia etc. Vorbitorul multilingv a achiziționat cel puțin o limbă în timpul copilăriei, așa numita *prima limbă*, dobândită fără o educație formală. Copiii care achiziționează două limbi de la naștere sunt numiți *bilingvi simultani*. Chiar și în cazul bilingvismului simultan, de obicei, una dintre limbi domină. Acest tip de bilingvism apare, în mod obișnuit, la copiii crescuți de părinți bilingvi, într-un mediu predominant monolingv sau la copiii crescuți de părinți monolingvi, în țări în care se vorbesc mai multe limbi.
- c) În funcție de relația dintre limbi, reflectată de uz: *multilingualism compus* (limbile sunt privite ca similare funcțional, unitățile lor aflându-se într-o relație de corespondență - cazul limbilor învățate la școală) și *multilingualism coordonat* (limbile sunt separate funcțional, considerându-se că unitățile lor exprimă semnificații parțial sau total distincte - o limbă este folosită în situații oficiale: administrație, școală etc., cealaltă - în familie,

între prieteni etc.). Vorbitorii utilizează pentru fiecare limbă o intonație și o pronunțare diferită, asociate unui comportament social diferit.

- d) În funcție de gradul de cunoaștere: *multilingvism simetric* (toate limbile sunt cunoscute în egală măsură), *multilingvism asimetric* (există diferențe de cunoaștere), *multilingvism receptor* sau *pasiv* (una dintre limbi este înțeleasă, dar nu este vorbită), *multilingvism scris* (una dintre limbi este înțeleasă la lectură, dar nu și la audiție), *multilingvism tehnic* (una dintre limbi este cunoscută numai atât cât o cer necesitățile strict profesionale).
- e) În funcție de situația politică dintr-un stat sau o comunitate suprastatală: *multilingvism impersonal* (caracteristic sistemului de guvernare dintr-un stat, al cărui cetățeni sunt monolingvi - cazul Belgiei) și *multilingvism personal* (specific pentru un stat, al cărui sistem de guvernare este monolingv, dar al cărui cetățeni sunt plurilingvi). În acest caz, multilingvismul poate fi *natural* (rezultat al unor căsătorii mixte, al traiului într-o zonă de frontieră sau într-un mediu aloglot), *voluntar* sau de *promovare* (determinat de dorința individului de a se promova într-o societate transnațională multilingvă - cazul Uniunii Europene), *decretat* sau de *concesie* (fondat pe autoritatea de stat, dar contravenind dorinței

cetățenilor - cazul minorităților nemaghiare din Ungaria, înainte de primul război mondial).

Multilingvismul constituie fundamentul democrației culturale a UE. Studiat în plan diacronic, acesta devine obiect al politicii lingvistice a UE începând cu 2001, fiind apreciat ca unul din domeniile prioritare de acțiune în vederea valorificării moștenirii culturale.

Leonard Ordan, Comisarul european pentru multilingvism, în comunicarea „De la educație la dialog: multilingvismul în UE”, susținea că acesta reprezintă o nouă dimensiune a construcției europene. În acest context, învățarea limbii țării gazdă de către muncitorii migranți este o necesitate. Aceasta permite integrarea lor responsabilă și activă în societățile noastre, în același timp, le permite să evolueze și să reușească profesional. Un alt subiect fundamental este învățarea a două limbi în plus față de limba maternă. Principiul a fost formulat în 2002, de Consiliul european de la Barcelona. Cunoașterea a trei limbi, inclusiv a limbii materne, este un instrument de coeziune a Europei.

În cadrul UE au fost desfășurate trei proiecte de cercetare cu referire la competențele lingvistice ale cetățenilor europeni și atitudinea acestora față de limbile străine. Pentru a scoate în evidență existența unor schimbări de atitudine privind politica

lingvistică promovată, Comisia Europeană a realizat în 2001, 2006 și 2012 sondaje pe tema „Europenii și limbile lor”.

În 2001 au fost înregistrați 53% din respondenți, care pe lângă limba maternă, posedau o limbă străină. În 2006, proporția acestora crescuse la 56%. Procentajul cel mai mare de cetățeni, care cunoșteau limbi străine, se înregistra la Luxemburg (99% din populație cunoștea cel puțin o limbă străină), urmat de Slovacia (97%) și Letonia (95%).

În 2006, 28% din respondenți posedau două sau mai multe limbi străine, cele mai agreate fiind engleza, franceza și germana, urmate de spaniolă și rusă. În linii generale, rezultatele sondajelor au arătat că în statele membre de dimensiuni mici, în care se folosesc mai multe limbi naționale, se înregistrează un nivel mai ridicat de multilingvism. Aceeași concluzie era valabilă și pentru țările cu limbi ce cunosc o circulație îngustă sau pentru statele care efectuează „schimburi lingvistice” cu țările învecinate. În 2006, doar în șase state membre majoritatea populației vorbea doar o singură limbă: Regatul Unit (62%), Italia (59%), Ungaria (58%), Portugalia (58%) și Spania (56%).

Sondajul din 2012 a arătat că europenii au o atitudine extrem de pozitivă față de multilingvism: aproape toți europenii (98%) cred că stăpânirea limbilor străine este un aspect important pentru viitorul copiilor lor, în timp ce 88% consideră că este un lucru util pentru ei înșiși; aproape trei sferturi (72%) din respondenți sunt de acord cu obiectivul UE potrivit căruia toți

europenii trebuie să învețe cel puțin 2 limbi străine; 77% consideră că îmbunătățirea competențelor lingvistice ar trebui să fie o prioritate politică; pentru 67% din respondenți engeza este una din cele două limbi pe care le consideră cele mai utile. Printre limbile cel mai des citate ca fiind aplicate se înscriu germana (17%), franceza (16%), spaniola (14%) și chineza (6%).

În scopul promovării multilingvismului la nivel european au fost desfășurate mai multe programe. Printre acestea se înscriu: ALLEGRO (Access to Language Learning by Extending to GroupsOutside: 2002-2005), Bulgarian for foreigners (2002-2006), CMC (Communicating in Multilingual Contexts: 2004-2007), EBAFLS (Building a European Bank of Anchor Items for Foreign Language Skills: 2004-2007), EU&I (European Awareness and Intercomprehension: 2003-2006), L'Europe Ensemble (2004-2007), Fairy Tales Before Take-Off (2005-2006), FEEL (Funny, Easy and Effective Learning about Countries, Cultures and Languages : 2004-2006), LINGOLAND – Platforma europeană pe internet pentru copii (2002-2005), LOLIPOP: portofoliu lingvistic-on-line (2004-2007), Taste the Language – promovarea limbilor străine prin gastronomie (2005-2007), Programul Cultura (2007-2013), Programul de învățare continuă (2007-2013), care cuprinde patru programe sectoriale privind educația școlară (*Comenius*), învățământul superior (*Erasmus*), formarea profesională (*Leonardo da Vinci*) și educația

pentru adulți (*Grundtvig*), Programul „Tineretul în acțiune” (2007-2013), Programul ”Europa pentru cetățeni” (2007-2013) etc.

2. Statutul limbilor oficiale și minoritare în UE

Limbi oficiale ale UE sunt bulgara, ceha, daneza, engleza, estona, finlandeza, franceza, germana, greaca, italiana, irlandeza, letona, lituaniana, maghiara, malteza, olandeza, polona, portugheza, româna, slovacă, slovena, spaniola și suedeza.

Bulgara este o limbă indo-europeană, membră a ramurii sudice a limbilor slave. Mulți lingviști consideră că aceasta ar fi, de fapt, numai o formă scrisă a dialectelor bulgare sud-vestice, pe când limba bulgară standardizată a fost alcătuită pe baza dialectelor de la Marea Neagră. Bulgara face parte din uniunea lingvistică balcanică, fiind răspândită în Bulgaria, Republica Macedonia, Canada, Grecia, Ungaria, Israel, Republica Moldova, România, Serbia, Turcia, Ucraina și SUA, având un număr total de vorbitori, estimat la 9 milioane. Limba bulgară folosește alfabetul chirilic, dar există și un alfabet latin pentru respectarea unor norme internaționale standard.

Ceha face parte din grupul limbilor slave de vest. Ea este vorbită de aproximativ 12 milioane de oameni, majoritatea din Republica Cehă și din țările vecine, dar și din țări cu un număr mare de imigranți cehi, în special, în Statele Unite (cu aproximativ 1,5 milioane de vorbitori), Canada, Polonia, Germania, Austria și Ungaria. Textele vechi, scrise în această

limbă, datează încă din sec. XI. Ceha a devenit limbă standard în Republica Cehă în decursul sec. XVI.

Daneza aparține grupului de limbi nord-germanice (cunoscute și ca limbi scandinave), un subgrup al limbilor germanice, ramură a limbilor indo-europene. Este vorbită de circa 6 milioane de persoane, majoritatea aflate în Danemarca și aproximativ 50.000 de persoane aflate în partea nordică Schleswig-Holstein a Germaniei, unde are statut de limbă minoritară. Daneza este limbă oficială în Groenlanda și Insulele Feroe. În Islanda, parte a Danemarcei, până în 1944 este studiată daneza ca una din principalele limbi străine, alături de engleză, norvegiană și suedeză. Limba daneză a derivat dintr-un dialect mai vechi pe parcursul secolului al XIII-lea și a început să devină o limbă distinctă față de alte limbi scandinave, odată cu prima traducere a „Bibliei” în 1550, definind o ortografie diferită de cea a suedezei, motiv pentru care daneza scrisă a rămas mult mai ușor de înțeles pentru suedezi decât cea vorbită. Daneza modernă se caracterizează printr-o tendință accentuată de eliminare a multor sunete, ceea ce o face dificil de stăpânit pentru străini.

Olandeza (neerlandeza) este o limbă germanică, inclusă în subgrupul vest-germanic. Este forma scrisă comună a dialectelor germanice, vorbite în Țările de Jos și în Belgia (regiunile Flandra și Bruxelles). Este limbă oficială a Țărilor de Jos și a Surinamului (țară situată în partea de nord-est a Americii de Sud, cu largă ieșire la Oceanul Atlantic) și una dintre limbile

oficiale ale Belgiei (alături de franceză și germană). Este vorbită și în posesiunile olandeze din Marea Caraibelor (Aruba și Antilele Olandeze), precum și în unele comunități din Indonezia (fostă colonie olandeză). Olandeza este limbă maternă a circa 24.000.000 de persoane.

Engleza este o limbă vest germanică, care își are originile în Anglia și care este, în prezent, limbă maternă pentru majoritatea locuitorilor Regatului Unit, SUA, Australiei, Canadei, Commonwealthului Caribbean, Irlandei, Noii Zeelande. Engleza modernă este denumită adeseori „lingua franca”, deoarece este limbă dominantă, pe plan internațional, în domeniile comunicației, a aviației, a divertismentului și a diplomației. Influența Imperiului Britanic este motivul principal pentru răspândirea inițială a limbii dincolo de limitele Arhipelagului Britanic. După cel de-al doilea război mondial, influența economică și culturală crescândă a Statelor Unite a accelerat profund răspândirea acestei limbi.

Estona este o limbă fino-ugrică, vorbită în Estonia. Are vorbitori și în Australia, Canada, Finlanda, Letonia, Marea Britanie, partea europeană a Rusiei, SUA, Suedia.

Finlandeza este membră a familiei de limbi fino-ugrice, fiind desemnată drept limbă aglutinantă. Este limbă oficială în Finlanda, unde este vorbită de 92% din populație. Există un număr semnificativ de vorbitori ai acestei limbi în Suedia, Norvegia, Rusia (Carelia) și Estonia.

Franceza este o limbă romanică pe un substrat galic și un adstrat franc, care a suferit o dezvoltare proprie, organizată de către grupuri de intelectuali sau de instituții (precum Academia Franceză). Ea aparține familiei de limbi galo-romanice. Cei mai mulți vorbitori nativi locuiesc în Franța, urmând Canada, Belgia, Elveția, Africa, Luxemburg și Monaco.

Germana aparține grupului vestic al limbilor germanice, formând împreună cu neerlandeza un continuum dialectal. Este vorbită ca limbă maternă în Germania, Austria, Elveția, Luxemburg, Liechtenstein, în estul Belgiei, precum și în regiunea Schleswig de Nord din sudul Danemarcei, în regiunea autonomă Tirolul de Sud din nordul Italiei, în voievodatul Opole din Polonia și în regiunile Alsacia și Lorena din Franța. De asemenea, germana e vorbită de 45 mii de persoane în Cehia (mai ales în regiunea istorico-geografică Egerland) și de circa 110 mii de persoane în Ungaria (în regiunea istorico-geografică Dunantul, fiind folosită ca limbă oficială locală în orașul Sopron). În România, limba germană este vorbită de circa 60 mii de persoane. Totodată, germana este una dintre cele trei limbi de lucru ale Comisiei Europene (alături de franceză și engleză), una dintre cele cinci limbi de lucru ale Adunării Parlamentare a Consiliului Europei și una dintre cele șase limbi oficiale ale OSCE.

Greaca este o limbă indo-europeană, vorbită în Grecia începând cel puțin cu secolul XVII î. Hr. În prezent, cei mai mulți

vorbitori ai acestei limbi sunt în Grecia și Cipru, unde greaca are statut de limbă oficială.

Irlandeza este o limbă celtică, ce are statut de limbă oficială în Irlanda, dar numai o mică parte din populația acestei țări o vorbește ca limbă maternă, majoritatea apelând la engleză.

Slovaca face parte din familia indo-europeană, ramura slavă, grupul occidental. Este limbă oficială în Slovacia și Provincia Autonomă Voivodina (din Serbia). Este vorbită ca limbă nativă de peste 6 milioane de persoane, dintre care aproximativ 5 milioane sunt în Slovacia.

Slovena este o limbă indo-europeană din ramura limbilor slave. Este folosită de aproximativ două milioane de oameni în toată lumea. Majoritatea vorbitorilor trăiesc în Slovenia. *Spaniola* (castiliana) face parte din familia limbilor indo-europene, ramura romanică, grupul ibero-roman. Este una dintre cele șase limbi oficiale ale Organizației Națiunilor Unite și, conform numărului vorbitorilor, se situează pe locul doi ca cea mai vorbită limbă în lume.

Italiana este o limbă romanică, vorbită de aproximativ 62 milioane de oameni, majoritatea cărora locuiesc în Italia. Italiana standard este bazată pe dialectele toscane și este, într-un fel, o limbă intermediară între cele din sudul Italiei și limbile galo-romanice ale nordului. Italiana este limbă oficială în Italia, San Marino, Vatican și în cantoanele sau regiunile Ticino și Grigioni ale Elveției. Este vorbită și în Croația (peninsula Istria).

Lituaniana este o limbă vorbită, în majoritate, în Lituania și în părți ale Kaliningradului și ale Poloniei. Face parte din ramura baltică a limbilor indo-europene. Este limbă oficială a Lituaniei.

Letona face parte din familia indo-europeană, ramura baltică, fiind scrisă cu alfabetul latin. Este limbă oficială a Letoniei, are vorbitori și în Australia, Belarus, Brazilia, Canada, Estonia, Germania, Lituania, Marea Britanie, Noua Zeelandă, partea europeană a Rusiei, SUA, Ucraina, Venezuela.

Maghiara este o limbă fino-ugrică, structural similară cu finlandeza și estoniana. Este vorbită în Ungaria, România, Slovacia, Serbia, Ucraina, Austria, Croația și Slovenia.

Malteza ține de familia afro-asiatică, ramura semitică. În Malta are statut de limbă oficială, alături de engleză. Are vorbitori și în Australia, Canada, Italia, Marea Britanie, SUA, Tunisia.

Polona este o limbă indo-europeană din ramura slavă, grupul occidental, vorbită de aproximativ 42,5 milioane de persoane în întreaga lume, în principal în Polonia, unde are statut de limbă oficială. Fiind precedată de rusă, dar urmată de ucraineană, polona este cea de-a doua limbă slavă după numărul vorbitorilor.

Portugheza (limbă indo-europeană, ce ține de ramura romanică, grupul iberoromanic) este oficială și națională în Portugalia, Angola, Brazilia etc. Conform Constituției, statul

trebuie să promoveze circulația internațională a limbii portugheze și să dezvolte relații culturale cu toate popoarele.

Româna face parte din familia indo-europeană, ramura romanică, grupul balcanoromanic. Este a cincea după numărul de vorbitori, în urma spaniolei, portughezei, francezei și italienei. Română este vorbită în toată lumea, de aproximativ 26 milioane de persoane. Dintre acestea, 20 de milioane se află în România. Limba română este una dintre cele șase limbi oficiale ale Provinciei Autonome Voivodina (Serbia).

Suedeza este o limbă indo-europeană (ramura germanică, grupul scandinav), vorbită, în majoritate, în Suedia și, în minoritate, în Finlanda. Suedeza este limbă națională, dar nu oficială a Suediei. În Finlanda, *suedeza* este limbă secundară, dar oficială, fiind vorbită aproximativ de 5,6% din populație. Limba vizată se predă obligatoriu în școlile finlandeze.

Analizând situația lingvistică, creată în spațiul european, observăm că cel mai mare număr de vorbitori ai limbii materne îl are germana, cu peste 90 de milioane de vorbitori nativi, ceea ce reprezintă 18% din populația UE. Limbile engleză, italiană și franceză au fiecare între 60 și 65 de milioane de vorbitori nativi. Limbi de lucru în cadrul Comisiei Europene sunt engleza, franceza și germana, în Parlamentul European sunt practicate toate limbile oficiale ale UE.

În UE există două prevederi principale cu privire la limbile cu caracter oficial și anume:

- ✓ documentele adresate instituțiilor UE pot fi redactate, la alegerea expeditorului, în oricare din limbile oficiale, răspunsul fiind redactat în aceeași limbă;
- ✓ regulamentele UE, documentele legislative și Jurnalul Oficial sunt publicate în toate limbile oficiale.

Uniunea Europeană are peste 60 de comunități indigene, vorbitoare de limbi regionale sau minoritare. În șirul acestora se înscriu: friziana, mirandeza, sarda, friuliana, ladina, bretona etc.

Friziana (*Frysk* sau *Frasch*) este o limbă germanică, vorbită de un grup mic etnic în partea de nord-vest a Europei. Ea conține mai multe dialecte, considerate de către unii lingviști limbi separate. Majoritatea vorbitorilor acesteia trăiesc în provincia Frizia (Olanda) și în landul Schleswig-Holstein (Germania). Friziana este apropiată de limbile neerlandeză și daneză. De asemenea, friziana se înrudește îndeaproape cu limba engleză, dar gradul de inteligibilitate reciprocă între cele două limbi este redus.

Mirandeza are un corp gramatical distinct (fonetic, fonologic, morfologic și sintactic independent), datând din perioada formării Portugaliei (sec. XII). Rădăcinile sale se găsesc în latina vorbită din nordul Peninsulei Iberice. Este un dialect foarte bine păstrat al vechii limbi leoneze din Iberia de nord, care astăzi se înrudește cu limba asturiană, considerată de lingviști drept un dialect al limbii spaniole. Astăzi mirandeza este folosită

mai mult ca a doua limbă de către 15 000 persoane, stabilite în satele municipalității Miranda do Douro și în trei sate din municipalitatea Vimioso, pe o suprafață de 484 km², cu ramificații în alte sate din municipalitățile Vimioso, Mogadouro, Macedo de Cavaleiros și Bragança. Distingem trei dialecte ale mirandezii: mirandeză normală, mirandeză de graniță și mirandeză Sendines. Cei mai mulți vorbitori ai acesteia cunosc portugheza și spaniola.

Sarda este principala limbă vorbită în Sardinia (Italia), fiind cea mai conservatoare limbă romanică, care se caracterizează prin absența grecismelor.

Friuliana (*furlan* sau denumită cu afecțiune *marilenghe* în friuliană, *friulano* în italiană) este o limbă romanică, aparținând familiei limbilor rhețiene, vorbită în regiunea Friuli-Venezia Giulia, situată în nord-estul Italiei. Ea numără aproximativ 600.000 de vorbitori nativi, care utilizează și italiana. Friuliana este adeseori denumită și *ladina estică*, întrucât ladina și friuliana sunt puternic înrudite.

Ladina este o limbă rhețiană, vorbită în Munții Dolomiți din Italia, între regiunile Trentino-Alto Adige și Veneto. Este foarte apropiată de retoromana elvețiană și de friuliană. Ladina, vorbită în Valea Fassa, este împărțită în alte două subdiviziuni: „Cazet” (vorbită în jumătatea de nord a văii) și „Brach” (uzitată în jumătatea sa sudică). Ladina este recunoscută oficial ca limbă

minoritară, având unele drepturi oficiale în regiunea Trentino – Tirolul de Sud, dar nu are statut oficial în provincia Belluno.

Bretona este o limbă indo-europeană, din familia celtică, vorbită în nordul Franței, în regiunea Bretania.

În spațiul comunitar european, în categoria limbilor minoritare sunt incluse și limbile cu un statut mai precar sau cele care sunt majoritare într-o țară, dar sunt utilizate de o minoritate într-un alt stat, cum ar fi:

- ✓ saama - o familie de limbi, vorbite de populația indigenă din nordul Finlandei, Suediei și Norvegiei;
- ✓ comunitățile vorbitoare de germană din Belgia, Danemarca, Franța și Italia;
- ✓ vorbitorii de daneză din Germania;
- ✓ comunitățile lingvistice albaneze și grecești din Italia;
- ✓ comunitățile vorbitoare de croată și slovenă din Italia și Austria.

Referindu-ne la conexiunea limbă oficială – limbă minoritară, înregistrăm în spațiul comun european:

- ✓ state ce au o singură limbă oficială: Portugalia (*portugheza*), Franța (*franceza*), Germania (*germana*), Bulgaria (*bulgara*), Grecia (*greaca*), Austria (*germana*) etc.;

- ✓ state cu două sau mai multe limbi oficiale sau naționale: Irlanda (*irlandeza, engleza*), Finlanda (*finlandeza, suedeza*), Malta (*malteza, engleza*) etc.;
- ✓ state care au oferit statut de limbă cooficială unor limbi regionale: Italia, Olanda, Belgia, Danemarca etc.;
- ✓ state care nu au desemnată o limbă oficială (Luxemburg, Suedia, Marea Britanie).

Comisia Europeană promovează și protejează limbile minoritare, vorbite pe teritoriul Uniunii, precum și alte numeroase limbi folosite de comunitățile de migranți din statele membre. Articolul 22 din „Carta Drepturilor Fundamentale ale Uniunii Europene”, proclamată de Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene, urmare a Consiliului European de la Nisa din 7 decembrie 2000, actualizat în 2007, afirmă respectul pentru diversitatea lingvistică, iar articolul 21 interzice discriminarea pe criterii lingvistice. Alături de respectul pentru individ, deschiderea către alte culturi și toleranță, respectul pentru diversitatea lingvistică constituie o valoare fundamentală a Uniunii Europene. Acest principiu se aplică nu numai limbilor oficiale, ci și diferitelor limbi regionale sau minoritare, folosite de anumite segmente de populație.

O atenție specială limbilor minoritare și regionale o acordă *Biroul European pentru Limbi mai puțin vorbite* (The European Bureau for Lesser-Used Languages - EBLUL),

organizație non-guvernamentală transnațională, care cooperează îndeaproape cu UE și are drept scop promovarea diversității lingvistice în Europa. EBLUL apără drepturile celor 46 de milioane de vorbitori ai limbilor minoritare și regionale din Europa.

Unicul tratat internațional, conform căruia statele se angajează să creeze un viitor favorabil dezvoltării limbilor minoritare, rămâne a fi „Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare”. Prin elaborarea acesteia, Consiliul Europei și-a propus drept scop realizarea unei uniuni mai strânse între membrii săi prin protejarea limbilor regionale sau minoritare istorice din Europa, astfel contribuind la menținerea și dezvoltarea tradițiilor și a bogăției culturale a Europei. Era evident că protecția și promovarea limbilor regionale sau minoritare în diferite țări și regiuni ale Europei vor înlesni la construirea unei Europe bazată pe principiile democrației și ale diversității culturale, în cadrul suveranității naționale și al integrității teritoriale.

”Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare” a fost adoptată în 1992, la Strasbourg, în cadrul Consiliului Europei la nivel de Comitet de Miniștri. În Preambulul ”Cartei” se subliniază valoarea interculturalității, a plurilingvismului și a promovării limbilor regionale sau minoritare în diferite țări și regiuni ale Europei. Tot aici se subliniază faptul că încurajarea

limbilor regionale sau minoritare nu trebuie să se facă în detrimentul limbilor oficiale și a necesității de a le însuși.

În Partea I, art. 1 este definită noțiunea de limbi minoritare. Cităm: „limbile folosite în mod tradițional într-o anumită zonă a unui stat de către cetățenii acelui stat, care constituie un grup numeric, inferior restului populației statului, care sunt diferite de limba (-ile) oficială (-ale) a (ale) acelui stat și nu includ nici dialectele limbii(-ilor) oficiale a (ale) statului, nici limbile migranților sunt limbi minoritare”. În art. 2 sunt expuse angajamentele părților care semnează acest tratat: „Fiecare parte se angajează să aplice prevederile Părții a II-a la ansamblul limbilor regionale sau minoritare, folosite pe teritoriul său, care corespund definițiilor din articolul 1. În art. 3 notăm modalitățile de implementare a Cartei și angajamentele prevăzute. Art. 4-5 stipulează regimurile de protecție și obligațiile existente.

Partea a II-a conține obiectivele și principiile urmărite de Cartă, și anume:

- recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca o expresie a bogăției culturale a Europei;
- respectarea limbilor regionale sau minoritare în aria geografică, în care acestea sunt vorbite;
- promovarea acestor limbi prin acțiuni directe;
- facilitarea și încurajarea folosirii acestor limbi, în formă scrisă și orală, în viața publică sau privată;
- învățarea acestor limbi la mai multe niveluri de educație;

- promovarea schimburilor transfrontaliere în vederea promovării acestor limbi;
- interzicerea oricăror forme nejustificate de distincție, excludere, restrângere sau preferință, legate de folosirea acestor limbi, care pot descuraja sau chiar pune în pericol menținerea și dezvoltarea lor.

În Partea a III-a sunt expuse măsurile în favoarea folosirii limbilor regionale sau minoritare în materie de învățământ (art. 8), în justiție (art. 9), în viața publică (art. 10/11), în activități și facilități culturale (art. 12), în viața economică și socială (art. 13) și în cooperarea transfrontalieră (art. 14), care urmează a fi adoptate în conformitate cu angajamentele asumate.

În partea a IV-a „Aplicarea Cartei” se vorbește despre întocmirea rapoartelor periodice privind politicile lingvistice promovate, prezentarea lor Secretarului general al Consiliului Europei (art. 15) și examinarea acestora (art. 16).

Partea a V-ea include dispoziții finale. Cităm: „Prezenta *Cartă* va intra în vigoare în prima zi a lunii care urmează expirării unei perioade de trei luni de la data la care 5 state membre ale Consiliului Europei își vor exprima consimțământul de a fi legate prin *Cartă*, în conformitate cu dispozițiile articolului 18”.

Deși ”Carta” a fost sprijinită de majoritatea țărilor Consiliului Europei, doar 23 au ratificat-o. În șirul statelor membre ale UE, care au semnat și au ratificat acest tratat, se înscriu: Marea Britanie (2000/2001), Regatul Spaniei

(1992/2001), Germania (1992/1998), Marele Ducat de Luxemburg (1992/2005), Regatul Țărilor de Jos, Republica Austria (1992/2001), Republica Finlandei (1992/1994), Regatul Suediei (2000/2000), Republica Ungară (1992/1995), Regatul Danemarcei (1992/2000), Republica Cipru (1992/2002), Republica Polonă (2003/2009), România (1995/2008), Republica Slovacă (2001/2001), Republica Slovenă (1997/2000), Republica Cehă (2000/2006).

O situație aparte este înregistrată în cazul Franței, Maltei, Italiei, Belgiei, Irlandei, Portugaliei și Greciei. Astfel, Franța a semnat ”Carta” în 1999, dar n-a ratificat-o, deoarece aceasta nu se conformează Constituției Republicii. Pe aceeași linie se înscriu Malta și Italia. Belgia nici nu a semnat ”Carta”, iar minoritățile francofone din Flandra se confruntă în continuu cu probleme administrative și juridice în cazul utilizării limbii franceze. Irlanda, Portugalia și Grecia au renunțat la semnarea ”Cartei”.

Totuși nu toate statele, care au semnat și ratificat ”Carta”, urmează cerințelor acesteia. Astfel Slovacia a pus sub interdicție utilizarea maghiarei în administrație, întâietate oferindu-i limbii slovace. Respectiv, acest pas a tensionat relațiile diplomatice dintre Ungaria și Slovacia.

Republica Moldova a semnat ”Carta” în 2002, dar nu a ratificat-o. Or, acest fapt ar elimina noțiunea de „limbă de comunicare interetnică”, care este una învechită și depășită de timp și ar contribui la promovarea bilingvismului teritorial în

localitățile împoporate cu un număr impunător de minoritari. Totodată, ratificarea ”Cartei” ar stopa procesul de rusificare, la care sunt supuși găgăuzii, bulgarii, ucrainenii, evreii ș.a.

3. Multilingvismul în sprijinul dialogului intercultural

Multilingvismul presupune un dialog intercultural prin prisma toleranței pluralității și a diferenței, prin comunicare multilingvistică. Prin politica sa în domeniul multilingvismului, Comisia Europeană urmărește stimularea învățării limbilor străine și susținerea diversității lingvistice în societate, promovarea unei economii multilingve sănătoase, asigurarea accesului cetățenilor la legislația Uniunii Europene în propria limbă.

Pe linia celor relatate, vom consemna principalele evenimente care au contribuit la promovarea multilingvismului ca instrument de dialog intercultural și integrare europeană:

- În anul 1994, la inițiativa Austriei și a Olandei, a fost creat Centrul European pentru limbi moderne (CELM) sub forma unui acord parțial lărgit al Consiliului Europei. În prezent, la acest acord au aderat 33 de state.
- Instituțiile UE, implicate în utilizarea și promovarea directă a multilingvismului, sunt Directoratul General pentru Traduceri (din 1996) și Direcția Generală Interpretare (DG Interpretare, cunoscută anterior ca SC IC). Directoratul General pentru Traduceri (DGT) este cel mai mare serviciu lingvistic public

din lume cuprinzând, după extinderea din ianuarie 2007, aproximativ 2.500 persoane, dintre care aproape jumătate funcționează la sediul Directoratului din Luxemburg, cealaltă jumătate la Bruxelles și aproximativ 50 de persoane în reprezentanțele locale ale DGT, cu o producție de traduceri „clasice”, tipărite, de aproximativ 15 milioane de pagini. Costurile unei activități de acest tip sunt foarte mari și reprezintă aproximativ 1% din bugetul anual general al UE (conform cifrelor din 2005). DGT oferă, pe lângă traducerea tradițională a documentelor, și servicii bazate pe dezvoltările tehnologice cele mai recente ca traducere-web, mașini de traducere, rezumate scrise sau orale, traducerea unor texte scurte, a sloganurilor, consultanță lingvistică, redactarea de documente. Natura activității de traducere și interpretariat s-a schimbat radical în ultimul deceniu, fiind aproape în totalitate computerizată. De asemenea redactarea documentelor în cadrul Comisiei s-a schimbat foarte mult: de la redactări în proporție de 50% în franceză și 1/3 în engleză în urmă cu 15 ani la utilizarea ca limbă de redactare a limbii engleze în proporție de 70% și a mai puțin de 20% a limbii franceze.

- Un vector de forță în promovarea directă a multilingvismului a constituit proiectul de mare anvergură și vizibilitate IATE (Inter-Active Terminology for Europe), lansat în 1999, în rezultatul colaborării dintre Parlamentul European, Consiliul European, Comisia Europeană, Curtea Europeană de Justiție,

- Curtea de Conturi, Comitetul Economic și Social, Comitetul Regiunilor, Banca Europeană de Investiții, Banca Centrală Europeană și Centrul de Traduceri. În cadrul proiectului a fost creată o bază unică de date pentru toată terminologia referitoare la UE în cele 23 de limbi oficiale. Ea conține 8,7 milioane de termeni, 500.000 de abrevieri și 100.000 expresii. Existența IATE, în prezent cu acces liber și facil, dar utilizată de către serviciile de traducere ale instituțiilor europene încă din 2005, reprezintă un progres substanțial în asigurarea unor standarde de calitate pentru comunicările scrise din cadrul instituțiilor și organismelor UE și, în același timp, asigură coerența terminologică indispensabilă pentru producerea textelor clare și lipsite de ambiguitate, necesare pentru garantarea atât a validității și transparenței procesului legislativ, cât și a comunicării eficiente cu cetățenii Uniunii.
- Anul 2001 a fost decretat Anul european al limbilor (în baza deciziei nr. 1934/2000/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 17 iulie 2000), iar data de 26 septembrie a fost desemnată Ziua europeană a limbilor.
 - Promovarea multilingvismului și a asimilării limbilor străine este consemnată și în rezoluția CE, de la 14 februarie 2002. În același compartiment se înscrie Planul de acțiune „Promovarea învățării limbilor străine și a diversității lingvistice” (2004–2006), adoptat de către CE la data de 27 iulie 2003, conform căruia urmau să fie întreprinse 45 de noi acțiuni de încurajare a

autorităților naționale, regionale și locale, pentru a contribui la realizarea „unui pas major în promovarea învățării limbilor și diversității lingvistice”. Programele europene de educație și formare, care încurajează mobilitatea și parteneriatele transnaționale, își motivau participanții să învețe limbile străine.

- În decembrie 2004, în urma unei decizii, adoptate de către Parlamentul și Consiliul European, a fost înființat un Cadru comunitar unitar pentru transparența calificărilor și competențelor, prin crearea unui portofoliu de documentare, cunoscut sub numele Europass. Pașaportul Lingvistic Europass permite descrierea competențelor lingvistice, care sunt esențiale pentru a studia și lucra în Europa. Pașaportul Lingvistic Europass a fost elaborat de Consiliul Europei ca parte a Portofoliului Lingvistic European, fiind compus din trei documente: Pașaportul Lingvistic, Biografia Lingvistică și Dosarul.
- La 22.11.2005, la Bruxelles, a fost adoptată „O nouă strategie cadru pentru multilingvism”, care vine să completeze „Planul de acțiune privind Promovarea învățării limbilor străine și a diversității lingvistice” (2004 – 2006) după un lung proces de pregătire și consultare. Analizând conținutul comunicării, distingem 3 direcții principale în cadrul politicii lingvistice a UE în materie de multilingvism:

- ✓ garantarea accesului la legislația comunitară în limba maternă pentru cetățenii europeni;
 - ✓ evidențierea rolului major pe care limbile și multilingvismul îl joacă în cadrul economiei europene și găsirea a noi modalități de a-l consolida;
 - ✓ încurajarea cetățenilor europeni de a învăța mai multe limbi străine, ceea ce ar permite ameliorarea înțelegerii reciproce.
- Comunicarea Comisiei către Parlamentul European și Consiliu (la 01.08.2005) privind implementarea „Indicatorului european al competenței lingvistice”, care reafirma faptul că pe lângă contribuția la înțelegerea reciprocă între popoare, competențele lingvistice sunt o condiție prealabilă a mobilității formelor de muncă și contribuie la prosperarea economiei Comunității.
 - În mai 2007, Comisia a propus un nou program ”Cultura”, fondat pe trei seturi de obiective comune. În conformitate cu primul set de obiective, Uniunea și toate celelalte părți interesate trebuiau să lucreze împreună pentru a promova dialogul intercultural, pentru a se asigura că în UE diversitatea culturală este înțeleasă, respectată și promovată. Al doilea set de obiective se concentrau pe promovarea culturii ca și catalizator al creativității în cadrul Strategiei de la Lisabona pentru creștere economică și locuri de muncă și a follow-up „UE 2020”. Promovarea

culturii ca element vital al Uniunii forma al treilea set de obiective. În scopul de a pune în aplicare aceste trei seturi de obiective, Comisia s-a angajat într-un dialog structurat cu sectorul culturii, în scopul de a identifica și înțelege mai bine întreaga gamă de factori implicați în sectorul cultural european de cooperare. Pentru statele membre, punerea în aplicare a Agendei de cultură presupunea cooperare prin utilizarea metodei deschise de coordonare.

- La 1 ianuarie 2007 a fost creat *multilingvismului* ca un portofoliu separat, independent, pentru a reflecta dimensiunea sa politică în cadrul UE, având în vedere importanța sa pentru educația inițială, învățarea continuă, ocuparea forței de muncă, justiție, libertate și securitate.
- În Tratatul de la Lisabona, semnat la 12.12.2008 de șefii de stat sau de guvern ai statelor membre ale UE, sunt consemnate respectul pentru diversitatea culturală și lingvistică, protejarea și dezvoltarea patrimoniului cultural european.
- La 15 februarie 2008 Comisia Europeană a organizat o conferință ministerială, în cadrul căreia au fost abordate provocările și oportunitățile de ordin lingvistic într-o Uniune Europeană cu 23 de limbi oficiale (Consultation Meeting for High Representatives of Member States).
- Reuniunea consultativă a înalților reprezentanți ai statelor membre, organizată de Comisia Europeană la 17 ianuarie

2008, a fost axată pe expunerea opiniilor autorităților naționale cu privire la promovarea propriei/propriilor limbi în afara țării și la predarea acesteia/acestora ca a doua limbă comunităților minoritare sau de imigranți.

- La 18 septembrie 2008, la Bruxelles, a fost prezentată Comunicarea Comisiei Comunităților Europene către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor „Multilingvismul: un avantaj pentru Europa și un angajament comun”, prin care se propune includerea multilingvismului într-o serie de politici europene; statele membre ale UE fiind invitate să adopte politica-cadru transversală privind multilingvismul.
- Anul 2008 a fost declarat de către Comisia Europeană *Anul european al dialogului intercultural*. Acest fapt a contribuit la propagarea diverselor limbi, culturi în mediul european. Au fost planificate și realizate peste 780 de manifestări. S-a alocat în acest scop un buget de 10 milioane de euro. Închiderea festivă a acestui an a avut loc la Paris.
- Anul 2009 a fost desemnat *Anul european al creativității și inovării*, multilingvismul avându-și importanța și uzitatea sa. În acest context, autoritățile și-au propune să inspire reabordarea, la nivel general, a semnificației creativității și inovării și a modului în care acestea contribuie la dezvoltarea noastră personală, economică și socială. La 11-12 mai 2009 a avut loc la Bruxelles sesiunea publică a

Consiliului Uniunii Europene în configurația Educație, Tineret și Cultură. În cadrul acestei sesiuni s-au adoptat Concluziile Consiliului privind „Cultura drept catalizator pentru creativitate și inovare”, care subliniau importanța rolului jucat de sectorul cultural și creativ în dezvoltarea și stabilitatea economică și socială a Uniunii Europene. Printre altele, acest document invită statele membre și Comisia Europeană să ia o serie de măsuri, care să încurajeze potențialul politicilor din domeniul cultural pentru a favoriza creativitatea, să acorde o atenție deosebită posibilităților și provocărilor lansate de noile tehnologii în ceea ce privește generarea de conținut creativ și interpretarea mijloacelor convenționale de transfer al cunoașterii în mod inovator, să sporească și să stimuleze implicarea sectoarelor relevante ale societății civile prin intermediul unui dialog intercultural adecvat.

- La 19 mai 2011, miniștrii culturii din statele membre ale UE au adoptat concluziile Consiliului, subliniind contribuția importantă a culturii la obiectivele de creștere inteligentă, durabilă și globală a Strategiei ”Europa 2020”. Aceste concluzii subliniază faptul că industriile culturale și creative contribuie cu 4,5% la PIB-ul european. În aceeași zi, miniștrii culturii au adoptat concluziile Consiliului care invită statele membre pentru a facilita furnizarea de către serviciile de informare privind mobilitatea de informații

complete și exacte a artiștilor și profesioniștilor din domeniul culturii, care doresc să fie mobile în cadrul UE.

În prezent, una din modalitățile cele mai vizibile de promovare a multilingvismului este portalul „Europa și multilingvismul”, prin care se anunță că „alegerea UE de a adopta multilingvismul în mod oficial drept instrument de guvernare este unică în lume. Pentru UE, utilizarea limbilor cetățenilor ei este unul dintre factorii care contribuie la transparență, legitimitate și eficiență”.

Întrebări de control

1. Definiți noțiunea de multilingvism.
2. Numiți limbile oficiale și minoritare ale UE.
3. Descrieți obiectivele și principiile urmărite de ”Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare”.
4. Efectuați o prezentare sintetică a promovării instituționale a multilingvismului în UE.
5. Analizați activitatea instituțiilor UE, implicate în utilizarea și promovarea directă a multilingvismului.

Referințe bibliografice

1. Beacco Jean-Claude, Byram Michael. Guide pour l'elaboration des politiques linguistiques educatives en Europe. Strasbourg, 2003.

2. Bochmann Klaus. Identitate, individuație, limbă – aspecte de teorie și noțiune. În: Materialele sesiunii științifice ”Limbă și identitate în situații de multilingvism”. Chișinău, 2003.
3. Carp R. (coord.), Nevaci M., Nicolae M., Runceanu C., Saramandu N. Multilingvism și dialog intercultural în Uniunea Europeană: o viziune românească. București: Institutul European din România, 2008. 114 p.
4. Comunicarea dintr-o perspectivă multidisciplinară. Coordonatori: Mihai Ardelean, Dorin Suciu. Târgu-Mureș: Editura University Press, 2007.
5. Fiske John. Introducere în științele comunicării. Iași: Ed. Polirom, 2003. 254 p.
6. Got M. Multilingvismul în spațiul european. București: Editura Fundației România de mâine, 2008. 88 p.
7. Moldovanu G. Politică și planificare lingvistică. Abordare teoretică și aplicativă (în baza materialului din Republica Moldova și din alte state). Chișinău: Ed. ASEM, 2008. 340p.
8. Saramandu N., Nevaci M. Multilingvism și limbi minoritare în România. Cluj-Napoca: Qual Media, 2009. 92 p.
9. <http://iate.europa.eu>
10. <http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development>

Tema VII. UE - actor important la fundamentarea politicii culturale la nivel european

1. Definirea conceptului de politică culturală
2. *Convenția culturală europeană* - o completare a *Convenției europene a drepturilor omului*
3. Politici culturale ale UE

1. Definirea conceptului de politică culturală

Sistemul cultural, ca parte componentă a sistemului social, este legalizat de politici culturale. Una din primele definiții ale noțiunii de politică culturală o găsim în lucrarea “*Reflexions prealables sur les politiques culturelles*”, elaborată sub egida UNESCO (1969). Cităm: “politica culturală reprezintă un ansamblu de practici sociale, conștiente și deliberate, de intervenție în scopul satisfacerii unor certe nevoi culturale, prin angajarea optimă a tuturor resurselor materiale și umane, de care societatea dispune la un moment dat”.

O definiție mai recentă o consemnăm în studiul “*In from the margins*” (1997), publicată de Consiliul Europei. Cităm: “politica culturală este cadrul general de măsuri publice, luate în domeniul cultural. Ele pot fi luate de guvernele naționale, autoritățile regionale și locale sau prin instituțiile lor. O cerere politică explicită definește țelurile. Pentru realizarea acestora, este

necesar să existe mecanisme care să permită planificarea, realizarea și evaluarea lor”.

În prezent, politica culturală presupune reglementarea conștientă a intereselor în domeniul culturii și luarea deciziilor asupra tuturor problemelor legate de dezvoltarea culturală a societății, văzută în globalitatea ei. Cultura evoluează, având la bază câteva principii, prin care statele moderne, după cel de-al Doilea Război Mondial, au reflectat locul și rolul culturii în societate, principii asumate și promovate prin politicile culturale naționale. Aceste principii sunt:

- ✓ arta pentru toți;
- ✓ protejarea calității și diversității vieții culturale;
- ✓ intervenția statului în protejarea și conservarea patrimoniului;
- ✓ încurajarea schimburilor culturale internaționale;
- ✓ colaborarea interguvernamentală;
- ✓ asigurarea unei infrastructuri culturale;
- ✓ accesul tuturor la cultură;
- ✓ libertatea de expresie;
- ✓ stimularea creativității individuale;
- ✓ influența noilor tehnologii;
- ✓ creșterea rolului sponsorizării și a mecanismului în cultură;
- ✓ dimensiunea culturală a educației;
- ✓ descentralizarea culturii.

2. *Convenția culturală europeană - o completare a Convenției europene a drepturilor omului*

Încheiată la Paris, la 19 decembrie 1954, în franceză și în engleză, „Convenția culturală europeană” oferă un cadru de lucru oficial pentru activitățile Consiliului Europei în domeniul educației, culturii, patrimoniului, tineretului și sportului. Pe parcursul ultimelor cincizeci de ani aceasta a permis o cooperare internațională extensivă și activă în aceste domenii.

Ideea elaborării „Convenției culturale europene”, ca o completare a „Convenției europene a drepturilor omului”, a fost înaintată pentru prima dată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei. Scopul urmărit de Convenție este protecția culturii europene și dezvoltarea înțelegerii reciproce și aprecierii diversității culturale a diferitor popoare europene. Ideea a fost de a utiliza educația și cultura în scopul aplanării vechilor dezacorduri, prevenirii noilor conflicte și consolidării democrației. Convenția face apel către toate țările semnatare să încurajeze proprii cetățeni să studieze limba, istoria și civilizația altor state semnatare. De asemenea fiecare parte contractantă trebuie să ia măsurile necesare în vederea apărării contribuției sale la patrimoniul cultural comun al Europei, să încurajeze sporirea acestei contribuții. Țările semnatare trebuie să se consulte în vederea dezvoltării activităților culturale de interes european.

Patru comitete de coordonare (Comitetul de Coordonare pentru Educație, Comitéul de Coordonare pentru Învățământ Superior și Cercetare, Comitéul de Coordonare pentru Cultură și Comitéul de Coordonare pentru Patrimoniul Cultural) desfășoară activități legate de educație și cultură sub egida ”Convenției culturale europene”. Ele mențin și o strânsă colaborare cu conferințele miniștrilor europeni, responsabili de educație, cultură și patrimoniul cultural. Programele acestor patru comitete sunt parte integrantă a activității Consiliului Europei și – asemeni programelor din alte domenii – contribuie la realizarea celor trei mari obiective politice ale organizației:

- ✓ protejarea, întărirea și promovarea drepturilor omului, a libertăților fundamentale și a democrației pluraliste;
- ✓ promovarea conștiinței identității europene;
- ✓ căutarea de răspunsuri comune la marile provocări cu care se confruntă societatea europeană.

”Convenția” a fost deschisă spre semnare la 19 decembrie 1954, la Paris, fiind semnată de Belgia, Danemarca, Franța, Germania, Grecia, Islanda, Italia, Luxembourg, Olanda, Norvegia, Suedia, Turcia și Regatul Unit. Ea a intrat în vigoare la 5 mai 1955, după ce a fost ratificată de Franța, Irlanda și Regatul Unit. „Convenția culturală europeană” este unică în felul său, deoarece cuprinde toate cele 48 de țări din Europa – 46 state membre ale Consiliului Europei, Bielarus și Sfântul Scaun.

Republica Moldova a aderat la „Convenția culturală europeană” prin Hotărârea Parlamentului nr. 98-XIII din 12.05.1994.

Unul dintre aspectele concrete ale Convenției este faptul că ea apropie țările ce se află pe calea consolidării democrației și integrării europene. Spre exemplu, Spania și Portugalia au semnat ”Convenția” cu mult înainte de a adera la UE, iar Ungaria și Polonia au devenit părți ale Convenției până în noiembrie 1989. Deși ”Convenția” se aplică în prezent pe teritoriul întregii Europe, nimeni nu a declarat că scopurile inițiale au fost realizate pe deplin și de către toți. În multe spații europene, și dincolo de ele, sarcina de a realiza o unitate mai mare între popoare prin intermediul culturii și a educației rămâne a fi actuală și în prezent.

3. Politici culturale ale UE

Uniunea Europeană este un actor important în fundamentarea politicilor culturale la nivel european. Adesea pluralismul cultural, sursă de tensiuni și conflicte, trebuie analizat în funcție de decalajul care există între realitate și jurisdicție – legile care fac din acest concept o șansă pentru viitor. În opinia cercetătoarei Silvia Mihut, diversitatea culturală europeană presupune depășirea antagonismelor interculturale, accesul la toate formele de cultură, acceptarea diversității, temelie a unui concept, factor de îmbogățire individuală și colectivă, recunoașterea forței creatoare și a energiei eliberată prin interacțiunea diferențelor fără a le transforma în diferende. Aceste

principii asigură instaurarea de relații interculturale armonioase, neconducând la o nivelare a diferențelor, la o suprimare sau punere între paranteze (marginalizarea lor), garantând, din contra, că ele vor continua să existe, dar fără a mai genera conflicte. Felul în care pluralismul cultural este administrat dovedește maturitatea socio-politică și conduce de la o stare de inconștiență și amatorism politic. Numai o construcție democratică solidă este capabilă să integreze toate diferențele, concludă Silvia Mihut în studiul "Politica culturală într-o Europă unită".

O analiză în plan diacronic a evoluției politicii culturale a UE scoate în evidență faptul că Tratatul de la Roma nu conținea nici un alineat special cu privire la politica culturală. Abia prin adoptarea Tratatului de la Maastricht, politica culturală a obținut temei juridic propriu, iar articolul 151 din Tratatul de la Nisa oferea temei juridic pentru măsurile care încurajează, sprijină și, după caz, completează activitățile statelor membre, în condițiile respectării diversității naționale și regionale, precum și a evidențierii concomitente a patrimoniului cultural comun. Oricum, intervenția UE în domeniul culturii se supune principiului subsidiarității și are un caracter complementar. Articolul 13 din "Carta drepturilor fundamentale ale UE" prevede că: „Artele și cercetarea științifică sunt libere”, articolul 22 precizează: „Uniunea respectă diversitatea culturală, religioasă și lingvistică”.

Tratatul de la Lisabona a consolidat importanța culturii. Printre obiectivele tratatului este inclus faptul că Uniunea respectă bogăția diversității sale culturale și lingvistice, veghează la conservarea și dezvoltarea patrimoniului cultural european (articolul 3 CE). Competențele Uniunii în domeniul culturii sunt precizate astfel: „Uniunea este competentă să desfășoare acțiuni de sprijinire, de coordonare sau completare a acțiunii statelor membre” (articolul 6 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene). O noutate importantă este faptul că în Consiliu deciziile în domeniul culturii nu se mai iau în unanimitate, ci cu majoritate calificată [articolul 151 alineatul (5) din TFUE]. În plus, se subliniază că prin intrarea în vigoare a tratatului, ”Carta drepturilor fundamentale” dobândește caracter juridic obligatoriu (articolul 6 din TUE).

Remarcabil este faptul că în 2007, Comisia Europeană a propus o *Agendă europeană pentru cultură într-o lume în proces de globalizare*. Obiectivul acesteia viza sporirea cooperării culturale în UE, în perspectiva a trei priorități:

- ✓ diversitate culturală și dialog intercultural;
- ✓ stimularea creativității în cadrul Strategiei de la Lisabona pentru creștere economică și ocuparea forței de muncă;
- ✓ cultura ca element vital în cadrul relațiilor internaționale.

Primul Plan de lucru trienal, adoptat în temeiul *Agendei europene pentru cultură*, a fost *Planul de lucru în domeniul culturii 2008-2010*. Acesta definea inițiativele care au fost

efectuate în domeniul culturii, la nivel național și comunitar pentru perioada 2008-2010. Accentul a fost pus pe mobilitatea artiștilor, accesul la cultură, dezvoltarea de statistici culturale, promovarea industriilor culturale și creative.

Planul de lucru în domeniul culturii pentru perioada 2011-2014 a urmat Planului de lucru în domeniul culturii 2008-2010, stabilind activitățile care trebuie desfășurate la nivel național și comunitar în domeniul culturii. Aceste activități se concentrează pe șase priorități:

Prioritatea A: Diversitate culturală, dialog intercultural și cultură accesibilă și favorabilă incluziunii;

Prioritatea B: Industрии culturale și creative;

Prioritatea C: Competențe și mobilitate;

Prioritatea D: Patrimoniul cultural, inclusiv mobilitatea colecțiilor;

Prioritatea E: Cultura și relațiile externe;

Prioritatea F: Statistici culturale.

În cadrul *priorității A* (Diversitate culturală, dialog intercultural și cultură accesibilă și favorabilă incluziunii) un grup de lucru, compus din experți din țările UE, trebuie să identifice politicile și manualele de bune practici, destinate instituțiilor artistice și culturale publice pentru a sprijini accesul și participarea la cultură, în special, în rândul grupurilor defavorizate și diversitatea culturală și dialogul intercultural, subliniind aspectul intercultural al patrimoniului și încurajând

educația în domeniul artelor și al culturii și dezvoltarea competențelor interculturale. Comisia va sprijini orașele favorabile incluziunii culturale, identificând bunele practici, precum și multilingvismul, studiind rolul subtitrării în învățarea limbilor străine.

În cadrul *priorității B* (Industriile culturale și creative) un grup de lucru va concepe un ghid de politici și manuale de bune practici privind:

- utilizarea mecanismelor de sprijin ale UE pentru promovarea rolului culturii în dezvoltarea locală și regională;
- strategii pentru sprijinirea exportului și a internaționalizării industriilor culturale și creative;
- mecanismele financiare, disponibile întreprinderilor mici și mijlocii din domeniu.

Comisia va evalua rezultatele și va propune acțiuni ulterioare ”Cărții verzi” privind potențialul industriilor culturale și creative, creând totodată „Alianța europeană a industriilor creative”. De asemenea, Comisia va promova dezvoltarea turismului cultural și a gestionării durabile a acestuia pentru dezvoltarea socială și economică a Europei.

În cadrul *priorității C* (Competențe și mobilitate) un grup de lucru va analiza și va evalua aceste programe și va urmări definirea de bune practici pentru depășirea barierelor respective. De asemenea, grupul de lucru va identifica tipurile de parteneriate de succes ca bază pentru un ghid de politici întru promovarea

acestor parteneriate. În plus, grupul de lucru va realiza un manual de bune practici pentru toate etapele rezidențelor pentru artiști. Comisia va examina posibilitatea creării unor consilii sectoriale privind cultura la nivelul UE, pentru a sprijini identificarea și dezvoltarea competențelor necesare în sector. Pentru a promova educația în domeniul mass-media, Comisia va efectua un studiu de evaluare a nivelurilor în țările UE. De asemenea, Comisia va face propuneri cu privire la conținutul și standardele pentru serviciile de informare și consiliere. Mai mult, Comisia va concepe un manual de bune practici, destinat autorităților naționale, cu privire la practicile administrative legate de mobilitatea artiștilor.

În cadrul *priorității D* (Patrimoniul cultural, inclusiv mobilitatea colecțiilor) un grup de lucru va identifica bunele practici în vederea creării unui set de instrumente. Comisia va întreprinde, împreună cu țările UE, acțiuni ulterioare privind digitalizarea patrimoniului cultural. Printre acestea se numără acțiuni privind patrimoniul cinematografic și portalul *Europeana*. Mai mult, Comisia și țările UE vor pune în practică decizia cu privire la Marca patrimoniului european, pregătind formularul de candidatură și orientările vizând procedurile de selecție și monitorizare.

În cadrul *priorității E* (Cultură și relații externe), țările UE și Comisia vor dezvolta o abordare strategică a culturii în relațiile lor externe. Ele vor îmbunătăți, de asemenea, cooperarea

în acest domeniu, în special printr-un instrument comun pe care Comisia îl va pune la dispoziție pentru schimbul de informații. Mai mult, ele vor continua să promoveze ratificarea Convenției UNESCO privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale de către țările partenere, precum și să implementeze această convenție, incluzând obiectivele convenției în politicile naționale și europene vizate. După caz, Comisia va convoca, de asemenea, grupuri de experți pentru a sprijini dezvoltarea relațiilor culturale cu țările din afara UE.

În cadrul *priorității F* (Statistici culturale), Comisia urmează să întreprindă, împreună cu țările UE, acțiuni pentru îmbunătățirea metodologiilor și a informațiilor legate de statisticile culturale, inclusiv dezvoltarea unui cadru metodologic și publicarea unei noi ediții a „cărții de buzunar” a Eurostat.

Responsabili de elaborarea și promovarea politicilor culturale ale UE în spațiul comunitar european sunt:

- ✓ Comisia Europeană (comisarul pentru Educație, cultură, multilingvism și tineret fiind Androulla Vassiliou);
- ✓ Comisia pentru cultură și educație din cadrul Parlamentului European;
- ✓ Formațiunea Educație, tineret, cultură și sport din Consiliul UE;
- ✓ Comisia pentru educație, tineret, cultură și cercetare din cadrul Comitetului Regiunilor;

- ✓ Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură.

În cadrul Parlamentului European, *Comisia pentru cultură și educație* este gestionar de educație, cultură, tineret, sport, precum și de aspectele culturale și educaționale ale politicii UE din domeniul mass-media. Comisia joacă același rol ca guvernele statelor membre în adoptarea noilor legi și supervizarea programelor UE din aceste domenii. De asemenea, comisia organizează, în mod regulat, audieri publice pentru a colecta date de la experți privind aspecte ale activității sale. În prezent, Doris Pack este președintele Comisiei pentru cultură și educație.

În cadrul Consiliului Uniunii Europene, formațiunea Educație, tineret, cultură și sport (care reunește de trei sau patru ori pe an miniștrii educației, culturii și tineretului) contribuie la dezvoltarea unei educații de calitate, punerea în aplicare a unei politici de formare profesională și evoluția culturilor statelor membre, aducând patrimoniul cultural comun în prim-plan. În vederea atingerii acestor obiective, rolul principal al Comunității este de a oferi un cadru de cooperare între statele membre, care funcționează prin schimburi de informații și de experiență privind problemele de interes comun.

Comisia pentru educație, tineret, cultură și cercetare din cadrul Comitetului Regiunilor întrunește reprezentanții autorităților locale și regionale, contribuind atât la colaborarea

interculturală, cât și la valorificarea întregului potențial al tehnologiilor informaționale și de comunicare.

În spațiul comunitar european, un rol important îl deține Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură (EACEA). Misiunea sa este de a pune în aplicare o serie de componente, a peste 15 programe și acțiuni, finanțate de Comunitatea Europeană în domeniile educației și formării, al cetățeniei active, al tineretului și al culturii. Reunirea acestor programe într-o structură unică permite o mai bună coordonare a gestionării acestora și oferă beneficiarilor un serviciu complet. Deși agenția are propria personalitate juridică, ea se află sub autoritatea a trei Direcții Generale ale Comisiei Europene (Educație și Cultură, Comunicare, Oficiul de Cooperare EuropeAid), care rămân responsabile de programarea, evaluarea și elaborarea politicilor culturale.

Întrebări de control

1. Definiți conceptul de politică culturală.
2. Numiți principiile asumate și promovate prin intermediul politicilor culturale naționale?
3. Care sunt obiectivele urmărite de ”Convenția culturală europeană”?
4. Descrieți prioritățile ”Planului de lucru al UE în domeniul culturii pentru perioada 2011-2014”.

Referințe bibliografice

1. Boțan I. Armonizare a relațiilor inter-etnice – sfidări și oportunități. În: [http:// www.ipp.md](http://www.ipp.md)
2. Carp R. (coord.), Nevaci M., Nicolae M., Runceanu C., Saramandu N. Multilingvism și dialog intercultural în Uniunea Europeana: o viziune românească. București: Institutul European din Romania, 2008. 114p.
3. Comunicarea dintr-o perspectivă multidisciplinară. Coordonatori: Mihai Ardelean, Dorin Suciu. Târgu-Mureș: Editura University Press, 2007.
4. Diaconu I. Minoritățile. Identitate. Egalitate. București: Ed. General Partner, 1998. 184p.
5. Djian J. M. Politici culturale: apusul unui mit. Timișoara: Editura Fundației Interart Triade, 2005.
6. Politici culturale locale ca stimulent al schimbării. Col. de aut.: Corina Răceanu, Veaceslav Reabcinschi, Mariangela Lavanda [et al.]. Chișinău: Editura Arc, 2011. 620p.
7. Prodi R. O viziune asupra Europei. București: Ed. Polirom, 2001. 191p.
8. <http://www.bice.md>.
9. <http://www.cramlap.org/>
10. www.sar.org.ro.
11. www.europa.eu.int/pol/cult/index_en.htm.
12. www.infoeuropa.ro.
13. <http://www.uniuneaeuropeana.sitestudio.org>.

Tema VIII. Promovarea patrimoniului cultural al UE

1. Patrimoniu cultural. Reflecții generale asupra conceptului
2. Programele UE în domeniul culturii și promovării dialogului intercultural
3. Educația interculturală în spațiul comunitar european

1. Patrimoniu cultural. Reflecții generale asupra conceptului

Diversitatea culturală definește Europa. În timp ce limba, literatura, teatrul, artele vizuale, arhitectura, meșteșugurile, cinematografia și radiodifuziunea aparțin unei țări sau unei regiuni specifice, acestea reprezintă și o parte din patrimoniul cultural comun al Europei.

Cuvântul *patrimoniu* provine din latinescul *patrimonium*, desemnând „totalitatea bunurilor materiale, ce aparțin unei familii, bunuri transmise urmașilor și considerate moștenire”. Inițial, noțiunea se aplica pentru bunurile individuale, treptat valoarea semantică s-a lărgit, axându-se pe ideea necesității păstrării moștenirii culturale și pentru bunurile colective. În prezent, conceptul de patrimoniu cultural întrunește „întregul corpus de semne materiale (atât artistice, cât și simbolice), transmise din trecut fiecărei culturi și, prin urmare, întregii umanități. Ca parte constituantă a afirmării și îmbogățirii identităților culturale, precum și ca moștenire ce aparține întregii

umanităţi, patrimoniul cultural conferă fiecărui loc caracteristici specifice şi este depozitarul experienţei umane” .

Politologul M. Vecco, analizând evoluţia conceptului de patrimoniu cultural în statele vest-europene, observă că acest termen a suferit un proces de expansiune şi transfer semantic, care a rezultat în generalizarea utilizării sale. El identifică trei etape parcurse în extinderea conceptului de patrimoniu cultural:

- ✓ extindere tipologică şi tematică, prin includerea în patrimoniu a elementelor care nu făceau, în mod tradiţional, parte din acesta;
- ✓ extinderea criteriilor de selecţie a patrimoniului cultural prin includerea, pe lângă valorile istorice şi artistice, a valorii culturale, a valorii de identitate şi a capacităţii de interacţionare cu memoria;
- ✓ trecerea de la o abordare normativ-obiectivă la una bazată pe capacitatea unui obiect de a suscita valori şi semnificaţii. Patrimoniul a încetat să fie definit prin prisma aspectelor materiale, creându-se astfel premisele pentru recunoaşterea patrimoniului cultural intangibil.

În prezent (conform Decretului nr. 187 din 30 martie 1990 pentru acceptarea „Convenţiei privind protecţia patrimoniului mondial, cultural şi natural”, adoptată de Conferinţa generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru Educaţie, Ştiinţă

și Cultură la 16 noiembrie 1972), conceptul de patrimoniu cultural include:

- ✓ *monumentele* (opere de arhitectură, de sculptură sau de pictură monumentală, elemente sau structuri cu caracter arheologic, inscripții, grote și grupuri de elemente, care au o valoare universală excepțională din punct de vedere istoric, artistic sau științific);
- ✓ *ansamblurile* (grupuri de construcții izolate sau grupate, care, datorită arhitecturii lor, a unității și a integrării lor în peisaj, au o valoare universală excepțională din punct de vedere istoric, artistic sau științific);
- ✓ *siturile* (lucrări ale omului sau opere rezultate din acțiunile conjugate ale omului și ale naturii, precum și zonele incluzând terenurile arheologice, care au o valoare universală, excepțională din punct de vedere istoric, estetic, etnologic sau antropologic).

2. Programele UE în domeniul culturii și promovării dialogului intercultural

Prima generație de programe culturale

În scopul promovării valorilor culturale în spațiul comunitar european, au fost elaborate mai multe programe culturale, printre primele fiind *Kaleidoscope*, *Ariane* și *Raphael*.

Obiectivele *Programului Kaleidoscope* (1996-1999) au fost axate pe stimularea creației artistice, promovarea

sensibilizării și diseminării culturii popoarelor europene, schimburi și cooperare culturală.

Programul Ariane (1997-1999) și-a propus ameliorarea cooperării statelor membre în domeniul cărților și lecturii, promovarea operelor literare și a istoriei popoarelor europene prin mijloacele traducerilor, îmbunătățirea performanțelor profesioniștilor din domeniul culturii. *Programul*

Raphael (1997-2000) urmărea încurajarea cooperării statelor membre în domeniul moștenirii culturale cu dimensiune europeană.

Programul *Cultura*

Ulterior, programele *Kaleidoscope*, *Ariane* și *Raphael* au fost reorganizate într-un singur program cadru „Cultura 2000”, pe o durată de patru ani, fiind apoi prelungit până la finele lui 2006. Autorii programului și-au propus să simplifice acțiunea comunitară prin folosirea unui singur instrument pentru finanțarea și programarea cooperării culturale. Au fost stabilite obiectivele programului:

- promovarea dialogului și a cunoașterii reciproce a culturii europene;
- promovarea bunelor practici cu privire la moștenirea culturală europeană;
- promovarea creativității și diseminării transnaționale a culturii și mobilitatea artiștilor;

- dezvoltarea de noi forme de exprimare culturală;
- adâncirea dialogului între culturile europene și ne-europene.

Aceste obiective urmau a fi atinse prin trei tipuri de acțiuni:

- acțiuni inovative și experimentale;
- acorduri de cooperare culturală;
- evenimente culturale speciale cu dimensiune europeană și/sau internațională.

Deoarece au fost înregistrate mai multe succese, în 2007 Programul a fost continuat pentru o perioadă de 6 ani (2007–2013), axându-se pe finanțarea proiectelor culturale, pe sprijinirea organismelor culturale europene și a activităților de promovare și de informare. Obiectivul general al Programului „Cultura 2007 – 2013”, urmărit de UE, este punerea în valoare a spațiului cultural comun, bazat pe o moștenire culturală similară, prin dezvoltarea cooperării culturale între operatorii culturali din statele participante la Program, în scopul încurajării emergenței cetățeniei europene. Obiectivele specifice ale Programului sunt:

- promovarea acțiunilor de sensibilizare și de conservare a produselor culturale de importanță europeană;
- promovarea mobilității persoanelor care lucrează în sectorul cultural;
- facilitarea circulației lucrărilor și a produselor culturale și artistice la nivelul UE;
- stimularea dialogul intercultural.

Programul dispune de un buget total de aproximativ 400 de milioane de euro și cuprinde trei niveluri de intervenție:

- acțiuni culturale (primul nivel);
- organisme culturale (al doilea nivel);
- analiza și diseminarea activităților (al treilea nivel).

Responsabilă de program este Direcția Generală pentru Educație și Cultură din cadrul Comisiei Europene (DG EAC), care are de asemenea rolul de a gestiona, în mod direct, unele activități ale programului. Cea mai mare parte a acestor activități este, însă, implementată, prin delegare, de către Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură, care este controlată de DG EAC și care are, de asemenea, sediul la Bruxelles (Belgia).

Programul *Capitala culturală europeană*

Unul dintre evenimentele cele mai reprezentative în spațiul comunitar european este desemnarea, în fiecare an, a capitalei europene a culturii. Programul „Capitala culturală europeană” a fost inițiat de Consiliul de Miniștri ai Culturii din Uniunea Europeană, la 13 iunie 1985, la inițiativa Melinei Mercouri, ministrul grec al culturii la vremea respectivă, în scopul apropierii popoarelor Europei și a promovării dezvoltării culturii. Inițial, programul urma să se încheie în 2004, însă, având în

vedere succesul de care s-a bucurat, s-a decis că va fi derulat în continuare.

Programul pune în lumină bogata diversitate a culturii europene, fără a neglija obârșia acesteia. În fiecare an, unul sau două orașe urmează a fi desemnate capitale culturale ale Europei, beneficiind de sprijin financiar, acordat prin intermediul programului „Cultură”. Aceste fonduri sunt utilizate pentru finanțarea expozițiilor și manifestărilor care vizează punerea în valoare a patrimoniului cultural al orașului și al regiunii în care se găsește, precum și a unei game variate de reprezentații, concerte și alte spectacole, reunind artiști din toată Uniunea Europeană.

Titlul de *capitală europeană* oferă orașelor desemnate șansa unică de a-și celebra identitatea europeană, de a-și intensifica relațiile de colaborare cu instituții de cultură naționale și străine și, în general, de a-și dinamiza și diversifica viața culturală.

Până în prezent au fost desemnate capitale culturale europene următoarele orașe:

- ✓ 1985: Atena (Grecia)
- ✓ 1986: Florence (Italia)
- ✓ 1987: Amsterdam (Olanda)
- ✓ 1988: Berlin (Germania)
- ✓ 1989: Paris (Franța)
- ✓ 1990: Glasgow (Marea Britanie)
- ✓ 1991: Dublin (Irlanda)

- ✓ 1992: Madrid (Spania)
- ✓ 1993: Antwerp (Belgia)
- ✓ 1994: Lisabona (Portugalia)
- ✓ 1995: Luxembourg (Luxemburg)
- ✓ 1996: Copenhaga (Danemarca)
- ✓ 1997: Salonic (Grecia)
- ✓ 1998: Stockholm (Suedia)
- ✓ 1999: Weimar (Germania)
- ✓ 2000: Avignon (Franța), Bergen (Norvegia), Bologna (Italia), Bruxelles (Belgia), Cracovia (Polonia), Helsinki (Finlanda), Praga (Republica Cehă), Reykjavik (Islanda), Santiago de Compostela (Spania)
- ✓ 2001: Porto (Portugalia), Rotterdam (Olanda)
- ✓ 2002: Bruges (Belgia), Salamanca (Spania)
- ✓ 2003: Graz (Austria)
- ✓ 2004: Genova (Italia), Lille (Franța)
- ✓ 2005: Cork (Irlanda)
- ✓ 2006: Patras (Grecia)
- ✓ 2007: Luxembourg (Luxemburg), Sibiu (România)
- ✓ 2008: Liverpool (Marea Britanie), Stavanger (Norvegia)
- ✓ 2009: Linz (Austria), Vilnius (Lituania)
- ✓ 2010: Essen (Germania), Istanbul (Turcia), Pecs (Ungaria)

În 2010 a fost sărbătorită a 25-a aniversare a *Capitalelor europene ale culturii*, iar începând cu 2011, sunt desemnate capitale europene câte două orașe din state diferite:

- ✓ 2011: Turku (Finlanda) și Tallin (Estonia)
- ✓ 2012: Guimarães (Portugalia) și Maribor (Slovenia)
- ✓ 2013: Marsilia (Franța).

Programul Europa pentru cetățeni

Programul „Europa pentru cetățeni” (2007-2013) este construit pe baza experienței acumulate în cadrul Programului anterior de promovare a cetățeniei europene active, care s-a derulat între 2004 și 2006. Acest program a fost prezentat de Comisie după consultări prelungite cu diferiți agenți importanți și după o evaluare pre- și post- implementare, care a analizat nevoia de intervenție la nivel comunitar și impactul estimat al Programului asupra sectorului respectiv. Mulțumită acestor experiențe și reflecții, acest Program al celei de-a doua generații demonstrează existența unui anumit nivel de maturitate, care combină continuitatea cu inovația. Obiectivele generale ale programului sunt următoarele:

- oportunitatea oferită cetățenilor de a interacționa și a participa la construirea unei Europe cât mai apropiate, democratice și deschise spre lume, unită în diversitatea ei culturală și îmbogățită de aceasta;

- dezvoltarea în rândul cetățenilor europeni a unui sentiment al identității europene, bazat pe valorile, istoria și cultura comună;
- promovarea, în rândul cetățenilor, a unui sentiment de apartenență la Uniunea Europeană;
- creșterea toleranței și a înțelegerii reciproce între cetățenii europeni, respectând și promovând diversitatea culturală și lingvistică, contribuind în același timp la dialogul intercultural.

Programul de învățare pe tot parcursul vieții

Scopul programului este de a contribui prin învățare continuă la dezvoltarea Comunității ca o societate avansată, bazată pe cunoaștere, cu o dezvoltare economică durabilă, locuri de muncă mai multe și mai bune și o mai mare coeziune socială. Acesta își propune să încurajeze interacțiunea, cooperarea și mobilitatea între sistemele de educație și formare profesională în cadrul Comunității, astfel încât acestea să devină o calitate la nivel mondial. Programul de învățare continuă cuprinde patru programe sectoriale privind educația școlară (*Comenius*), învățământul superior (*Erasmus*), formarea profesională (*Leonardo da Vinci*) și educația pentru adulți (*Grundtvig*). În plus, programul Jean Monnet este un sprijin pentru activitățile de predare, cercetare și reflecție privind integrarea europeană, desfășurate în instituții de învățământ superior din întreaga lume.

Bugetul programului este de 6,970 milioane de euro pentru perioada 2007-2013.

Obiectivele celor patru programe sectoriale sunt:

- Pentru *Comenius*:
 - ✓ să dezvolte, în rândul tinerilor și a personalului didactic, cunoașterea și înțelegerea diversității culturilor, a limbilor și a valorilor europene;
 - ✓ să ajute tinerii în dobândirea abilităților și competențelor de bază, necesare pentru dezvoltarea lor personală, pentru activitatea lor profesională viitoare și pentru o cetățenie europeană activă.
- Pentru *Erasmus*:
 - ✓ să ofere oportunitatea de a studia, a preda sau a efectua un stagiu într-o altă țară, care participă la program;
 - ✓ să consolideze contribuția învățământului superior și a educației profesionale avansate la procesul de inovare.
- Pentru *Leonardo da Vinci*:
 - ✓ să informeze și să selecteze participanții;
 - ✓ să contribuie la formarea lor profesională, lingvistică, pedagogică și culturală într-o instituție din altă țară.
- Pentru *Grundtvig*:
 - ✓ să răspundă provocării educaționale pe care o reprezintă o populație europeană în curs de îmbătrânire;

- ✓ să contribuie la furnizarea, pentru adulți, a unor mijloace pentru îmbunătățirea cunoștințelor și competențelor acestora.

Programul Tempus

Scopul proiectelor *Tempus* constă în promovarea cooperării multilaterale între instituțiile de învățământ superior, autoritățile și organizațiile statelor membre ale UE și ale țărilor partenere și se concentrează asupra reformei și modernizării învățământului superior [<http://www.infoeuropa.md/tempus/>]. Înființat în 1990, sistemul acoperă în prezent 27 de țări din Balcanii de Vest, Europa de Est și Asia Centrală, Africa de Nord și Orientul Mijlociu. *Tempus* sprijină două tipuri de acțiuni:

- ✓ proiecte comune (parteneriate între instituțiile de învățământ superior din UE și țările partenere în scopul dezvoltării, modernizării și diseminării a noi metode de predare-învățare, precum și a asigurării calității și managementului instituțiilor la nivel universitar);
- ✓ măsuri structurale (ce vizează intervenții destinate să sprijine reforma structurală a sistemelor de învățământ superior și dezvoltarea cadrului strategic la nivel național).

Programul Erasmus Mundus

Erasmus Mundus este un program de cooperare și mobilitate universitară, care își propune să promoveze

învățământul superior european și comunicarea interculturală la nivel mondial. În cadrul programului este oferit sprijin pentru crearea unor Cursuri de Master de calitate, care să mărească vizibilitatea și atractivitatea învățământului superior european. De asemenea, programul sprijină acordarea de burse pentru cetățeni ai altor state, care doresc să participe la aceste cursuri, ca și pentru cetățeni ai statelor membre UE, care doresc să studieze la universități partenere din afara UE [europa.md/erasmus-mundus].

Pentru perioada 2004-2006, programul a cuprins 2 325 burse pentru studenții din țările terțe, 19 parteneriate și 23 de proiecte. Program Erasmus Mundus (2009-2013) este definit prin 3 acțiuni:

- ✓ Acțiunea 1 (programe comune de masterate și doctorate, burse de studiu) are drept obiectiv promovarea excelenței învățământului superior european în lume.
- ✓ Acțiunea 2 (parteneriate cu instituții de învățământ superior din țări terțe, inclusiv burse de studiu) este axată pe cooperarea externă. Aceasta are ca obiectiv să pună în valoare resursele umane și să dezvolte capacitatea de cooperare internațională a instituțiilor de învățământ superior din țările terțe, conform politicii externe a UE.
- ✓ Acțiunea 3 vizează îmbunătățirea învățământului superior european.

Bugetul total prevăzut pentru programul din perioada 2009-2013 se ridică la 950 milioane EUR. Acesta se compune din

două părți distincte: un buget pentru acțiunile 1 și 3 și un buget separat pentru acțiunea 2. Astfel, bugetul pentru acțiunile 1 și 3 (masterate și doctorate comune, burse de studiu și proiecte de creștere a atractivității învățământului superior european) se ridică la 493,69 milioane EUR, acest buget fiind girat de DG EAC.

Programul *Erasmus pentru toți* (2014 – 2020) este un nou program propus de Comisia Europeană pentru educație, formare, tineret și sport. Acesta ar trebui să înceapă în 2014 și ar spori considerabil fondurile alocate pentru dezvoltarea cunoștințelor și competențelor. Programul se bazează pe premisa că investiția în educație și formare este esențială pentru valorificarea potențialului oamenilor, indiferent de vârsta sau de educația lor, îi ajută la dezvoltarea personală, la dobândirea de noi competențe și la creșterea șanselor de angajare [europa.md/erasmus-mundus].

Programul *Premiul Uniunii Europene pentru patrimoniul cultural*

În 1991, Consiliul Europei a lansat oficial „Zilele europene ale Patrimoniului” (ZEP), cu susținerea Uniunii Europene. Începând cu această dată, a fost acordat un mandat, pentru o perioadă determinată, unui birou de legătură a ZEP în ceea ce privește unele aspecte de organizare a Zilelor Europene ale Patrimoniului: Stichting Open Monumentendag (Olanda) și-a asumat această sarcină în perioada 1991-1994, Fundația Roi Baudouin (Belgia) în perioada 1994-2000 și Centro Nacional de

Cultura (Portugalia) și-a asumat-o după 2001. Începând cu 1999, ZEP sunt o inițiativă comună cu Uniunea Europeană. Programul „Premiul Uniunii Europene pentru Patrimoniul cultural”, lansat în 2002 de către Comisia Europeană în cadrul implementării programului „Cultura 2000”, este destinat să facă cunoscute inițiativele exemplare și abilitățile/competențele persoanelor și/sau organizațiilor merituoase în domeniul conservării și valorizării patrimoniului cultural (patrimoniul arhitectural, imobiliar, arheologic, precum și lăcașele de cultură). Federația pan-europeană pentru patrimoniu ”Europa Noastră” a fost aleasă ca organizație responsabilă pentru derularea acestui program.

Premiile Uniunii Europene pentru Patrimoniul Cultural 2012 au fost înmânate la Lisabona, în prezența comisarului european pentru educație, cultură, multilingvism și tineret Androulla Vassiliou și a celebrului tenor Plácido Domingo, președinte al *Europa Nostra*. Au fost desemnați 28 de învingători din 31 de țări. Premiile au fost redistribuite conform categoriilor: conservare, cercetare, contribuție remarcabilă, formare și sensibilizare.

3. Educația interculturală în spațiul comunitar european

În raportul de cercetare ”Educația interculturală: de la teorie la practică” este semnalat faptul că educația interculturală a fost pusă pe agenda politică a Europei odată cu școlarizarea copiilor imigranților din societățile vest-europene. La nivelul

legislației internaționale, s-a observat un interes pentru rolul educației în dialogul intercultural, începând cu anul 1966, când a fost semnată, în cadrul Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului, Convenția Internațională privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale. La nivel european, anul 1970 marchează interesul pentru asigurarea dreptului la educație al copiilor imigranților din societățile occidentale. Până în anii 80, preocuparea UE în domeniul interculturalității rămâne cantonată la situația populațiilor rezultate în urma mișcărilor migratorii din Europa de Vest. Anul 1984 marchează, însă, o schimbare de paradigmă, în cadrul căreia se recunoaște, fără echivoc, caracterul pozitiv al integrării populațiilor rezultate în urma migrației. Anul 1989 reprezintă momentul conștientizării dificultăților cu care se confruntă principiile educației interculturale în practică. Către sfârșitul anilor 90 se înțelege, în acest context european lărgit, deficiențele politicilor publice ale unor state membre în aplicarea principiilor educației interculturale, principii ce se regăsesc și în textele fundamentale internaționale privind drepturile omului. Probleme privind educația interculturală în spațiul comunitar european și rolul pe care îl joacă conștiința unui patrimoniu cultural comun în construcția unui vast spațiu de securitate democratică în Europa au fost abordate în cadrul Summiturilor de la Viena (1993) și Strasbourg (1997).

Anul 2000 marchează o aprofundare a principiilor educației interculturale la nivelul textelor Uniunii Europene, în sensul elaborării unor metodologii specifice de implementare de facto a acestora în pedagogia școlară. Interesul UE pentru dialogul intercultural și educația interculturală culminează cu declararea anului 2008 ca *An al dialogului intercultural*.

Pe linia celor relatate a fost relevantă inițiativa președintelui Fundației pentru Arte de la Bruxelles de a crea un Institut european al culturii (1995), care să regroupeze toate institutele culturale naționale, urmând a fi semnată de către toți directorii institutelor „Declarația de intenție în vederea creării unei case europene a culturii”, în care să se acorde prioritate parteneriatului cu o consecință directă asupra autonomiei acestor institute. Instituția creată a fost denumită *Maison européenne de la Culture*. În pofida rezervelor exprimate de directorii institutelor naționale, cooperarea în domeniul culturii și-a demonstrat eficiența, astfel că a apărut propunerea semnării unei ”Carte” de către toți directorii în acord cu guvernele de proveniență. Dar ceea ce urma să se numească ”Déclaration d’intention en vue de la création d’une maison européenne de la Culture” nu a fost niciodată semnată.

Totuși, tendința spre o educație interculturală în contextul diversității etnice este binevenită. În prezent, o importanță majoră în educația interculturală o deține portalului „Europeana” (www.europeana.eu), care permite explorarea resurselor digitale

din muzeele, bibliotecile, arhivele și colecțiile audio-vizuale europene. Utilizatorii pot să se familiarizeze cu marea diversitate a patrimoniului cultural și științific european. Circa 1500 organizații, cum ar fi British Library din Londra, Rijksmuseum din Amsterdam și Luvru din Paris au contribuit la crearea portalului. Colecțiile lor însumate ne permit să explorăm istoria Europei din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre.

Întrebări de control

1. Definiți noțiunea de patrimoniu cultural.
2. Descrieți programele Comisiei Europene, care au fost destinate sectoarelor culturale?
3. Care este aportul programelor culturale la evoluția culturii?
4. Numiți orașele care au fost desemnate capitale culturale europene.
5. Care este importanța promovării patrimoniului cultural al UE în contextul diversității etnice?

Referințe bibliografice

1. Carp R. (coord.), Nevaci M., Nicolae M., Runceanu C., Saramandu N. Multilingvism și dialog intercultural în

- Uniunea Europeană: o viziune românească. București: Institutul European din România, 2008. 114p.
2. Ivăsiuc Ana, Koreck Maria, Kővári Roberta. Intercultural education: from theory to practice. Implementation of intercultural education in multietnic schools in Romania, online report of research of The Agency of Community Development "Together". București, 2010. În: <http://www.agentiainpreuna.ro>
 3. Iorgulescu Filip, Alexandru Felicia, Crețan Georgiana Camelia, Meral Kagitci, Iacob Mihaela. Abordări privind evaluarea și valorificarea patrimoniului cultural. În: Economie teoretică și aplicată, Volumul XVIII (2011), nr. 12 (565), pp. 13-31.
 4. Kisilewicz D. Patrimoniul cultural - de la mărturie materială a istoriei la calitatea de resursă. În: Analele Universității Spiru Haret. Seria Arhitectură, anul 4, nr. 4, vol. I. București, 2011.
 5. <http://europa.md>
 6. <http://www.bice.md>.
 7. <http://www.cramlap.org>

Tema IX. Evoluția politicii culturale a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale

Planul lecției

1. Evoluții și efecte sociale ale politicii culturale
2. Cadrul legal de reglementare a culturii
3. Viața culturală a Republicii Moldova: realități și perspective

1. Evoluții și efecte sociale ale politicii culturale

Pe parcursul ultimelor decenii, Republica Moldova a trecut prin mai multe evenimente politice, unele benefice pentru viitorul ei, altele știrbindu-i din identitatea sa culturală. Schimbări radicale în societate au avut loc începând cu 1989, când, după afirmațiile lui N. Dabija, ”mișcarea de renaștere națională a adus la trezirea conștiinței naționale, la desfășurarea activităților culturale în societate”. Ulterior, la 27 august 1991, Republica Moldova se declară țară independentă, eveniment istoric precedat de un mare număr de mitinguri, marșuri de protest, greve, revendicările protestatarilor vizând recunoașterea oficială a identității lingvistice române, revenirea la alfabetul latin, decretarea limbii române în calitate de limbă de stat.

Odată cu adoptarea Constituției Republicii Moldova, în procesul de democratizare a culturii a început o nouă etapă. În conformitate cu Constituția, cetățenilor li se acorda dreptul la creație (art. 33). Cităm: „(1) Libertatea creației artistice și

științifice este garantată. Creația nu este supusă cenzurii. (2) Dreptul cetățenilor la proprietatea intelectuală, interesele lor materiale și morale ce apar în legătură cu diverse genuri de creație intelectuală sunt apărute de lege. (3) Statul contribuie la păstrarea, dezvoltarea și propagarea realizărilor culturii și științei naționale și mondiale”.

Au urmat mai multe evenimente de importanță majoră pentru viitorul european al țării, și anume: admiterea Republicii Moldova în Consiliul Europei (1995), intrarea în vigoare a Acordului de Parteneriat și Cooperare cu UE (1998), oferirea statutului de membru cu drepturi depline al Organizației Mondiale a Comerțului (2001), aderarea la Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est (2001), semnarea a zeci de tratate și convenții interguvernamentale în domeniul politicii, economiei și culturii.

Noile politici culturale ale Republicii Moldova au fost axate pe principiile și obiectivele internaționale, adoptate la Conferința Interguvernamentală privind *Politicile culturale pentru dezvoltare de la Stockholm* (1998). Cităm:

- ✓ politica culturală trebuie considerată ca o componentă-cheie a strategiei de dezvoltare;
- ✓ politicile culturale trebuie să promoveze creativitatea și participarea la viața culturală;
- ✓ politicile culturale trebuie să întărească măsurile pentru prezervarea patrimoniului cultural și să promoveze industriile culturale;

- ✓ politicile culturale trebuie să promoveze diversitatea culturală și lingvistică în societatea informațională;
- ✓ politicile culturale trebuie să asigure creșterea resurselor umane și financiare pentru dezvoltarea culturii.

Fiind respectate principiile și obiectivele internaționale ale politicii culturale, în 1999 a fost adoptată “Legea culturii”, act care face referință la majoritatea domeniilor de activitate culturală a populației, reglementând dezvoltarea întregului proces cultural.

Organul central de specialitate al administrației publice, care urma să promoveze politica statului în domeniul culturii, artelor, editării, poligrafiei, comerțului cu carte și a bibliotecilor continua să fie Ministerul Culturii, înființat la 27 mai 1953, prin Hotărârea nr. 460 din 27 mai 1953 a Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești “Cu privire la confirmarea structurii și statelor de personal a aparatului Ministerului Culturii al RSS Moldovenești”, în corespundere cu Hotărârea Sovietului Miniștrilor al Uniunii RSS nr.1011 din 11 aprilie 1953. După dezmembrarea URSS, ministerul a activat sub diferite denumiri, atribuindu-i-se și noi competențe: Ministerul Culturii și Cultelor al Republicii Moldova (1990-1994), Ministerul Culturii și Turismului (2005-2009), Ministerul Culturii (2009 - până în prezent). În activitatea sa, Ministerul se conduce de Constituție, legile și hotărârile Parlamentului, decretele Președintelui Republicii Moldova, ordonanțele, hotărârile și dispozițiile Guvernului, tratatele internaționale din domeniu la care Republica Moldova este parte.

Un rol important în evoluția întregului proces cultural l-au deținut uniunile profesionale, printre care se înscriu: Uniunea Scriitorilor, Uniunea Teatrală, Uniunea Muzicienilor, Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor, Uniunea Cineaștilor, Uniunea Jurnaliștilor, Uniunea Artiștilor Plastici, Uniunea Meșterilor Populari, Uniunea Arhitecților, Uniunea Designerilor.

Un rol decisiv în diversificarea vieții culturale a Republicii Moldova a revinit organizațiilor culturale internaționale, în șirul cărora se enumeră: Alianța Franceză din Moldova, Uniunea Latină, Armata salvării, misiunea creștină de binefacere, Comisia națională a Republicii Moldova pentru UNESCO, Fundația EURASIA, reprezentantă în Moldova, Fundația SOROS – Moldova, Reprezentanța permanentă a agenției evreiești SOHNUT în Moldova, Armata Salvării, Misiunea Creștină de binefacere, UNICEF - Fondul Națiunilor Unite pentru Copii.

2. Cadrul legal de reglementare a culturii

În conformitate cu paragraful 1, articolul 32 al Constituției, în Republica Moldova ”oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil”.

Cadrul cultural și totalitatea domeniilor de activitate culturală în Republica Moldova sunt relevate, în special, în *Legea*

culturii, adoptată în 1999 (modificată prin LP154-XVI din 21.07.05, MO126-128/23.09.05), constituită din șapte capitole, care fac referință la majoritatea domeniilor de activitate culturală a populației, reglementând dezvoltarea întregului proces cultural. Noțiunea de cultură este definită aici drept ”totalitatea modelelor de gândire, simțire și acțiune din sferele materială și spirituală”. Prin această lege, întreg cadrul cultural și totalitatea domeniilor de activitate culturală au primit o bază legislativă. Statul a asigurat și a protejat dreptul constituțional al cetățenilor Republicii Moldova la activitatea lor culturală, a stabilit principiile de bază ale politicii culturale a statului și a normelor juridice, în baza cărora este asigurată dezvoltarea liberă a culturii [Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 83-86, p.13].

Legea culturii a definit noțiunile principale ale politicii culturale (art. 2), domeniile de aplicare a acesteia (art.3), a determinat obligațiile statului, drepturile și libertățile oamenilor în domeniul culturii (cap. II-III). Statul s-a obligat să stabilească prioritățile activității culturale și să asigure cadrul juridic al acesteia. Totodată, s-a specificat că statul protejează drepturile oamenilor de creație la proprietatea intelectuală, interesele lor patrimoniale și nepatrimoniale legate de activitatea de creație, s-a angajat să asigure accesul liber la activitatea culturală, la valori și bunuri culturale [Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.83-86, p.13-14].

Legea a specificat că activitatea culturală constituie un drept inalienabil al fiecărui om, cetățean de rând, indiferent de apartenența națională și originea socială, de limbă, sex, convingeri politice, religioase și de altă natură. Drepturile omului în domeniul activității culturale au fost declarate ”prioritare” și nu puteau fi limitate de către stat sau organismele statale. Prin această lege oamenii au primit drepturile la activitatea de creație, la identitate culturală, proprietate intelectuală, dreptul la crearea organizațiilor de cultură și activitate culturală în străinătate și de a-și exporta valorile și bunurile culturale, elaborate de ei [Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.83-86, p.14; AOSPRM, F.51, inv.73, d.161, f.6].

De asemenea s-au prevăzut măsuri pentru apărarea patrimoniului cultural național (art.17), pentru reglementarea relațiilor dintre stat și oamenii de creație (art.18), a fost legalizat modul juridic de creare, de reorganizare și de lichidare a organizațiilor de cultură etc.

Diversele domenii de activitate culturală sunt reglementate de următoarele acte normative:

- ✓ Legea cu privire la biblioteci (nr. 286-XIII din 16.11.1994);
- ✓ Legea privind drepturile de autor și drepturile conexe (nr. 293-XIII din 23.11.1994);
- ✓ Legea cu privire la activitatea editorială (nr. 939-IV din 20.04.2000);

- ✓ Codul audiovizualului al Republicii Moldova (nr. 260-XVI din 27.07.2000);
- ✓ Legea cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice (nr. 1421 din 31.10.2002);
- ✓ Legea muzeelor (nr. 1596-XV din 27.12.2002);
- ✓ Legea cu privire la filantropie și sponsorizare (2002);
- ✓ Legea privind meșteșugurile artistice populare (nr.135-XV din 20.03.2003);
- ✓ Lege cu privire la declararea complexului „Combinatul de Vinuri „Cricova” - S.A.” drept obiect al patrimoniului cultural-național al Republicii Moldova (322/18.07.2003);
- ✓ Lege cu privire la acordarea statutului de obiectiv al patrimoniului cultural-național al Republicii Moldova bunurilor Întreprinderii de Stat „Combinatul de Vinuri de Calitate Mileștii Mici” (199/28.07.2005);
- ✓ Lege pentru ratificarea Convenției privind salvagardarea patrimoniului cultural imaterial (12/10.02.2006);
- ✓ Lege pentru ratificarea Convenției privind protecția și promovarea diversității de expresii culturale (258/27.07.2006);
- ✓ Lege privind ratificarea Convenției asupra măsurilor ce urmează a fi luate pentru interzicerea și împiedicarea operațiunilor ilicite de import, export și transfer de proprietate al bunurilor culturale (141/21.06.2007);

- ✓ Lege pentru ratificarea Convenției-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate (198/26.09.2008);
- ✓ Lege privind constituirea Rezervației cultural-naturale “Orheiul Vechi” (251/04.12.2008);
- ✓ Legea cu privire la patrimoniul arheologic (din 17 septembrie 2010);
- ✓ Legea monumentelor de for public (din 30 septembrie 2011);
- ✓ Legea privind protejarea patrimoniului cultural național mobil (din 27.12.2011);
- ✓ Legea pentru ratificarea Convenției Europene privind coproducția cinematografică (din 26.04.2011);
- ✓ Legea privind protejarea patrimoniul cultural național imaterial (din 29.03.2012);
- ✓ Proiectul Legii Culturii nr. 413 din 27.05.99 (Hotărârea Guvernului nr.848 din 09.11.12).

Pe plan mondial, Republica Moldova a semnat și a ratificat mai multe tratate și convenții culturale internaționale:

- *în cadrul Organizației Națiunilor Unite (ONU):*
- ✓ Constituția Organizației Națiunilor Unite pentru educație, știință și cultură, adoptată la Londra, la 16 noiembrie 1945 (în vigoare pentru Republica Moldova din 27 mai 1992).

- ✓ Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat împreună cu Protocolul I la Convenție, adoptată la 14 mai 1954, la Haga (în vigoare pentru Republica Moldova din 9 martie 2000).
- ✓ Convenția privind protecția patrimoniului mondial cultural și natural, adoptată la 16 noiembrie 1972, la Paris (în vigoare pentru Republica Moldova din 23 decembrie 2002).
- ✓ Convenția privind salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, adoptată la Paris, la 10.02.2003 (în vigoare pentru Republica Moldova din 24 martie 2006).
- ✓ Convenția privind protecția și promovarea diversității de expresii culturale, adoptată la Paris, la 20 octombrie 2005 (în vigoare pentru Republica Moldova din 5 octombrie 2006).
- ✓ Convenția asupra măsurilor ce urmează a fi luate pentru interzicerea și împiedicarea operațiunilor ilicite de import, export și transfer de proprietate al bunurilor culturale, adoptată la 14 noiembrie 1970, la Paris (în vigoare pentru Republica Moldova din 14 decembrie 2007).

- *în cadrul Consiliului Europei:*

- ✓ Convenția culturală europeană, adoptată la 18 decembrie 1954, la Paris (în vigoare pentru Republica Moldova din 24 mai 1994).

- ✓ Convenția pentru conservarea patrimoniului arhitectural al Europei, adoptată la Grenada, la 3 octombrie 1995 (în vigoare din 1 aprilie 2002).
- ✓ Convenția europeană pentru protecția patrimoniului arheologic (revizuită), adoptată la Valetta, 16 ianuarie 1992 (în vigoare pentru Republica Moldova - 22.06.2020).
- ✓ Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea socială a patrimoniului cultural pentru societate, adoptată la Faro, la 27 octombrie 2005 (Legea de ratificare nr.198-XVI din 26.09.2008).
- ✓ Convenția europeană privind coproducția cinematografică, adoptată la 2 octombrie 1992, semnată de Republica Moldova la 11 ianuarie 2008.
- ✓ Convenția peisajului european, adoptată la Florența, la 20.10.2000 (în vigoare pentru Republica Moldova din 1 martie 2004) [în: mc.gov.md/file/List-tratat.doc].

- *în cadrul Uniunii Latine (UL):*

- ✓ Convenția cu privire la crearea Uniunii Latine, adoptată la 15 mai 1992, la Madrid (în vigoare pentru Republica Moldova din 7 septembrie 1992).
- ✓ Acord între Guvernul Republicii Moldova și Uniunea Latină privind stabilirea la Chișinău a unui Birou, privilegiile și imunitățile sale pe teritoriul moldovenesc,

adoptat la 30 noiembrie 1999, la Paris (în vigoare pentru Republica Moldova din 16 iulie 2001).

Republica Moldova a ratificat toate convențiile UNESCO privind cultura. Pentru implementarea și monitorizarea *Convenției UNESCO pentru protecția și promovarea diversității expresiei culturale* sunt responsabili: Comisia Națională pentru UNESCO, Ministerul Culturii, Ministerul Educației și Departamentul Relații Interetnice și alte câteva dintre cele mai importante centre și asociații pentru Drepturile Omului și pentru problemele minorităților.

Principalele instrumente de cooperare internațională sunt acordurile bilaterale și cele multilaterale, programele de colaborare culturală cu diverse țări. Acordurile bilaterale cu țările membre ale UE în domeniul culturii, în vigoare pentru Republica Moldova, sunt:

- ✓ Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Bulgaria cu privire la colaborarea în domeniul învățământului, științei și culturii, semnat la Sofia (17.05.1993).
- ✓ Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Estonia privind colaborarea culturală, semnat la Tallin, la 3 aprilie 1996.

- ✓ Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Elene cu privire la cooperarea în domeniile culturii, educației și științei, semnat la Atena, la 12 iunie 2007.
- ✓ Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Federale Germania cu privire la cooperarea culturală, semnat la 11 octombrie 1995.
- ✓ Protocolul reuniunii a doua a Comisiei mixte moldo-germane pentru cooperarea culturală, semnat la Bonn, la 04.11.98.
- ✓ Acordul de colaborare culturală, științifică și tehnologică între Republica Moldova și Republica Italiană, semnat la Roma, la 19 septembrie 1997.
- ✓ Acordul de colaborare între Ministerul Culturii și Cultelor al Republicii Moldova și Ministerul Culturii și învățământului al Republicii Lituania, semnat la Nice, la 13 martie 1991.
- ✓ Acordul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Polone privind colaborarea culturală și științifică, semnat la Chișinău, la 10 decembrie 1997.
- ✓ Acordul privind colaborarea în domeniul științei, învățământului și culturii între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României, încheiat la Chișinău, la 19 mai 1992.

- ✓ Convenția dintre Ministerul Culturii și Cultelor din Republica Moldova și Ministerul Culturii din România, încheiată la 19 mai 1992, la Chișinău.
- ✓ Acordul privind colaborarea culturală dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Ungare, semnat la Budapesta, la 19 aprilie 1995.

Întru promovarea politicilor publice în Republica Moldova au fost elaborate și realizate următoarele programe:

- ✓ Programul de Stat pentru dezvoltarea culturii pe anii 1993-2000 și asigurarea protecției sociale a oamenilor de cultură (HG nr. 343 din 03.06.1993);
- ✓ Programul de Stat "Dezvoltarea și ocrotirea culturii și artei în Republica Moldova pentru anii 1997-1998" (HG nr. 672 din 18.07.97);
- ✓ Programul sectorial de dezvoltare a bibliotecilor în Republica Moldova (1997-2000);
- ✓ Programul Național „Satul Moldovenesc” (2005-2015);
- ✓ Programul Național de informatizare a sferei culturii pentru anii 2012-2020 (Hotărârea Guvernului nr.478 din 04.04.2012).

În prezent, Ministerul Culturii s-a axat pe realizarea obiectivelor prioritare ale Programului de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare 2011-2015”, în șirul cărora se înscriu:

- ✓ dezvoltarea artei contemporane ca mijloc de promovare și afirmarea culturii naționale, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional;
- ✓ restabilirea activității și infrastructurii culturale, în special, în zonele rurale;
- ✓ finanțarea activităților culturale în conformitate cu prioritățile stabilite și pe bază de proiecte;
- ✓ promovarea culturii ca factor primordial al păstrării și dezvoltării identității naționale;
- ✓ promovarea valorilor culturale naționale ca parte componentă a patrimoniului cultural european.

La sfârșitul anului 2012, Ministerul Culturii a demarat dezbaterea publică pe marginea proiectului ”Strategii de dezvoltare a culturii pentru perioada 2013-2020”, scopul căruia constă în asigurarea unui mediu cultural durabil în Republica Moldova prin crearea unui sistem modern de conservare și punere în valoare a patrimoniului cultural, promovarea creativității artistice contemporane și a industriilor culturale, a diversității culturale și dialogului, modernizarea instituțiilor de cultură și a managementului cultural, instituirea sistemului transparent și participativ de administrare și monitorizare a procesului cultural. La elaborarea Strategiei s-a ținut cont de concluziile și recomandările conținute în studiile elaborate anterior și proiectele derulate cu sprijinul donatorilor: „Viziuni de viitor: politica culturală a Moldovei de la schimbări la viabilitate” (Fundația

Soros-Moldova și Fundația culturală europeană, 2011), „Învățământul artistic în Republica Moldova: dezvoltarea potențialului creativ pentru secolul XXI: Raport analitic” (Ministerul Culturii și Comisia Națională UNESCO), „Analytical base-line report on the culture sector and cultural policy of the Republic of Moldova: Studies and Diagnostics on Cultural Policies of the Eastern Partnership Countries (Regional Monitoring and Capacity Building Unit of the Eastern Partnership Culture Programme, 2012), „Raportul Misiunii de experți a Consiliului Europei în Republica Moldova. Evaluarea situației patrimoniului cultural, Chișinău, 5-7 Iunie 2012” (Programul de cooperare tehnică și consultanță legată de conservarea integrată a patrimoniului cultural).

3. Viața culturală a Republicii Moldova: realități și perspective

În prezent, viața culturală a Republicii Moldova este marcată de activitatea literară, teatrală, muzicală, artele plastice, arhitectura, cinematografia, radio/televiziunea, arta fotografică, ciroul, arta populară, arhivele și bibliotecile, editarea de cărți, cercetarea științifică, turismul cultural și altele.

Pe parcursul anului 2012, Ministerul Culturii a organizat o serie de acțiuni culturale de amploare pentru publicul larg. Menționăm doar cele mai relevante. În perioada 1-10 martie s-a desfășurat cea de-a 46-a ediție a Festivalul Internațional de

Muzică „Mărțișor 2012”. În premieră absolută, Teatrul Național de Operă și Balet a susținut un spectacol excepțional la Tiraspol (2 martie). În luna februarie s-au desfășurat acțiunile culturale, consacrate comemorării a 77 de ani de la nașterea poetului Grigore Vieru, organizate de către Ministerul Culturii, în colaborare cu Uniunea Scriitorilor. De asemenea, în primul semestru, au fost celebrate mai multe aniversări ale oamenilor de cultură, printre care menționăm: Eugen Doga – 75 ani (sărbătorit la inaugurarea Festivalului „Mărțișor – 2012”), Ion Dascăl – 60 ani, Veronica Garștea – 85 de ani, Mihai Dolgan – 70 de ani (concert în memoriam), Igor Crețu – 90 de ani. Au fost organizate manifestări prilejuite de marcarea sărbătorilor de iarnă, „Eminesciana – 2012”, manifestări culturale, dedicate anului Doina și Ion Aldea-Teodorovici. La 26 martie, în incinta Teatrului Național „Mihai Eminescu” a fost organizată Gala premiilor UNITEM-2012, în cadrul căreia au fost înmânate premiile Uniunii Teatrale pentru cele mai frumoase realizări în domeniu, având ca scop promovarea și stimularea oamenilor de creație. Un eveniment inedit l-a constituit inaugurarea Cvartetului cu coarde al Sălii cu Orgă, care și-a reînceput activitatea după 25 de ani. La Teatrul „Alexei Mateevici” a fost inaugurată, după reconstrucție și renovare, sala de spectacole. În perioada 2–7 aprilie a avut loc cea de-a II-a ediție a Festivalului Internațional al Școlilor de Teatru și Film „ClassFest”, unica acțiune artistică internațională, organizată pentru studenții și tinerii din Republica

Moldova. Un eveniment cu rezonanță artistică în mediul cultural autohton l-a constituit Festivalul Internațional al Artelor Scenice BITEI -2012, ediția a X-a, care a adunat la Chișinău, în perioada 25 mai – 3 iunie, sub genericul „Teatrele se întâlnesc la Chișinău”, 15 companii teatrale renumite din întreaga lume. În premieră, la Chișinău, a avut loc Forumul Tinerilor Creatori de Teatru. În perioada de referință a avut loc Concursul Internațional al Tinerilor Interpreți „Eugen Coca” (21-26 iunie), care a ajuns la cea de-a XVIII-a ediție. Ministerul Culturii, în colaborare cu Muzeul Literaturii Române din or. Iași, România, a inaugurat la 7 mai expoziția documentară „Mihai Eminescu”. Întru consolidarea cadrului normativ existent și în scopul promovării mai eficiente a politicii de stat în domeniul cultural-artistic, a fost elaborat proiectul Hotărârii de Guvern „Cu privire la conferirea numelui ”Nicolae Sulac” Palatului Național” (HG nr. 318 din 23.05.2012) și a Hotărârii de Guvern ”Cu privire la conferirea numelui ”Maria Bieșu” Teatrului Național de Operă și Balet” (HG nr. 308 din 21.05.2012) ș.a.

Prin decizia Parlamentului Republicii Moldova din aprilie 2012, 15 ianuarie (data când s-a născut poetul Mihai Eminescu) a fost declarată Ziua Națională a Culturii. Respectiv, pe 15 ianuarie 2013 a fost sărbătorită, pentru prima dată, Ziua Națională a Culturii, întrunind un șir de activități artistice:

- depuneri de flori la bustul lui Mihai Eminescu de pe Aleea Clasicilor din Grădina Publică „Ștefan cel Mare”;

- o reuniune dedicată lansării Anului Spiridon Vangheli (în incinta Bibliotecii Naționale pentru Copii „Ion Creangă”);
- inaugurarea Muzeului Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu” la Uniunea Scriitorilor;
- organizarea unei expoziții de artă contemporană la Muzeul Național de Artă;
- deschiderea solemnă a săptămânii filmului moldovenesc artistic și prezentarea filmului „Luceafărul”;
- concertul festiv, organizat la Palatul Național „Nicolae Sulac”.

Au fost create mai multe registre, cum ar fi www.monument.md, www.cultura.md, care își au aportul său major la promovarea valorilor culturale ale statului. În parte, site-ul www.monument.md sistematizează informația asupra monumentelor de arhitectură, situate în zona istorică a mun. Chișinău. Materialul studiat în anii 2003–2006 este stocat într-o bază de date, destinată publicului larg și specialiștilor în domeniu. Lucrarea conține fotografii, studii grafice, date istorice a 977 de obiective incluse în ”Registrul monumentelor de importanță națională și municipală”, aprobat de Primăria mun. Chișinău, în ianuarie 1995.

Prin urmare, în perspectivă diacronică, viața culturală a Republicii Moldova a cunoscut atât perioade de stagnare, cât și perioade de progres. În prezent, semnalăm anumite schimbări

calitative. Credem că viitorul va fi unul bogat în evenimente și productiv pentru societate.

Întrebări de control

1. Numiți principalele evenimente, care au marcat evoluția politicii culturale a Republicii Moldova.
2. Ce tratate și convenții culturale internaționale a semnat și ratificat Republica Moldova?
3. Descrieți Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare”, pe perioada 2009–2013.
4. Care este rolul organizațiilor culturale internaționale reprezentative în Republica Moldova?
5. Ce avantaje /dezavantaje pe plan cultural, lingvistic ar avea Republica Moldova în cazul integrării în UE?

Referințe bibliografice

1. Cojocaru N. Renașterea națională, suveranitatea și independența în corelația lor. În: Revistă de filozofie și drept, A.Ș.M., 1996, nr. 2–3, p. 23–27.
2. Cultura în 2005. Ediție a Biroului Național de Statistică. În: <http://www.statistica.md>
3. Frunțaș I. Influența internațională asupra procesului de democratizare în Republica Moldova. În: Politica externă

- a Republicii Moldova. Coordonator: V. Moșneaga. Chișinău, 1998.
4. Grosu V. Moldova. În: <http://www.culturalpolicies.net>
 5. Mundy Simon. Politica culturală: ghid succint. Chișinău: Consiliul pentru cooperare culturală, 2000. 96 p.
 6. Politica culturală în Republica Moldova. Ediție a Ministerului Culturii. Chișinău, 2002.
 7. Programul de Stat „Dezvoltarea și ocrotirea culturii și artei în Republica Moldova în anii 1997–2000”.
 8. Raport privind activitatea Ministerului Culturii în semestru I al anului 2012. În: <http://www.mc.gov.md>.
 9. Răceanu C. Politicile culturale locale ca stimulent al schimbării. Chișinău: Editura Arc, 2011. 620 p.
 10. Proiectul „Strategia de dezvoltare a culturii Republicii Moldova: 2013–2020”. Chișinău, 2012. 103 p.
 11. Viziuni de viitor. Politica culturală a Republicii Moldova. De la schimbări la viabilitate, responsabil de ediție Victoria Tcacenco. Chișinău: Editura Arc, 2009. 160 p.
 12. <http://www.fondulculturii.wordpress.com>
 13. <http://www.mc.gov.md/md/coopbil>
 14. <http://www.bri.gov.md>
 15. <http://infoeuropa.md>

Tema X. Integrarea Republicii Moldova în viața culturală europeană

1. Cooperarea culturală a Republicii Moldova cu UE
2. Programe culturale europene comune

1. Cooperarea culturală a Republicii Moldova cu UE

Direcția Relații Externe și Integrare Europeană a Ministerului Culturii este responsabilă de colaborarea culturală internațională a Republicii Moldova, orientându-se spre colaborarea bilaterală, multilaterală și promovarea imaginii țării.

În contextul colaborării culturale bilaterale a Republicii Moldova cu țările Uniunii Europene, o atenție deosebită se acordă relațiilor culturale stabilite cu România. Drept dovadă ne poate servi inaugurarea, la 29 septembrie 2010, a Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu”, care și-a propus drept scop edificarea unor punți spirituale noi între cele două maluri ale Prutului, dar și regăsirea și consolidarea comunității de limbă, cultură și tradiții. Pentru această instituție anii 2012–2013 au fost bogați în evenimente:

- ✓ a fost lansat primul program de burse de cercetare (Bursele „Alexandru S. Sturza”);
- ✓ în colaborare cu Uniunea Meșterilor Populari din Republica Moldova și Primăria Municipiului Chișinău, a fost susținută prima Școală de creative *Writing*, care se

desfășoară anual la Orheiul Vechi, în perioada 20 – 26 iulie;

- ✓ a fost organizată, pe 14 octombrie, de hramul orașului, o inedită *Expoziție de covoare basarabene*;
- ✓ a fost coordonată cea de-a doua ediție a *Festivalului Internațional de film de animație* de la Chișinău (1–4 noiembrie);
- ✓ la 15 ianuarie 2013, în colaborare cu Ambasada României în Republica Moldova, a organizat conferința „Medieval și Modern în Cultura Română”;
- ✓ la 25 ianuarie 2013, în colaborare cu Consulatul General al României la Cahul și Consiliul raional Leova, a inaugurat Expoziția „Basarabia 1812–1947. Oameni, locuri, frontiere”;
- ✓ la 1 aprilie 2013 a fost organizată, în incinta AȘM, o întâlnire cu domnii Andrei Marga, președintele Institutului Cultural Român, Valeriu Matei și Nichita Danilov, director și director-adjunct ai Institutului Cultural Român ”Mihai Eminescu”, prilejuită de începerea activității noii conduceri a ICR ”Mihai Eminescu” din Chișinău.

Alte evenimente culturale, organizate în comun de cele două state sunt: *Zilele Literaturii Române la Chișinău* (anual, mai), Festivalul *Zilele Basarabiei pe ambele maluri ale Prutului* (anual, 24–29 martie), Conferința Internațională *Istorie, Cultură*

și *Civilizație în Europa de Sud-Est* (anual, 14–16 aprilie), Festivalul Internațional al Școlilor de Teatru *Class Fest* (anual, pe 4 – 9 aprilie) etc., Proiectul *Chisinau Youth Orchestra* (anual, la 25–31 iulie), conceput sub forma unui schimb artistic între tinerii instrumentiști din România și Republica Moldova în cadrul unei orchestre simfonice.

Relațiile culturale dintre *Republica Moldova* și *Franța* se datorează, în mare parte, *Programului-cadru de cooperare și acțiune culturală franco-moldavă*, semnat la Chișinău, în iulie 2000. În baza acestuia, Alianța Franceză din Moldova a fost desemnată operator de cooperare culturală și lingvistică al Ambasadei Franței în Moldova. Pe plan istoric, la baza colaborării culturale dintre Republica Moldova și Franța stau: crearea Alianței Franceze din Moldova în 1992, Tratatul de prietenie, de înțelegere și cooperare (29 ianuarie 1993), Acordul de cooperare culturală, științifică și tehnică (24 noiembrie 1994), Convenția despre crearea claselor bilingve în Republica Moldova (4 septembrie 1998), Programul-cadru de cooperare și acțiune culturală franco-moldavă (iulie 2000), Crearea Organizației Internaționale a Francofoniei (ianuarie 2006), Ziua Internațională a Francofoniei (20 martie).

În prezent, Alianța Franceză susține șapte centre de resurse și informare despre Franța contemporană în localitățile Bălți, Bobeica, Cahul, Tiraspol, Nisporeni, Călărași și Ungheni. Drept

rezultat al colaborării bilaterale, unele instituții culturale din Moldova introduc experiența orașelor Paris, Strasbourg ș.a., asigurând participarea doritorilor la „Nuit des Musées”, în cadrul cărora se încurajează tinerii de a vizita, fără plata de intrare, muzeele. Într-o sâmbătă din luna mai unele muzee din Chișinău, la fel ca și celelalte peste 2000 muzee din 39 de țări, își deschid pentru o noapte larg ușile, începând cu apusul soarelui și până la o oră matinală, devenind scene pentru spectacole, teatre, lectură și de cântec. Liantul dintre toate Alianțele din lume constituie Jurnalul internațional al Fundației Alianța Franceză «Le Fil d’Alliances» care, în octombrie 2012, a consacrat prima pagină a buletinului său informativ celebrării celor 20 de ani ai Alianței Franceze din Moldova, precum și inaugurării noului Spațiu Médias Tech. O cunoaștere reciprocă mai bună a cetățenilor Moldovei și Franței este posibilă datorită televiziunii *TV5 Monde* și a radioului *Radio France International*.

Anul 2012, dar și începutul lui 2013, au fost bogăți în evenimente. Vom nominaliza doar cele mai relevante:

- ✓ organizarea a două evenimente majore: Colocviul internațional dedicat ”Problemelor de lingvistică generală și romanică” In Memoriam Grigore Cincilei și Colocviul național consacrat profesorului Anatol Lența ”Maitre du verbe français et chanteur de la francophonie moldave” (decembrie);

- ✓ deschiderea propriului său cartier parizian, cu numeroase butikuri și restaurante în centrul comercial MallDova (21 decembrie), fiind oferite cursuri gratuite de inițiere în limba franceză;
- ✓ prezentarea unui spectacol de excepție cu Nelly Cozaru: ”Edith Piaf : femeia care a iubit” (18 ianuarie 2013);
- ✓ proiectarea, în incinta cinematograful Odeon, a filmului ”Europa Europa” (27 ianuarie);
- ✓ derularea a celei de-a treia ediții a concursului de fotografie, lansat inițial în 2010 (30 ianuarie);
- ✓ organizarea salonului EduFly cu tematica ”Oportunități de dezvoltare pentru elevi” (24 ianuarie);
- ✓ coordonarea Festivalului de Film Francez Online, care este la cea de-a treia ediție (17 ianuarie –17 februarie) ș.a.

În conformitate cu direcțiile prioritare, reflectate în Concepția politicii externe a *Republicii Moldova, Italia* se plasează printre țările cu care Moldova dorește să dezvolte relații avantajoase de cooperare, caracterul acestora fiind determinat atât de ponderea Italiei în comunitatea internațională, cât și de comunitatea de origine latină, afinitățile de cultură și limbă, prezența numeroasă a cetățenilor moldoveni pe teritoriul acestei țări. În prezent, pe teritoriul Italiei sunt înregistrate mai multe asociații culturale ale moldovenilor, cum ar fi Asociația culturală italo-moldavă “Steaua Moldovei”, Asociația culturală „Immigrati

Italia-Moldova”, Asociația culturală „Moldova”, Asociația socio-culturală „Mihai Eminescu”, Institutul de cooperare și dezvoltare „Italia-Moldova”, Asociația de promovare culturală „Dacia”, Asociația “Gazeta Basarabiei”, Asociația de promovare socio-culturală “Doina”, Institutul Economic și Cultural Italo-Moldav, Asociația socio-culturală „Speranza-Onlus”, Asociația culturală italo-moldavă ”Plai”, Asociația culturală moldavă “Basarabia”, Asociația moldo-italiană pentru colaborare și integrare „A.M.I.C.I.” ș.a. Merită atenție faptul că la 25 mai 2010, Mihai Ghimpu a fost desemnat membru de onoare al Academiei Europene pentru Relații Economice și Culturale de la Roma.

Referindu-ne la colaborarea culturală a Italiei cu Republica Moldova pentru anul 2012, consemnăm organizarea mai multor evenimente culturale, în șirul cărora se înscriu: concursul de poezie „In memoriam Grigore Vieru și Mihai Eminescu” (Torino, 17.01.12), sărbătorirea „Mărțișorului 2012”, inaugurarea ”Săptămânii culturii moldovenești” la Teatrul Marrucino din or. Chieti (1 iunie), desfășurarea proiectului „Arta și cultura Europei de Est” (2 iunie), organizarea sărbătorii naționale ”Limba noastră” în or. Roma (9 septembrie), coordonarea manifestației „Moș Crăciun...există!” pentru copiii moldovenilor din Italia (23 decembrie 2012, or. Roma) ș.a.

Ca și în cazul României, Franței și Italiei, relațiile culturale ale *Republicii Moldova* cu *Germania* se caracterizează printr-o

dezvoltare stabilă. În scopul promovării valorilor culturale și spirituale, în Germania activează Societatea culturală *Moldova*. În septembrie 2004 a fost fondată *Societatea moldovenilor din Germania*, care reunește membrii diasporei moldovenești din RFG. Un rol activ îl joacă și *Uniunea nemților basarabeni*, reprezentanții căreia (etnicii germani de origine basarabească, care au revenit în Germania în anii 1939-1940) vizitează frecvent țara noastră, acordând un ajutor însemnat, în special, localităților de unde provin. Contactele bilaterale în domeniul științei și învățământului sunt promovate în conformitate cu Protocolul din anul 1998, care favorizează colaborarea directă între Serviciul German pentru Schimbul Academic (DAAD) și Ministerul Învățământului al Republicii Moldova, precum și între Conferința rectorilor instituțiilor de învățământ superior (HRK) și Consiliul rectorilor din Republica Moldova. Germania acordă un sprijin consistent și prin oferirea burselor de studii și cercetări științifice studenților, savanților și funcționarilor moldoveni. O importantă realizare în domeniu o constituie inaugurarea la 1 martie 2006, a *Institutului cultural Moldova*, cu sediul la Leipzig. Scopul acestei instituții, unice în spațiul german și european, este promovarea dialogului și contactelor cu instituțiile din Republica Moldova, susținerea cercetărilor științifice, organizarea conferințelor științifice și realizarea diferitor proiecte în domeniile științific și cultural.

La 27 martie 1992, *Republica Moldova* a stabilit relații diplomatice cu *Grecia*. Pe 12 iunie 2007 a fost semnat *Acordul privind cooperarea în sfera culturii, educației și științei*, oferind un nou impuls relațiilor bilaterale în domeniile respective [<http://www.grecia.mfa.md>]. La 27 august 2011, în contextul aniversării a 20 de ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova, Ambasada Republicii Moldova în Republica Elenă a adus sărbătoarea moldovenilor și în Grecia, printr-o serie de evenimente cu caracter economic și social, cultural, artistic și de diplomatie publică. Proiectul „Moldova-Grecia: ne-am cunoscut și afirmat în libertate” a adus un omagiu țării și cetățenilor ei, în cadrul căruia s-a făcut bilanțul realizărilor, analiza obstacolelor întâlnite și, în același timp, au fost trasate obiective și scopuri printr-o privire optimistă spre viitorul integrat în familia Uniunii Europene.

Pe plan european, cooperarea culturală bilaterală este promovată și prin intermediul organizațiilor etnoculturale, în șirul cărora se înscriu: Comunitatea moldovenilor din Austria, Asociația „EuroMoldova” (Republica Cehă), Asociația culturală a moldovenilor din Estonia „Luceafărul” (Republica Estonia), Asociația moldovenilor din Franța, Asociația „Moldovenii din lume” (Republica Italiană), Asociația moldovenilor „Assomoldave” (Republica Italiană), Asociația moldo-italiană pentru colaborare și integrare „A.M.I.C.I” (Republica Italiană),

Asociația de integrare socio-culturală “Cetățenii moldoveni din Italia ”, Asociația socio-culturală a moldovenilor „Codru.eu” (Republica Italiană), Asociația de promovare socio-culturală „Doina” (Republica Italiană), Asociația Moldova di Trento (Republica Italiană), Asociația Comunității unite a moldovenilor ACUM (Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord), Organizația de caritate „Moldova Vision”: Comunitatea Basarabenilor din Irlanda, Centrul cultural-moldav (Republica Portugheză), Asociația Grupul de inițiativă basarabească din Cluj-Napoca (România), Liga studenților basarabeni din România.

Cu sprijinul oferit de ambasadele acreditate la Chișinău, anual sunt organizate în capitală Festivalul filmului ceh (ianuarie), Festivalul filmului francofon (martie), Săptămâna filmului român (martie/octombrie), Festivalul filmului american (mai), Festivalul filmului polonez (septembrie/noiembrie) etc. Zilele Europene ale Patrimoniului în Republica Moldova au fost la cea de-a XIII-a ediție în perioada 17 septembrie – 20 octombrie 2012. Au fost organizate conferințe și simpozioane științifice, expoziții de artă, iar la unele muzee s-au desfășurat „Zilele ușilor deschise”. La Muzeul Național de Artă al Moldovei a fost prezentat un proiect de restaurare a Bisericii ortodoxe „Adormirea Maicii Domnului” din orașul Căușeni.

2. Programe culturale europene comune

În acest paragraf vom efectua o prezentare succintă a programelor culturale europene comune.

Republica Moldova face parte din categoria țărilor terțe, participante la programul *Cultura*, finanțat de Uniunea Europeană și gestionat de Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură și de Comisia Europeană, Direcția Generală pentru Educație și Cultură. Durata acestui program este de șapte ani (2007-2013), fiind o reluare a Programului „Cultura 2000”, finisat în 2006. În colaborare cu Ministerul Culturii al Republicii Italiene, Republica Moldova a aderat la proiectul „Tradițiile și obiceiurile unor popoare asemănătoare”.

Republica Moldova, sub egida Consiliului Europei și a Comisiei Europene, realizează Proiectul-Pilot ”Reabilitarea patrimoniului cultural în orașele istorice” (PP2). Acesta presupune oferirea de asistență autorităților naționale, regionale și locale în implementarea unui Plan Strategic de Intervenție, pentru a sprijini revitalizarea și dezvoltarea socială și economică a orașelor istorice de mărime mică și mijlocie, precum și a mediului înconjurător prin reabilitarea și reamenajarea monumentelor și așezărilor. Proiectul privind reabilitarea patrimoniului cultural „Chișinăul istoric—anul 2030” este destinat tuturor celor interesați de domeniul ocrotirii orașului istoric și planificării urbanistice (arhitecți, proiectanți, artiști plastici, scriitori, designeri, jurnaliști, sociologi și futurologi, studenți de la diferite profiluri etc.).

Proiectul ”Cartea neagră a patrimoniului cultural al municipiului Chișinău”, finanțat de Uniunea Europeană, este axat pe cazurile de demolare, intervenții degradante ilicite la obiectele de patrimoniu și monumentele ce se ruinează de la o zi la alta. Cu sprijinul financiar al Biroului UNESCO și al Ministerului Italian de Externe-Cooperazione Italiana a fost editat volumul ”Cartea Neagră a Patrimoniului Cultural al Municipiului Chișinău”, coordonat de Ion Ștefăniță, directorul Agenției de inspectare și restaurare a monumentelor din cadrul Ministerului Culturii.

Pe 12 iunie 2012, în cadrul Programului pentru Cultură al Parteneriatului Estic, au fost lansate cincisprezece proiecte regionale, în valoare de 8,2 milioane euro, finanțate de UE. Acestea sunt puse în aplicare în țările Parteneriatului Estic, respectiv Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina, cu scopul de a consolida rolul culturii ca forță motrică pentru dezvoltarea durabilă economică, socială și umană. Proiectele acoperă o sferă largă de teme, pornind de la domenii ce țin de film și fotografie, până la educație culturală, meșteșuguri și activități editoriale. Programul pentru Cultură al Parteneriatului Estic are scopul de a ajuta țările partenere în reforma politicii lor culturale la nivel guvernamental, precum și îmbunătățirea capacităților profesionaliste ale operatorilor culturali din regiune. Acesta urmărește să consolideze legăturile culturale regionale și dialogul în cadrul regiunii Parteneriatului

Estic, precum și între UE și rețelele culturale PEV din țările estice.

Întrebări de control

1. Analizați relațiile culturale ale Republicii Moldova cu țările Uniunii Europene.
2. Numiți organizațiile etnoculturale naționale din spațiul comunitar european.
3. Descrieți programele culturale europene comune.

Referințe bibliografice

1. Cartea neagră a patrimoniului cultural al municipiului Chișinău. Coordonator: Ion Ștefăniță. Chișinău: S. n., 2010. 88 p.
2. Costin Cornelia. Politicile culturale și calitatea vieții. Timișoara: Editura de Vest, 1996. 302 p.
3. Neguța A. Relațiile moldo-franceze în sfera socio-culturală. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), nr.3 (XLII), 2008, p. 159-175.
4. Petruți Doru, Roșca Ala, Cărauş Tamara, Catană Vitalie, Guzun Mihail, Cantarji Vasile, Cojocarua Natalia, Handrabura Loretta. Etnobarometrul în Republica Moldova. Institutul de Politici Publice. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006. 384 p.

5. Viziuni de viitor. Politica culturală a Republicii Moldova.
De la schimbări la viabilitate. Responsabil de ediție
Victoria Teacenco. Chișinău: Editura Arc, 2009. 160 p.
6. <http://www.miscareaeuropeana.md>
7. <http://fondulculturii.wordpress.com/cercetari>
8. <http://www.germania.mfa.md>.
9. <http://www.italia.mfa.md>

BIBLIOGRAFIE

1. Baconsky T., Carp R., Manolescu A., Ștefoi E., Tătaru B. Pentru un creștinism al noii Europe. București: Ed. Humanitas, 2007.
2. Beacco Jean-Claude, Byram Michael. Guide pour l'elaboration des politiques linguistiques educatives en Europe. Strasbourg, 2003.
3. Biriș I. Istorie și cultură. Cluj-Napoca: Dacia, 1996. 238 p.
4. Blaga L. Trilogia culturii: orizont și stil; spațiul mioritic; geneza metaforei și sensul culturii. București: Editura Fundațiilor, 1969. 396 p.
5. Bochmann Klaus. Identitate, individuație, limbă – aspecte de teorie și noțiuni. În: Materialele sesiunii științifice ”Limbă și identitate în situații de multilingvism”. Chișinău, 2003.
6. Boțan I. Armonizare a relațiilor inter-etnice–sfidări și oportunități. În: [http:// www.ipp.md](http://www.ipp.md)
7. Calugher V. Culturologie. Curs de lecții. Chișinău: Valinex, 2010. 128 p.
8. Carp R. (coord.), Nevaci M., Nicolae M., Runceanu C., Saramandu N. Multilingvism și dialog intercultural în Uniunea Europeană: o viziune românească. București: Institutul European din Romania, 2008. 114 p.
9. Cartea neagră a patrimoniului cultural al municipiului Chișinău. Coordonator: Ion Ștefăniță. Chișinău: S. n., 2010. 88 p.
10. Caune J. Cultură și comunicare. București: Ed. Cartea Românească, 2000. 128 p.

11. Ciupercă I. Istoria Europei și a ideii de Europa: suport de curs/Universitatea "Alexandru Ioan Cuza". Iași: Centrul de Studii Europene, 2009. 53 p.
12. Cojocaru N. Renașterea națională, suveranitatea și independența în corelația lor. În: Revistă de filozofie și drept, A.Ș.M., 1996, nr. 2-3, p. 23-27.
13. Comunicarea dintr-o perspectivă multidisciplinară. Coordonatori: Mihai Ardelean, Dorin Suciu. Târgu-Mureș: Editura University Press, 2007.
14. Costin Cornelia. Politicile culturale și calitatea vieții. Timișoara: Editura de Vest, 1996. 302 p.
15. Courtois S. Memorie și istorie. În: Suplimentul „Aldine” al „României libere”, nr. 344, 30 noiembrie 2002, p. 10-11.
16. Cruceru D. Cultură. Ideologie. Valoare. Elemente pentru o interpretare axiologică a culturii spirituale. București: Meridiane, 1989. 379 p.
17. Cuilenburg J., Scholten O., Noomen G. Știința comunicării. București: Ed. Humanitas, 2004.
18. Cultura în 2005. Ediție a Biroului Național de Statistică. În: <http://www.statistica.md>
19. Deac I. Comunicare publică, interculturală și de influențare. București: Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", 2008. 402 p.
20. Diaconu I. Minoritățile. Identitate. Egalitate. București: Ed. General Partner, 1998. 184 p.
21. Dinu Mihai-Ștefan. Rolul religiei în construcția viitoarei Europe. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2009. 50 p.

22. Djian J. M. Politici culturale: apusul unui mit. Timișoara: Editura Fundației Interart Triade, 2005.
23. Domenach Jean-Marie. Europe, le défi culturel. Paris: Ed. de la Découverte, 1990. 156 p.
24. Drâmba O. Istoria culturii și civilizației. Vol. 1. București: Editura Vestala și Saeculum I.O, 2001. 464 p.
25. Drumea E. Cultura și religia în Europa. Iași, 2010.
26. Eliade M. Istoria credințelor și ideilor religioase. București: Universitas, 2000. 808 p.
27. Eliade M. Religiiile. În: Interdisciplinaritatea și științele umane. București: Editura Politică, 1986. 515 p.
28. Fiske John. Introducere în științele comunicării. Iași: Ed. Polirom, 2003. 254 p.
29. Frunțaș I. Influența internațională asupra procesului de democratizare în RM. În: Politica externă a Republicii Moldova. Coordonator: V. Moșneaga. Chișinău, 1998.
30. Gheorghiu G. Cultură și comunicare. București, 2008-2009.
31. Got M. Multilingvismul în spațiul european. București: Editura Fundației România de mâine, 2008. 88p.
32. Grosu V. Moldova. În: <http://www.culturalpolicies.net>
33. Huntington Samuel. Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale. București: Litera Internațional, 2012. 527 p.
34. Iorgulescu Filip, Alexandru Felicia, Crețan Georgiana Camelia, Meral Kagitci, Iacob Mihaela. Abordări privind evaluarea și valorificarea patrimoniului cultural. În: Economie teoretică și aplicată, Volumul XVIII (2011), nr. 12 (565), pp. 13-31.

35. Kisilewicz D. Patrimoniul cultural - de la mărturie materială a istoriei la calitatea de resursă. În: Analele Universității Spiru Haret. Seria Arhitectură, anul 4, nr. 4, vol. I. București, 2011.
36. Leuștean Lucian N. Stadiul dialogului interreligios și perspectivele sale în ecumenismul european. În: Journal for the Study of Religions and Ideology, Vara, nr. 2, 2002.
37. Lovinescu E. Istoria civilizației române moderne. București: Editura Științifică, 1972. 519 p.
38. Maliță M. Zece mii de culturi. O singură civilizație. București: Nemira, 1998. 213p.
39. Mircea F. Recesivitatea ca structură a luminii. București: Editura Eminescu, 1987, vol. II.
40. Moldovanu G. Politică și planificare lingvistică. Abordare teoretică și aplicativă (în baza materialului din Republica Moldova și din alte state). Chișinău: Ed. ASEM, 2008. 340 p.
41. Mundy Simon. Politica culturală: Ghid succint. Chișinău: Consiliul pentru cooperare culturală, 2000. 96 p.
42. Nedelcu A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Ed. Polirom, 2008. 208 p.
43. Neguța A. Relațiile moldo-franceze în sfera socio-culturală. În: Moldoscopie (Probleme de analiză politică), nr.3 (XLII), 2008, p. 159-175.
44. O'Sullivan T., Hartley J., Saunders D., Montgomery M., Fiske J. Concepte fundamentale din științele comunicării și studiile culturale. Iași: Editura Polirom, 2001. 337 p.
45. Oprea I. Curs de filozofia limbii. Suceava: Editura Universității, 2001.

46. Parekh Bhikhu. National Culture and Multiculturalism. În: K. Thompson (ed.) Media and Cultural Regulation. London, 1997.
47. Pascu R. Comunicare interculturală. Sibiu: Editura Universității „L. Blaga”, 2007.
48. Petruți Doru, Roșca Ala, Cărauș Tamara, Catană Vitalie, Guzun Mihail, Cantarji Vasile, Cojocaru Natalia, Handrabura Loretta. Etnobarometrul în Republica Moldova. Institutul de Politici Publice. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006. 384 p.
49. Poledna R., Ruegg F., Rus C. Interculturalitate. Cercetări și perspective românești. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2002.
50. Politica culturală în Republica Moldova. Ediție a Ministerului Culturii. Chișinău, 2002.
51. Politici culturale locale ca stimulent al schimbării. Col. de aut.: Corina Răceanu, Veaceslav Reabcinschi, Mariangela Lavanda [et al.]. Chișinău: Editura Arc, 2011. 620 p.
52. Prodi R. O viziune asupra Europei. București: Ed. Polirom, 2001. 191 p.
53. Programul de Stat „Dezvoltarea și ocrotirea culturii și artei în Republica Moldova în anii 1997-2000”.
54. Răceanu C. Politicile culturale locale ca stimulent al schimbării. Chișinău: Editura Arc, 2011. 620 p.
55. Radu G. Ideea de progres cultural în lumea contemporană. Iași: Editura Junimea 1981. 218 p.
56. Raport privind activitatea Ministerului Culturii în semestru I al anului 2012. În: <http://www.mc.gov.md/>.
57. Vintilă-Rădulescu I. Limbile statelor lumii. Mică enciclopedie. București: Meronia, 2007. 303 p.

58. Saramandu N., Nevaci M. Multilingvism și limbi minoritare în România. Cluj-Napoca: Qual Media, 2009. 92 p.
59. Smith A. National Identity. London: Penguin Book, 1995. 226p.
60. Sociologie. Coordonator: Maria Bulgaru. Chișinău: Centrul Ed. al USM, 2003. 284 p.
61. Sowell T. Evoluția civilizațiilor. American Enterprise, 1991.
62. Strategia dezvoltării culturii Republicii Moldova: 2013-2020, Chișinău, 2012. În: <https://docs.google.com>
63. Stroe C. Filozofie. Cunoaștere. Cultură. Comunicare. București: Editura Lumina Lex, 2000. 167 p.
64. Swidler L. După absolut. Viitorul dialogic al reflecției religioase. Cluj-Napoca: Editura Limes, 2003. 320 p.
65. Tănase A. Cultură și civilizație. București: Editura Politică, 1977. 360 p.
66. Tănase A. Introducere în filozofia culturii. București: Editura Științifică, 1968.
67. Topor R., Diaconu F. Marghescu G. Cultură: Termeni și personalități. Dicționar. București: Vivaldi, 2000. 368 p.
68. Turea L. Dimensiunea culturală a dezvoltării. Studiu elaborat în cadrul proiectului “Raportul național al dezvoltării umane 2000/2001”. Chișinău, 2002. 22p. În: <http://www.ipp.md>
69. Vattamattam Matew. Inter-Rreligious dilogue. A Fundamental Aspect in a Prophetic Evangelization. În: <http://www.history-cluj.ro/SU/anuare/2003>.
70. Vianu T. Studii de filozofia culturii. București: Editura Eminescu, 1982. 470 p.

71. Viziuni de viitor. Politica culturală a Republicii Moldova. De la schimbări la viabilitate, responsabil de ediție Victoria Tcacenco. Chișinău: Editura Arc, 2009. 160 p.
72. Vlaicu P. Locul cultelor în sistemele de drept european. În: <http://www.orthodoxero.eu/>
73. Vocabular pentru societăți plurale. Coordonator: Gabriela Colțescu. Iași: Editura Polirom, 2005. 552 p.
74. <http://circa.europa.eu>
75. http://ec.europa.eu/culture/index_en.htm
76. <http://europa.eu>
77. <http://iate.europa.eu>
78. <http://infoeuropa.md>
79. <http://psihologiesociala.uv.ro/>
80. <http://webcache.googleusercontent.com>
81. <http://wmv.unesco.org/iau/id/index.html>
82. <http://www.adum.info>.
83. <http://www.bice.md>.
84. <http://www.bri.gov.md>
85. <http://www.cramlap.org>
86. <http://www.fondulculturii.wordpress.com>
87. <http://www.mc.gov.md/md/coopbil>
88. <http://www.uniuneaeuropeana.sitestudio.org>.
89. www.sar.org.ro.